

МАКЕДОНСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО
ИНСТИТУТ ЗА ГЕОГРАФИЈА

СВЕЧЕНА АКАДЕМИЈА

НАД 150 ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ГЕОГРАФСКА МИСЛА
И 100 ГОДИНИ ОРГАНИЗИРАНО ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ

СКОПЈЕ, 2023

**МАКЕДОНСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО
ИНСТИТУТ ЗА ГЕОГРАФИЈА**

**СВЕЧЕНА АКАДЕМИЈА
НАД 150 ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ГЕОГРАФСКА МИСЛА
И 100 ГОДИНИ ОРГАНИЗИРАНО ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ
(21.12.2022)**

СКОПЈЕ, 2023

Посебно издание:

Свечена академија над 150 години македонска географска мисла и 100 години македонско географско образование

ISBN:

978-608-65155-6-0

Издавач:

Македонско географско друштво

Главен и одговорен уредник:

Проф. д-р Благоја Маркоски

Уредувачки одбор:

Проф. д-р Благоја Маркоски

Проф. д-р Иван Радевски

Доц. д-р Владимир Златаноски

Технички уредник:

Доц. д-р Владимир Златаноски

Лектура:

Виолета Никовска

Печат:

Студентски сервис, Скопје

Тираж:

100

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

061.22:91(497.7)*1922/2022"(060.91)

37.016:91(497.7)(061.91)

СВЕЧЕНА академија : над 150 години Македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование : (21.12.2022) / [главен и одговорен уредник Благоја Маркоски]. - Скопје : Македонско географско друштво, 2023. - 150 стр. : илустр. ; 23 см

Библиографија кон трудовите. - Abstract

ISBN 978-608-65155-6-0

а) Македонско географско друштво -- 1922-2022 -- Јубилеи б) Географско образование -- Македонија -- Јубилеи

COBISS.MK-ID 60023557

Организациски одбор на Свечената Академија

Претседател:

Проф. д-р Благоја Маркоски

Членови:

Проф. д-р Мирјанка Маџевиќ,

Проф. д-р Олгица Димитровска

Проф. д-р Ивица Милевски

Проф. д-р Билјана Апостоловска – Тошевска

Проф. д-р Свемир Горин

Проф. д-р Иван Радевски

Доц. д-р Христина Димеска Трајкова

Доц. д-р Владимир Златаноски

Финансиска поддршка:

Природно-математички факултет, Скопје

ПРЕДГОВОР

На 21.12.2022 г. на Природно математичкиот факултет во Скопје во организација на Институтот за географија и Македонското географско друштво се одржа СВЕЧЕНА АКАДЕМИЈА ПО ПОВОД НАД 150 ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ГЕОГРАФСКА МИСЛА И 100 ГОДИНИ ОРГАНИЗИРАНО ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО МАКЕДОНИЈА.

Повод за организација на Свечената академија беше одбележувањето на 100 години од воспоставувањето на организирано географско образование на територијата на Македонија.

Виорот на политичките и воените случувања во 19-от и почетокот на 20-от век кај народите на Балканскиот Полуостров предизвикаа засилено будеење на националните чувства за ослободување од вековното владеење на Османлиската Империја. Некои од народите на Балканот со помош на големите сили од Европа формираа самостојни држави уште во 19-от век, други на почетокот од 20-ти век, а трети заради стратешките интереси на Османлиската Империја беа држени во колонијално владеење до последен момент. Тоа се случуваше и со територијата на Македонија (како заради геостратешките позиции, така заради производните вредности на полињата низ Македонија и особено т.н. Солунска кампања). Но и покрај тоа на македонската земја низ вековите наназад низ разни форми се одржува постојана борба за самоодржување и самостојност. Таа борба се засилува со дејствувањето на македонските преродбеници од 19-от и почетокот на 20-от век.

Со распаѓањето на Османлиската Империја заради територијата на Македонија во 1912-1913 година се случија т.н. Балкански војни, кога Македонија е поделена меѓу штотуку оформените држави Бугарија, Грција и Србија. Пиринскиот дел од Македонија го зазема Бугарија, Егејскиот дел го зазема Грција, а Вардарскиот дел од Македонија го зазема Србија. Во рамките

на новите држави и владетели на македонските земји се формирале разни државни институции, меѓу кои и институции кои го третираат проблемот на географијата. Во Софија до и за време на Втората светска војна функционира Македонски научен институт, кој меѓу другото ја проучува и географијата на Македонија. Во 1920 г. во Скопје се формира истурено одделение на Филозофскиот факултет од Белград на кој во 1922 г. започнува да се изучува географија и етнографија. Тоа се годините кога во Македонија започнува организирано универзитетско географско образование. Се школуваат лица од автохтоното Македонско население, кои во продолжение рефлектираат географски знаења со истакнување на сопствените национални белези. Но скоро еден век претходно од македонската земја се јавуваат автори кои меѓу другото вршат и географски истражувања. Токму затоа, Свечената академија е по повод над 150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование во Македонија.

На Свечената академија покрај членовите на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје и Управниот одбор на Македонското географско друштво присуствуваа и претставници на:

- Македонската академија на науките и уметностите на чело со претседателот академик, Љупчо Коцарев,
- Филозофскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје,
- Градежниот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје,
- Универзитетот „Гоце Делчев“ од Штип,
- Бирото за развој на образованието на Република Македонија,
- Државниот завод за статистика на Република Македонија,
- Агенцијата за планирање на просторот на Република Македонија,
- Агенцијата за катастар на недвижности на Република Македонија,
- Институтите за биологија при ПМФ во Скопје,
- Институтот за етнологија при ПМФ во Скопје,
- Институтот за математика при ПМФ во Скопје,
- Институтот за физика при ПМФ во Скопје,

- Институтот за хемија при ПМФ во Скопје,
- Институтот за Национална историја на Република Македонија,
- Приватни компании и други гости.

Учесниците на Свечената академија ги поздравиле:

- Проф. д-р Благоја Маркоски, претседател на Организациониот одбор на Свечената академија,
- Проф. д-р Александар Скепаровски, декан на Природно математичкиот факултет во Скопје,
- Проф. д-р Мирјанка Мацевиќ, раководител на Институтот за географија при ПМФ, Скопје,
- Доц. д-р Христина Димеска Трајкова, претседател на Македонското географско друштво и
- Проф. д-р Ратко Дуев, декан на Филозофски факултет во Скопје

Со цел да се добие поцелосна претстава за развојот на Македонската географска мисла и организираното географско образование на Свечената академија, меѓу другото се изработени и презентирани статии низ кои може да се види хронологијата на развој на македонската географска мисла и изучување на географските одлики на Македонија. Во таа смисла:

- Проф. д-р Никола Димитров прави осврт на Македонската географска мисла во 19-от и почетокот на 20-ти век;
- Проф. д-р Благоја Маркоски прави приказ на Кадровскиот потенцијал и организација на географското образование и наука во Македонија во изминатите 100 години;
- Проф. д-р Олгица Димитровска зборува за Научниот и наставен опус на ИГ при ПМФ во Скопје;
- Проф. д-р Ивица Милевски прави осврт на Меѓународната соработка на ИГ при ПМФ во Скопје и
- Проф. д-р Мирјанка Мацевиќ дава Преглед на студиските програми на ИГ при ПМФ во Скопје.

Свечената академија беше искористена и за доделување признанија на заслужни институции и лица за развојот на географската наука и образование.

Проф. д-р Билјана Апостоловска Тошевска, долгогодишен Секретар и Претседател на МГД

Природно-математичкиот факултет – Скопје, за перманентна децениска поддршка на МГД

Тримакс ДОО Скопје, долгогодишен поддржувач на активностите на МГД

На свечената академија акламативно се донесе РЕЗОЛУЦИЈА за идните правци на развој на Македонската географска наука и образование.

Свечената академија беше искористена и за изразување благодарност до лицата и институциите кои низ времето посредно или непосредно помогнале во развојот на географската наука и образование во Македонија.

Ни беше чест, што како генерација ја имавме можноста и обврската со оваа Свечена академија да прославиме 100 години развој на организирано географско образование и наука и над 150 години развој на македонска географска мисла.

Во аманет на идните генерации географи останува реализација на одредбите од Резолуцијата донесена на оваа свечена академија, како надградба на досегашниот придонес на географите во општиот културолошки развој на Македонија.

Со почит кон поминатите, актуелните и идните генерации географи.

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Проф. д-р Благоја Маркоски

СОДРЖИНА

I. ПОЗДРАВНИ ГОВОРИ

Блаѓоја Маркоски

Поздравен говор на Свечената Академија по повод над 150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование 1

Александар Скејаровски

Говор на Деканот на Природно-математички факултет 3

Мирјанка Мацевик

Поздравен говор на Раководителот на Институтот за географија при ПМФ 5

Христијана Димеска Трајкова

Говор на Претседателот на Македонско географско друштво 7

Рајко Дуев

Говор на Деканот на Филозофски факултет 9

II. ЈУБИЛЕЈНИ СТАТИИ

Никола В. Димиџров

Македонската географска мисла во XIX и почетокот на XX век 13

Блаѓоја Маркоски, Владимир Злајаноски

100 години географско образование и наука во Македонија 45

Олџица Димиџровска

Научен и наставен опус на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје 85

Ивица Милевски

Меѓународна соработка на Институтот за географија во Скопје 113

Мирјанка Мацевик

Преглед на студиските програми на Институтот за географија 123

III. БЛАГОДАРНОСТИ И ПРИЗНАНИЈА

Доделување признанија 134

Резолуција од Свечената академија 135

Благодарност 137

Одеци во јавноста 138

Блажоја Маркоски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје,

Природно-математички факултет,

Институт за географија.

email: blagojmarkoski@gmail.com

blagojam@pmf.ukim.mk

ПОЗДРАВЕН ГОВОР НА СВЕЧЕНАТА АКАДЕМИЈА ПО ПОВОД НАД 150 ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ГЕОГРАФСКА МИСЛА И 100 ГОДИНИ ОРГАНИЗИРАНО ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Почитувани географи, почитувани гости, почитувани претставници на 7-мата сила.

Задоволство е, што мојата лична радост денес ја споделувам со вас и со пошироката јавност, а поводот е над 150 години развој на Македонската географска мисла и 100 години организирано географско образование.

Географијата е наука, која ја доживува секој човек со неговите активности во секојдневниот живот. Токму затоа, географијата и астрономијата биле предизвик за човекот од антиката до нашата современост. Географскиот простор постепено се запознавал и опишувал низ временските периоди. Така се оформиле и имињата на географските природни и антропогени објекти. Но поконкретно диференцирање на научните дисциплини генерално се случува по формирањето на научните академии од 17 век наваму. Тогаш на географијата ѝ е дадена задачата да врши спој меѓу фаундаменталните и општествените науки.

Во почетокот проучувањето се сведува на опис на физичките и антропогените карактеристики на географскиот простор. Со текот на времето се развиваат методи за продлабочени географски истражувања, така што се развиваат серија посебни научни дисциплини во рамките на физичката, социјалната, економската и регионалната географија, како и придружни дисциплини тесно поврзани со географијата. Нешто подоцна резултатите од географските истражувања беа фундамент во развојот на разни општествени и стопански активности. Особено биле користени во воените кругови од каде се развија нови картографски знаења за бројни фактографски сознанија за физичките, социјалните, економските и регионалните карактеристики на географските простори.

Наведените процеси генерално се присутни и на територијата на Македонија. Интересна според географската положба и богато историско наследство низ територијата на македонската земја продефилирале повеќе патеписци и научници. Но со непосредни географски и етнографски

истражувања и публикации се појавуваат и македонски истражувачи. Тоа, покрај другото, генерално непосредно се случувало во 19, 20 и овој 21 век.

Почитувани гости и географи,

Токму затоа на денешнава Свечена академија во првиот дел поздравно ќе се обратат:

- Деканот на Природно математичкиот факултет проф. д-р Александар Скепаровски, како домаќин на овој настан,
- Раководителот на Институтот за географија при ПМФ во Скопје, проф. д-р Мирјанка Мацевик,
- Претседателот на Македонското географско друштво доц. д-р Христина Димеска Трајкова и
- Деканот на Филозофскиот факултет, Проф. д-р Ратко Дуев, како претставник на факултетот во чиј состав пред 100 години е започнато организираното географско образование (со главна поента на физичко географско и етнографско образование) во Македонија.

Говорот на проф. д-р Ратко Дуев ќе биде вовед во вториот дел од Свечената академија, каде хронолошки е претставен развојот на Македонската географска мисла и организираното географско образование. Во таа смисла ќе презентираат:

- Проф. д-р Никола Димитров
Македонската географска мисла во 19 и почетокот на 20 век
- Проф. д-р Благоја Маркоски
Географското образование и наука во Македонија во изминатите 100 години
- Проф. д-р Олгица Димитровска
Научен и наставен опус на ИГ при ПМФ во Скопје
- Проф. д-р Ивица Милевски
Меѓународна соработка на ИГ при ПМФ во Скопје
- Проф. д-р Мирјанка Мацевик
Преглед на студиските програми на ИГ при ПМФ во Скопје

Третиот дел од Свечената академија ќе го посветиме на доделување признанија за придонес во развојот на географијата.

Почитувани,

Крајот на Свечената академија ќе го заокружине со Резолуција за идните правци на развој на географската наука и настава.

Ви благодарам за вниманието.

Александар Скепаровски
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје,
Природно-математички факултет,
Институци за физика
email: skepalek@pmf.ukim.mk

ГОВОР НА ДЕКАНОТ НА ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Почитувани колеги - членови на Институтот за географија и на Македонското географско друштво, почитуван декан на Филозофскиот факултет во Скопје, проф. д-р Ратко Дуев, почитувани претставници на државните институции и бизнис секторот, драги гости, дами и господа,

Ми претставува особена чест и задоволство што ја имам можноста да ви се обратам на еден ваков настан со кој се одбележуваат традицијата и континуитетот на една важна научна дисциплина во Македонија. Сите ние кои потекнуваме од академската средина сме свесни дека за да се оформи вистинска школа, каде што под терминот школа подразбирам не само образовна институција, туку во една поширока смисла - организиран човечки потенцијал, базиран на знаење и професионализам, се потребни време, посветеност и секако грижа за зачувување на нематеријалното наследство. Македонската географска школа е токму таков пример. Нејзините почетоци, првите обиди да се спознае и опише просторот на кој живееме датираат од пред 150 години, уште од времето на македонските преродбеници, а пак процесот на систематско пренесување на знаењето и формалното образование на нови кадри започнал пред точно 100 години. Тоа ја прави географијата на овие простори една од најстарите научни дисциплини во нашата земја. Ако се земе предвид фактот дека нејзините почетоците како академска дисциплина датираат од XIX век, со првите промени на универзитетските курикулуми што се случиле во Франција и Германија, а потоа и во Велика Британија и САД, станува јасно зошто јубилејот кој денес го одбележуваме е посебно значаен.

Географијата е инаку комплексна и динамична наука со прилично широк дијапазон на интерес. Ги проучува феномените што се случуваат на Земјината површина, нејзините карактеристики, просторот и начинот на кој во него се распоредени населените места, интеракцијата помеѓу човекот и неговата околина. Има допирни точки со многу други науки: математиката, биологијата, геофизиката, метеорологијата, економијата, етнологијата и други, а со развојот на информатички технологии доби дополнителни алатки кои постепено доведоа до формирање целосно нови области на интерес и

дејствување. Претставува важна дисциплина чии резултатите се неопходни во речиси сите аспекти на општественото планирање – туризам, економија, индустрија, рударство, енергетика, сообраќај, заштита на животна средина и сл. Постепено, преку застапеноста на географијата во образовниот процес кај нас, се надминува стереотипот за неа како исклучиво дескриптивна дисциплина и се зацврстува објективната претстава која сублимирано може да се отслика преку зборовите на англискиот географ Вилијам Хјуз (William Hughes, 1818-1876) кој вели „Географијата е наука, во која не се работи само за имиња, туку за аргументи и логика, за причини и последици“.

Во последно време актуелни се дискусиите околу формалната класификација на географијата како наука – каде припаѓа? Во природните или во општествените науки? Секако дека таа задира и во едното и во другото. Претставува мост помеѓу природните и општествените науки. Сложената двонасочна интеракција помеѓу луѓето и физичкиот простор во кој опстојуваат ја прави дистинкцијата тешка. Но, нешто што е секако јасно е дека размената на искуства, информации и знаење помеѓу експертите од различните области на географијата – физичка, социјална, економска, е нужна и природна. Сите тие припаѓаат на истата матица. Кај нас, традиционално, сите овие области биле покриени и развивани од членовите на Институтот за географија. А бидејќи традицијата е вредност, а не хендикеп, лично не гледам пречки тоа така и да остане.

За крај, ќе се навратам на причината поради која сме овде. Одбележуваме двоен јубилеј на традиција и континуитет. Горди сме што Природно-математичкиот факултет во Скопје, во својот состав го има Институтот за географија, чуварот на таа традиција, но и развивач на модерната географска мисла во Македонија. Целта на денешниот собир, на оваа свечена академија, е да се потсетиме на вредностите и научното богатство создавано низ целиот овој период и секако на оние, најзаслужните, кои со својата посветеност и самопрегор тоа го изградија.

Ви посакувам успешна работа!

Мирјанка Мацевик
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје,
Природно-математички факултет,
Институт за географија.
email: mira.madzevikj@gmail.com

ПОЗДРАВЕН ГОВОР НА РАКОВОДИТЕЛОТ НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА ПРИ ПМФ

Почитувани присутни,

Почитуван претседател на МАНУ, почитувани академици, декани, раководство на ПМФ, почитувани географи, почитувани гости.

Ми причинува огромно задоволство и чест што можам да ве поздравам и да ви посакам срдечно добредојде на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Ние географите денес сме многу среќни и горди, од причина што имаме можност да одбележиме два значајни јубилеи поврзани со географската наука.

Најпрвин, им изразуваме длабока почит на нашите предци, нашите преродбеници кои своите живот и дело несекично ги посветиле за самобитноста и независноста на македонската држава и македонскиот народ, воедно развивајќи и проширувајќи ги географските знаења, за кое нешто бескрајно им благодариме.

Оваа 2022 година за Институтот за географија и македонските географи е многу значајна од причина што годинава се навршуваат сто години од почетокот на изучување на географијата како научна дисциплина на академско ниво. Кога низ цела Европа интензивно се отвораат катедри за изучување на географијата, кај нас во рамките на Филозофскиот факултет во Скопје, за прв пат се воведува изучување на географијата во рамки на високото образование. Тоа е резултат на ентузијазмот и посветеноста на неколкумина професори, првите професори кои ја отпочнале наставата на катедрата за географија и кои спроведувале научни истражувања од областа на географијата. Воспоставувањето на студиите по географија е историски момент, чекор со кој започнало формирањето на високообразован кадар од областа на географијата кој по завршувањето на студиите се вклучил во образовниот систем. Всушност, на самиот почеток на втемелување на географијата во рамките на високото образование, своите студии ги започнале дел од географите кои по завршувањето на Втората светска војна, со формирањето на Филозофскиот факултет во Скопје и започнувањето на

наставата на македонски јазик, биле меѓу првите професори кои изведувале настава на одделот за географија.

Благодарение на трудот и посветеноста на сите претходни генерации географи, студиите по географија се развиваа следејќи ги современите текови во општеството и науката. Од катедра за географија, еден период за географија и етнологија, низ годините израсна во реномиран Институт за географија при Природно-математичкиот факултет, водечка институција во областа на географското образование и географската наука. Денес институтот за географија со 15 професори и својот подмладок претставува лидер во оформување наставен кадар за основното и средното образование. Воедно, следејќи ги современите текови и општествени потреби, преку воведување нови студиски програми: географски информациски системи, демографија, туризам и физичка географија со геоекологија, се формира кадар кој се вработува и во други институции во државата.

Благодарение на визијата на првите професори на катедрата за географија, денес со право можеме да кажеме дека Институтот за географија е директен наследник и продолжувач на студиите по географија. Географијата нè учи да го разбираме светот посодржински, затоа е многу важно нејзиното место во општеството. Ние годинава одбележуваме еден век постоење високо образование, еден век географска наука, а свесни сме дека без наука нема солидно образование. Сето ова за нас претставува голема чест, но и уште поголема одговорност да продолжиме понатаму да ја негуваме и развиваме географијата. Овој јубилеј е поттик за сите македонски географи и уште еден чекор кон иднината на географијата.

Изразуваме голема почит и благодарност на сите наши професори географи кои придонесоа да се изгради Институтот за географија и да биде тоа што е денес. Се надеваме дека овој јубилеј е наша инспирација и мотивација да продолжиме да придонесуваме за развојот на географијата, за нејзино унапредување. Институтот за географија е симбол на идентификација на многу генерации географи, афирмација на географската мисла и наука, аманет за идните генерации.

Ви благодариме Вам кои со своето присуство ја зголемивте оваа свеченост и ја зголемивте нашата радост. Со сите вас ја споделуваме гордоста дека сме меѓу македонските високо образовни институции со најдолга традиција во високото образование. Институтот за географија зад себе има огромно научно творештво и генерации дипломирани студенти. Долгогодишното постоење е порака, должност, но и света обврска да го пренесуваме знаењето на идните генерации.

Го честитам јубилејот од името на сите членови на Институтот за географија и од свое лично име. Посакувам многу успеси понатаму, нека се множат години на просперитет и раст на македонската географска наука.

Ви благодарам!

Христийина Димеска
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје,
Природно-математички факултет,
Институција за географија.
email: hristina.dimeska@gmail.com

ГОВОР НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА МАКЕДОНСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО

Почитувани академици, почитувани географи, почитувани гости

Во својство на актуелен претседател на Македонското географско друштво имам чест да ве поздравам и заедно да се радуваме на долгиот период на развојот на географската наука и образование. Во контекстот на тој развој своја суштинска улога има и Македонското географско друштво, со задача да ги организира географите од целата држава.

Македонското географско друштво е формирано пред 73 години, односно на 29.11.1949 година во просториите на географската група при Филозофскиот факултет во Скопје. Од тогаш врз волонтерска основа, а во насока на поставените цели при своето формирање континуирано работи на развојот и унапредувањето на географската наука и наставата во образовниот систем во земјата.

Основните цели на Македонското географско друштво, поставени при неговото формирање се:

- Да ја развива, унапредува и шири географската наука низ сите нејзини гранки,
- Да организира и помага географски истражувања,
- Да работи на усовршување на географската настава,
- Да шири географски знаења во нашата земја и
- Да одржува врски со слични друштва и научни институции во земјата и странство.

Во контекст на погоре изнесените цели Македонското географско друштво во сферата на дејствување ги следи трендовите и во функција на напредок на географијата спроведува бројни активности. Во доменот на географската наука организира:

- Конгреси на географите од земјата,
- Симпозиуми на конкретни географски теми најчесто пропратени со меѓународно учество и
- Издавање на списанието Географски разгледи.

Во доменот на географското образование во основното и средното образование организира:

- Семинари за перманентно образование на наставниците по географија,
- Регионални, државни и меѓународни натпревари за учениците од основните и средните училишта.

Друштвото брои околу 2.000 членови, од кои околу 500 се перманентно активни. Во Друштвото членуваат и над 130 магистри на географски науки и над 60 доктори на географски науки.

Дополнително, Македонското географско друштво активно учествува во креирањето на наставните планови и програми и издаваштвото на учебници и учебни помагала по географија во националниот образовен систем.

Посочената богата општествено струковна дејност, Друштвото во голема мера ја остварува во соработка со Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје каде се наоѓа и неговото седиште.

Почитувани,

Затоа дозволете ми уште еднаш во име на Македонското географско друштво да ве поздравам со констатација дека годишнините над 150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование значат голем придонес во општиот културолошки развој на македонската географија и држава.

Благодарам.

Рајко Дучев

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје,
Филозофски факултет.

email: ratko@zf.ukim.edu.mk

ГОВОР НА ДЕКАНОТ НА ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Почитувани проф. д-р Александар Скепаровски, декан на ПМФ, проф. д-р Благоја Маркоски, почитувана проф. д-р Мирјанка Маџевиќ, раководителка на Институтот за географија при ПМФ, почитувана доц. д-р Христина Димеска Трајкова, претседателка на Македонското географско друштво, почитувани колеги, студенти, драги гости

Двата најважни денови во нашиот живот се денот кога сме родени и денот кога ќе дознаеме „зошто“. Знаеме дека годинава влегуваме во второто столетие, 102. година од 1920 г. од кога започнува институционалниот развој на високото образование, и 76 години од возобновениот Филозофски факултет на кој започнуваат за првпат предавања на една високообразовна институција на мајчин, македонски јазик во нашата земја. „Еден век високо образование, еден век државотворност“ е неговата мисија: ***Patriae prosperitas, nostra societas studiosorum et fraternitas***. Ретко која држава може да се пофали дека од 1946 до 1956, за само 10 г. создала Универзитет по сите светски стандарди во кој биле опфатени сите научни подрачја и области. Генерации професори и вработени, генерации студенти, магистранти и доктори на науки, знаеја „зошто“: за да ги изградат и чуваат институциите на државата, општествената одговорност, отвореноста кон светот, чувањето на слободната и критичката мисла, хуманоста и вербата во човекот и да ја развиваат науката.

Клучната улога на Филозофскиот факултет по војната била развивање на образованието и градење институции кои се столб на државата. Секако образованието е столб на државата. По војната кога 90 проценти од населението било неписмено, главниот приоритет бил создавање учители и наставници за да се создаде кадар за училиштата и факултетите. Покрај Историско-филолошкиот оддел, морало да функционира Природно-математичкиот оддел за да се создадат наставници за предметната настава, меѓу нив катедрата по географија.

Јазикот, историјата и културата се основно обележје на секоја нација и држава. Но невозможно е да се разбере историјата, меѓународната политика, светската економија, религиите, филозофијата или слоевите на културата

без да се земе предвид географијата. Без развојот на географијата како наука не можело да се заокружи државноста.

Не се случајни делата на Димитрија Чупоски *Картаиџа на Македонија*, Ѓорче Петров *Материјали по изучувањеио на Македонија*. Нема држава без народ, ниту држава без територија.

Денес одбележуваме „150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование во Република Македонија“. Тоа е денот кога треба да бидеме благодарни на генерациите професори, спомнувајќи ги имињата на професорите Атанасије Урошевиќ, Јован Трифуновски, кои минале низ Институтот за географија, на генерациите студенти, колеги, вработени на факултетот, колегите географи од сите универзитети во светот со кои нашите колегите соработувале во минатото. Благодарноста е една од најмоќните човечки емоции. Откако ќе се изрази, таа го менува ставот, го осветлува погледот и ја проширува нашата перспектива“.

Живееме во тешки времиња, во услови на голема економска криза предизвикана од пандемијата и војната во Украина. Живееме во време кога некогаш најголемата титула, **професор**, е изедначена со секоја друга професија, веќе не е позив туку обична работа. Угледот на наставникот е урнат. Повторно се враќаме во минатото, сè помалку има интерес за студирање на природните науки, сè помалку наставници. Миграциите и падот на нагалитетот нè исправија пред голем предизвик. Но „Ако не можеме да направиме големи работи, ќе правиме мали работи на голем начин.“

Денешниот настан, ентузијазмот и љубовта кон науката, кон географијата што се чувствува во оваа просторија, носи голема порака дека почитта кон традицијата која трае повеќе од еден век и наредните децении ќе води до организирано географско образование и нова историја која ќе ја пишуваат идните генерации професори, наставници и студенти.

Нека Ви е честит Јубилејот!

Ви благодарам.

ЈУБИЛЕЈНИ СТАТИИ

Никола В. Димитров
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
Факултет за туризам и угостителство,
Факултет за природни и технички науки,
Студиска програма Географија.
email: nikola.dimitrov@ugd.edu.mk

МАКЕДОНСКАТА ГЕОГРАФСКА МИСЛА ВО XIX И ПОЧЕТОКОТ НА XX ВЕК

UDC: 911:37.016(497.7)“18/19”

АПСТРАКТ

Училишната историја на Македонија започнува во IX век, со мисијата на браќата св. Кирил и Методиј, кои ја шират писменоста, а продолжила во X век со манастирско-келијни богословски училишта основани од св. Климент и св. Наум. Речиси во исто време во Македонија започнува првата книжевна школа во која рачно се препишувала свештена литература за богослужба во христијанските цркви и манастири која продолжува низ средниот век. Со освојување на Балканот од Османската Империја, започнува епоха на распаѓање на христијанските образовни и просветни центри. Голем дел од тогашните учени луѓе биле убиени, заробени, депортирани, дел останале во Македонија а дел од нив емигрирале во соседните балкански и европски земји. Возобновувањето на книжевно-просветната дејност се случува кон средината на XV век. Во црквите се формираат келијни училишта со што повторно била организирана просветна дејност. Овие училишта во периодот од XV до XIX век биле единствената форма на образование и одиграле важна улога во зачувувањето на книжевните и просветните традиции. Од средината на XIX во образовниот систем на просторот на Македонија во училиштата се појавува географијата како посебен наставен предмет заедно со уште десетина други наставни предмети.¹

Идентитетот на секој народ се отсликува со мајчин јазик, национална историја и национална географија. Во трудот може да се согледа преплетување на трите атрибути во еден, а тоа е идентификација на

¹Прва забележана употреба на зборот Географија била како наслов на книгата на Ератостен во III век пр.н.е. Зборот географија е присутен во континуитет повеќе од 2300 години. Сепак, во семејството на Академиите на науки и уметности е верификувана во 1795 година и тоа во Дивизија 2 како новоформирани гранки на студии во групата на природни науки - меѓу кои географијата е една од природните науки. Поради сложеноста од повеќе научни дисциплини, географијата е наречена „светска дисциплина и мост помеѓу природните - физичките и антропогените - човечките науки“.

Македонци во Македонија. Сепак, во трудот посебно се фокусираме на географијата. Во текстот што следи ќе дадеме преглед како се одвивал процесот на развојот на географијата од наставен предмет до географска научна мисла. Односно кога се појавува географијата како наставен предмет во училиштата и како се одвивало ширењето на географската мисла во Македонија во XIX и почеток на XX век. Имено, развојот на македонската географска мисла во XIX и почетокот на XX век се одвивал низ четири фази: фаза на први географски поучувања во наставата, фаза на географијата како наставен предмет, фаза на први учители образовани да предаваат географија, и четврта фаза на први географски учебници, стручни и научни трудови.

ВОВЕД

Македонија е библиска земја² и побудува голем интерес уште од најстаро време а тоа се гледа од многуте историски записи, текстови, карти и книги.³

²Повеќе за ова види: Свето Писмо (Библија), Свето писмо на стариот и новиот завет, ревидирано издание, Со благослов на Светиот архиерејски синод на Македонската православна црква, Скопје, 2017 г. стр. 1500. Во Новиот завет од Светотот Писмо (Библијата) името Македонија (се споменува 21 пат), Македонец (1), Македонците (3) и Македонските цркви (1 пат) или вкупно се споменати 30 пати, од кои 4 пати во поднаслов и 26 пати низ 23 стиха, во 7 дела (*Дела на ајосџолиџе*: 13 пати од кои 10 пати во 9 стиха и плус 3 пати во поднаслов, стр. 163,166-168; *Послание на ајосџол Павле до Римјаниџе*: 1 пат во 1 стих, 15:26, стр.218; *Прво џослание на ајосџол Павле до Коринџјаниџе*: 2 пати во 1 стих, 15:5, стр.234; *Вџоро џослание на ајосџол Павле до Коринџјаниџе*: 9 пати од кои 1 пат во поднаслов и 8 пати во 7 стиха 1:16, 2:13, 7:5, 8:1, 9:2, 9:4 и 11:9, стр. 236,239-242; *Послание на ајосџол Павле до Филиџјаниџе*: 1 пат во 1 стих, 4:15 стр.260; *Прво џослание на ајосџол Павле до Солуњаниџе*: 3 пати во 3 стиха, 1:7, 1:8 и 4:10, стр.266 и 268; *Прво џослание на ајосџол Павле до Тимоџеј*: 1 пат во 1 стих, 1:3, стр. 273). Во Новиот завет освен Македонија, никое име на соседите не се споменува, што значи името Македонија и Македонци е големо и затоа сакаат да ни го одземат. Македонија и Македонците се „алфа и омега - почеток и крај“, прво и последно, семокно и најважно, и така ќе биде сè додека постои човекот и светот. Подвлекол НВД.

³Повеќе за ова види: Страбон, „Страбон, географија, Кн.7“, Сигмапрес, Скопје, 2017, стр. 158; „Страбон, кој живеел во I век, во книгата „Географија“ ја споменува Македонија, но и градовите Стоби, Скупи, Хераклеја, Лихнидос и др.“; Romer Frank E. Pomponius Mella's Description of the World. Ann Arbor. University of Michigan Press. ISBN 9780472084524. „Картата е нацртана во 43 г.пр.н.е во неа се споменува Македонија, Пела, Тесалоника, реките Аксиос, Хераклеја и уште неколку древни градови и планини“.; Клаудиус Птоломеј (100-170 г.), „Птоломеова карта од II век, во која е внесена Македонија и неколку градови, меѓу кои Хераклеја, Стоби, Скупи, Тесланионици и др.“; Табула Појтингерова (нацртана IV век а прцртана во XIII век) „во која се внесени Македонија со многу географски обележја, градови, езера, реки, планини и тоа: Охридско Езеро со Лихнид, Стоби, Антигона, Хераклеја, Вилазора, река Аксиос, Катлановска бања и друго“.; „Прв кој ни дава податоци за Битола, Охрид и други, бил арапскиот географ Абу Абдулах Мухаменд ал-Идриси кој во 12 век пропагувал низ Македонија и други простори низ Балканот и Европа. Тој во 1154

Македонското царство, во античкиот период било најголемото и се протегало на три континенти опфаќајќи голем број земји и територии, но подоцна со потпаѓање на Македонија под римска власт (146 г. п.н.е) започнал процесот на губење на нејзината независност, поделба и територијално намалување.⁴

До XVI век странските патописци не знаеле точно до каде се протега и што е тоа Македонија во географска смисла. Во нивните описи Македонија опфаќала голем простор во кој влегувале многу земји и области (Албанија, Мизија, Бугарија, Тракија, Тесалија, Епир и Грција), а потврда за тоа се географските карти цртани во тој период. Османлиската статистика во тоа време населението кое живеело во Македонија го делеле на христијани и муслимани⁵. Во 1470 година од еден патописен податок дознаваме дека имало и Македонци.⁶ Подоцна во XVI век, покрај христијани и муслимани се споменуваат Евреи и Роми. Додека пак, некои патописци од тој период споменуваат Словени, Грци, Власи и други. Името Македонци, патописците го споменуваат и во останатите векови. Така, интересен е податокот од 1770 година, изнесен од патописецот Франсоа Де Тот, кој во својот патопис на осум

година на напишал книгата „Табула Рогериана“ позната како „Рошера II“; Никола В. Димитров, Географијата и географите во Битола и Битолско, Битола, 2020 г. стр. 9-12,(стр. 145).; Повеќе за Ал-Идриси, види: Зекир Рамчиловиќ, Македонија во географијата на Ал-Идриси, ИНИ, Скопје, 2017 г.

⁴ Повеќе за ова види: Наде Проева, „Студии за античките Македонци“, Macedonia Prima, Скопје, 1997 г. стр. 328; „Историја на Агреадите“, Графотисок, Скопје, 2004 г., стр. 401; „Александар Македонски: живот и дело“, Графотисок, Скопје, 2012 г., стр. 336; „Религијата на античките Македонци“, Графотисок, Скопје, 2014 г. стр. 292; „Триптих за македонскиот идентитет“, Скопје, 2018 г., стр. 187; Плугарх, „Александар Македонски“, Детска радост, Скопје, 1994 г., стр. 95.; Пјер Бријан, „Александар Велики“, Догер, Скопје, 1995 г. стр. 109.; Хамонд, Н.Ц.Л. Историја на Македонија, Наратива, Скопје, 2020, стр. 584, Илија Петрушевски, Македонија на старите мапи, Детска радост/Македонска ревија, Скопје, 1992, стр. 91; Историја на македонскиот народ кн1,2 и 3, ИНИ, Скопје 1969 г. ; Стјепан Антолјак, Средновековна Македонија, т.1, Мисла, Скопје, 1985 г., Бранко Панов, Средновековна Македонија, т.2 и т.3, Мисла, Скопје, 1985 г.; Славко Димевски, Историја на македонската православна црква, Македонска книга, Скопје, 1989 г.; Група автори, Историја на Македонија, ИНИ, Скопје, 2002 г. ; Македонска енциклопедија 1-2, МАНУ, Скопје, 2009 г. и други книги.

⁵Напоменувам, низ целиот период на Османлиската Империја, нивната статистика водела население само според вера: муслимани и христијани, а од XVI век се додадени Евреи и Роми. Податоци според милет - народ, изнесуваат странските патописци и конзули од XIX век, и тоа најчесто нереални и пристрасни. Подвлекол НВД.

⁶Во 1470 година на Света Гора...се наоѓаат многу манастири на христијански калуѓери, од кои некои се Грци, други Македонци, Власи, па дури и Италијанци како и од други нации, кои живеат живот на светци... а во убавата и раскошната крепост Бари живеат Грци и Македонци. Патописот на Џио Марио Дељи Анџиолело од 1470 г. стр. 67 и 68 - Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци 1371 - 1777 г. Мисла, Скопје, 1991 г. стр. 871

места споменува Македонец и Македонци.⁷ Ваквата состојба останала сè додека името Македонија и Македонци не добиле национален поим.⁸

Почетните размислувања за Македонија како провинција, и како држава, датираат уште од периодот на Ами Буе (1794-1881), кој изработил карта на Европска Турција, во која ги внесол и границите на Македонија. Буе, забележал дека интензивирањето на почетоците за ослободување на Словените од Балканот почнуваат за време на Кримската војна (1853-1856), а насочувајќи се во иднината Македонија ја третира одделно како држава ако „Македонија би го отфрлила јаремот“⁹. (мислел на турското ropство, подвлекол НВД).

Во текот на XIX век започнува ослободувањето на балканските народи (Грци, Срби, Бугари, Романци и др.). Како се ослободуваат така растат нивните политики за „големи држави“ со присвојување на неослободените балкански територии од Османлиското Царство. Во тоа време, Македонија била изложена на директен удар од непосредните соседи, кои имале големи претензии кон Македонија и Македонците и вршеле асимилација преку образовна и верска пропаганда. Имено, во училиштата наставата се реализира на грчки, српски, бугарски, романски и други странски јазици. Соседите, но и другите ја користат економската и социјалната беда на големиот број Македонци, и се служат со различни поткупливи методи со цел да ги обезличат, однародат и да им го одземат идентитетот на Македонците. Ова можеме да го видиме и од податоците кои ги изнесуваат патописците и другите истражувачи од непосредното соседство на Македонија. Тие изнесуваат пристрасни и неточни податоци за бројот на население по национална припадност, бројот на ученици, училишта и сл., давајќи предност на страната на која припаѓаат. Пропагандното раздробување и однародување на македонското население е регистрирано и од страна на странски патописци, кои често фаворизираат една страна.¹⁰

⁷Патопис на Франсоа Де Тот од 1770 година (стр.832-835). Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци 1371-1777, Мисла, Скопје, 1991, стр. 871

⁸Повеќе за ова види: Милан Бошковски, Името Македонија во делата на средновековните автори, „Нова Македонија“, 13.XII-26.XII.1992 г. Х.Р. Вилкинсон, Картите и политиката, преглед на етнографската картографија на Македонија, Скопје, 1992 г.; Илија Петрушевски, Македонија на стари мапи, Скопје, 1992 г. Бранислав Светозаревик Покорни, Македонци - милениумски сведоштва за идентитетското име (документи и анализи), Тетово, 2021 г. стр. 800. и други книги.

⁹Повеќе за ова види: Снежана Станиславска - Поповска, Ами Буе за Македонија, Меонора, Скопје, 1999 г. стр. 151, 175, 195, 203, 221, 237, 245; (стр. 306); Патописот на Ами Буе од 1836-1838, стр. 211 и 220, Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци 1827 - 1849 г., Мисла, Скопје, 1992 г., стр. 746.

¹⁰Повеќе за ова види, издание од 13 книги од Александар Матковски: Македонија во делата на странските патописци 1371-1777, Скопје, 1991 г.; 1778-1826, Скопје, 1991 г.; 1827-1849, Скопје, 1992 г.; 1850-1864, Скопје, 1992 г.; 1864 -1874, Скопје, 2000 г.; 1875-1878, Скопје, 2001 г.; 1879-1888, Скопје, 2002 г.; 1889-1898, Скопје, 2005 г.; 1894-1902,

Ваквата состојба на отворени пропаганди во Македонија ги прифаќа и ослабеното Османлиско Царство кое е притиснато од големите сили и прифаќа асимилација на македонското население, играјќи игра прво со едните, а потоа со другите, со цел да се раздели словенската и христијанската популација. Големите сили (Англија, Австроунгарија, Франција, Русија) го форсираат т.н. „Источно прашање“ на Балканскиот Полуостров за свои интереси, а со цел побрзо распаѓање на Османлиското Царство, за кое користат метафоричен израз „болниот на Босфорот“.

Во вака сложена ситуација повеќе децении Македонците се изложени на асимилаторската игра на соседите за остварување на нивните големи идеи, но има и Македонци кои се спротивставуваат на ваквите мегаломански асимилаторски национални и верско-национални пропаганди. Во прилог на вистината се појавуваат и патописци кои ја согледале посебноста на Македонците¹¹, дека не се Срби, ни Бугари, и дека „Македонците како по својата историја, така и по својот јазик, се посебна народност, значи ниту се Срби, а уште помалку Бугари¹², туку се потомци на оние словенски предоселеници кои го населувале Балканскиот Полуостров веќе пред српската и бугарската инвазија и кои подоцна ниту со една од овие нации не се измешале“¹³, и дека македонскиот јазик претставува посебен јужнословенски јазик.¹⁴

Скопје, 2006 г.; 1903 г., Скопје, 2007 г.; 1903-1904, Скопје, 2008 г.; 1904-1905, Скопје, 2009 г.; 1905-1908, Скопје, 2012 г.

¹¹Меѓу првите, е патописецот Џемс Минчин, кој населението во Македонија го вика „Македонци“ и меѓу првите се посомнева во бугарската и српската теза. Уште тогаш (1884 г.) насети дека „Македонциите се посебен народ со посебен словенски дијалект различен од бугарскиот и српскиот“. Патописот на Џемс Минчин од 1884 година, стр.199 и 200. Александар Марковски, Македонија во делата на странските патописци 1879-1888, Ѓурѓа, Скопје, 2002 г. (стр.348)

¹²Согледбите на Карл Хрон од 1888 година, стр. 269, Александар Марковски, Македонија во делата на странските патописци 1879-1888, Ѓурѓа, Скопје, 2002 г. (стр.348). За Македонското прашање, види студија на чешкиот македолог Карл Хрон „Народноста на македонските Словени“ (Виена, 1890 г.). Христо Андонов Полјански, Одбрани дела (I-V), Том трети, Македонското прашање, Мисла, Скопје, 1981 г. стр. 43-55 (стр. 658). Во прилог и извадок од Патописот на Васил Молдов од 1887 година „Да речеме дека Македонциите не се Срби, но не се ни Бугари, тие се словенско племе и треба да си останаат такави, но вие ќе ги расиите со вашата пројазанда“ (стр. 260). Александар Марковски, Македонија во делата на странските патописци 1879-1888, Ѓурѓа, Скопје, 2002 г. (стр.348).

¹³Во 1886 година Ив. С. Аксаков ги советува македонските студенти во Русија „да го одделат македонскиот литературен жаргон и да го зачуваат светиот со својата независност...“ (стр.269). Согледбите на Карл Хрон од 1888 година, стр. 267, Александар Марковски, Македонија во делата на странските патописци 1879-1888, Ѓурѓа, Скопје, 2002 г. (стр.348).

¹⁴Петар Драганов (руски филолог, славист и македонист) на специјалните студии за македонски јазик (1887-1894, 1903) докажа дека „македонскиот јазик прејстипува посебен јужнословенски јазик дека Македонциите се одделна народност и

Важен документ за посебност на Македонците, се вели во правилата на македонскиот востанички комитет од 1878 година (Македонското Кресненско востание) каде се озаконети - утврдени целите, правилата, управата и задолженијата на Македонците и Македонската војска во борбата за слобода на својата татковина.¹⁵

Во тој период кога странците се занимаваат со „Источното прашање“ со Балканската историја и со Македонското прашање се јавува и идејата „Македонија на Македонците“.¹⁶

Сепак, низ децениското странско пропагандно образование се формирала интелигенција со погрешна претства, па тие учители пропагандисти наметнаа туѓи јазици (српски, бугарски, грчки и други). Дел од нив се соочиле и со реакција на локалното население, бидејќи, македонското население во секојдневната комуникација и понатаму го говорел народниот - македонски јазик. Во голем број словенски - народни училишта наставата и комуникацијата во наставниот процес се одвивала на јазик разбирлив за учениците, а тоа бил народното наречие - македонски јазик. Во наставата, учителите и учениците користеле учебници кои биле пишувани на разбирлив македонски дијалект.¹⁷ Таков бил случајот и со учебникот по географија, како и со географските стручни и научни трудови, за кои ќе говориме во текстот што следи.

националносѝ“. Согледбите на Карл Хрон од 1888 година, стр. 269, Александар Марковски, Македонија во делата на странските патописци 1879-1888, Гурѓа, Скопје, 2002 г. (стр.348). Христо Андонов Полјански, Одбрани дела, Том трети, Македонското прашање, Мисла, Скопје, 1981 г. стр. 45, 49 и 109. Покрај Петар Драганов, други филолози кои истражувале за Македонија и македонското национално прашање биле: В.В. Комаров, Франц Миклошич, Николај Н. Дурново, Ватрослав Облак, историчарот Константин Иречек и други.

¹⁵Документи за борбата на Македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Том први, УКИМ, Скопје, 1981 г., стр. 245-261

¹⁶Главен протагонист за оваа идеја бил англискиот претседател на владата, премиер Вилијам Гладстон (1809-1898). „Македонскиот прашање е можеби најопасниот проблем со кој секој државник во Европа треба да се соочи во најблиска иднина“ (зборови кои за жал и покрај 80 години државност на Македонија и Македонците, непромисливите постапки на европските државници го оживуваат овој најопасен проблем и светот го ставаат во сериозен проблем - подвлекол НВД). Идејата „Македонија на Македонците“ широко била прифатена од страна на Македонците кои формирале организации и почнале борбата за национална слобода.

¹⁷Повеќе за ова види: Блаже Конески, Кон македонската преродба, Македонските учебници од XIX век, Скопје, 1959 г.; Блаже Конески, Македонскиот XIX век, јазични и книжевно историски прилози, Скопје, 1986 г.; Ристо Кантарциев, Македонското преродбенско училиште, Скопје 1965 г.; Школството, просветата и културата во Македонија во времето на Преродбата, Симпозиум, МАНУ, Скопје, 1979 г. Ристо Кантарциев, Келијните училишта во Македонија, „Просветно дело“, II/7-8, Скопје, 1964, стр. 144, и други книги и научни трудови.

1. ПРВИ ГЕОГРАФСКИ ПРОУЧУВАЊА ВО НАСТАВАТА

Постојат показатели дека уште во време од XII-XIII века, а особено во XV - XVIII век во Македонија имало манастирско-ќелијни¹⁸ училишта. Овие црковно епитропски училишта биле лоцирани во околу 40 манастири (Лесновски, Трескавец, манастир Свети Наум, Бигорски, Осоговски, Кичевски, Лешочки Буковски, Слепченски, Зрзе, Трескавец, Крсторски, Лисолајски, Полошки, Ветерски, Кучевишки, Пантелеј и др.) во кои исклучиво се подготвувал свештенички кадар.¹⁹

Прво градско ќелијно училиште се споменува во 1793 година и тоа во Штип. Ваков тип на училиште егзистирало и во Ново Село, каде што се изучувала словенската писменост преку елементарно и еднострано образование во кое доминирал средновековниот светоглед - се учеле исклучиво црковни науки: часословот (хронологија), псалтир, месецослов (хронологија на месец) и друго. Ваквата тенденција се задржала и по укинувањето на Охридската архиепископија (1767 г.), кога сите ингеренции биле во рацете на Цариградската патријаршија.²⁰

Како што е познато ќелијните училишта се еден вид основни училишта со елементарен религиозен карактер на црковнословенски јазик. Обуката ја вршеле духовните лица и била индивидуална, се работело со секој ученик одделно. Учебниот процес имал за цел на ученикот да даде знаење за читање, пишување и црковно пеење. Понекогаш учењето се комбинирало и со изучување одреден занает.

¹⁸Терминот ќелија е земен од старосемитскиот јазик уште во претхристијанскиот период. Под овој назив Евреите ги подразбирале нивните верски општини. Подоцна со примањето на христијанството за официјална религија, зборот ќелија бил примен со значење верска општина или училиште. И денес Арапите под овој термин подразбираат основно верско училиште. Преку арапскиот и турскиот јазик, подоцна овој поим се европеизирал. Според А. Матковски „ќелијните училишта го зачувале овој термин по верска линија и самите верски општини, кои во прво време се викале ќелијни“. (Види: Дискусија на Александар Матковски во зборникот: Школството, просветата и културата во Македонија во времето на преродбата, Симпозиум, МАНУ-Скопје, 1979, 666). За манастирските, црковните и световните ќелијни училишта во Македонија види поопширно кај: Ристо Кантарциев, Ќелијните училишта во Македонија, „Просветно дело“, II/7-8, Скопје, 1964, 144.

¹⁹Александар Трајановски, Народноопштински и педагошко-богословски училишта во Македонија кон средината на XIX век (по примерот на учителствувањето на Јосиф Ковачев, Д. Миладинов, Сл. Дингова, К. Шапкарев и др.) (стр. 109), Годишен Зборник 2011, Институт за историја и археологија, УГД - Штип.

²⁰Елена Јосимовска, Училиштата во Штип пред и по Јосиф Ковачев, Годишен Зборник 2011, стр.133

За учебници биле користени богослужбените книги Часослов, Апостол и

Слика 1. Јоаким Крчовски

Псалтир. Меѓутоа, со доаѓањето на **Јоаким Крчовски** (1750 - 1820), македонски народен учител, свештеник и просветител, за духовник и наусничар (така се викале сите кои имале завршено во ќелијните училишта) доаѓа во Штип. Некаде во втората половина на XVIII век, содржината на ќелијното училиште била надградена и со светски знаења. Освен читање и пишување, даскал Јаким, како што го викале штипјани, вовел нови предмети: географија, економија, историја, уметност итн.²¹ Сепак, за овој податок немаме цврсти пишани докази,

туку тоа е само усно предание од поранешни ученици. Сомнежот постои, и дека тоа биле само негови проповеди, поучувања или содржини за „Различна поучителна наставленија“ (наслов на неговата последна книга, печатена во 1819 година во Будим) или со денешна терминологија „Различни наставни упатства“, кои вклучуваат разни информации или содржини од повеќе науки - наставни предмети (географија, историја, економија и др.). Доколку тоа било така, тогаш, првите географски поучувања во наставата во Македонија се во почетокот на XIX век.

Во почетокот на XIX век општите ќелијни училишта претставувале одделни појави, но во текот на првата половина на тој век тие постојано бројно се зголемувале, така што кон 30-те и 40-те години ги имало, главно, во економски најразвиените градови во Македонија, а кон 50-те години тие биле веќе распространети речиси во сите македонски градови и села и претставувале широка мрежа на народни училишта, познати под името старовремски училишта.

Веќе од 1825 година па натаму во одделни градови се јавуваат црковни епитропски општински училишта (во Штип, Битола, Скопје, Прилеп, Велес, Охрид, Тетово, Куманово и др.) каде наусничари биле свештеници (Поп Стојче, Поп Марко, Поп Атанас, Поп Марин, Поп Коста, Поп Василко, Поп Нестор и др.) некаде имало само наусничари (Мано, Павле Грозданов, Тасо, Трајко Килисаров, Димче Камчев, Христо, Јордан, Лазар и др.).²²

Овие училишта се воделе како општински ќелијни училишта каде се учело на старословенски односно црковно словенски јазик. Вакви училишта до средината на XIX век имало над 30 распоредени во градови (Берово, Скопје, Битола, Штип, Тетово, Прилеп, Велес, Куманово, Кратово, Гостивар, Крива Паланка, Дебар, Радовиш, Пехчево, Струмица) и поголеми села (Оризари-кочанско, Башино Село Велешко, Довезанце Кумановско, Мирковци Скопско, Кучевиште Скопско, Ваташа Тиквешко, Лазарополе Дебарско, Галичник

²¹Исто, стр. 136

²²Силвана Сидоровска Чуповска, Просветата во Штип во времето на преродбата, Годишен зборник 2011, Институт за историја и археологија, УГД - Штип, стр. 31-34;

Дебарско, Богомила Велешко, Истибања Кочанско, Куклица Кратовско и други.). Од наставните предмети биле веронаука, пишување и читање, сметање, рачна работа и сл.²³

Свештениците и наусничарите наставата ја вршеле на народен македонски јазик со старословенски букви. Докази за тоа постојат повеќе, но ќе го наведеме само писмото од 1845 година испратено од страна на грчкиот митрополит во Битола, Герасим до игуменот на Слеченскиот манастир, кој бил во превод на народен македонски јазик со старословенски букви.²⁴

Во средината на XIX век бројот на општинските училиште се зголемил, па така на крајот на векот достигнал околу 100 училишта и тоа распоредени по неколку во градовите и по едно во поголемите села. Во тоа време бројот на посебни наставни предмети бил поголем, се појавува и наставниот предмет географија, заедно со уште десетина други наставни предмети.

2. ГЕОГРАФИЈАТА КАКО НАСТАВЕН ПРЕДМЕТ

Прво заемно училиште со световна настава во Македонија било отворено

Слика 2. Јордан Хаџи
Константинов - Цинот

во Велес, во 1837 година, а прв учител бил **Јордан Хаџи Константинов - Цинот** (1821 - 1882), македонски просветител, кој тука ја започнал борбата за воведување на народниот јазик во македонските училишта, но по негово кратко учителствување бил принуден да го напушти. Кратко потоа отворил свое приватно училиште, па повторно се вратил во заемното училиште. Заемно училиште е именувано по новата „заемна метода“²⁵ во брзоречното училиште. Од едно писмо испратено од Цинот до

²³Исто стр. 35-38

²⁴Содржина на текстот: „Манастирот ќе го посети даскал Виктор Глигорович кој е голем човек да го пречекаш и да го честиш арно и да прегледаш што книги имате во манастирот“. Ѓорѓи Димовски, Битолските училишта до 1918 година со посебен осврт на гимназијата до 1945., Гимназијално образование во Битола, Гимназија „Јосип Броз Тито“ - Битола, 1965 г. стр. 19

²⁵Ристо Кантарџиев, Заемните училишта во Македонија, Филозофски факултет, Скопје, 1970 г., стр.7; Кон крајот на XVIII и почетокот на XIX век во западноевропските училишта била воведена таканаречената „заемна метода“ или белланкастерска метода по името на нејзините создавачи, педагозите Андреј Бел и Џозеф Ланкастер, позната како Бел-Ланкастерска метода. Со организирањето на заемна настава било можно едновремено да учат голем број ученици. Во нив еден учител обучувал по 50 и повеќе деца, со тоа што тој работел со постарите ученици, а тие пак ги обучувале помалите. Наставникот директно не раководел со наставата, туку преку своите

„Друштво српске словесности“ говори и за предметите што ги предавал: Буквар, Св. историја, Црквена историја, Објава на верата, Географија, Универзална историја, Граматика со реторика и дијалектика, Црковен ред, Толкување на сите списи, Митологија итн.²⁶ Инаку, тој ја усвоил заемната метода од бугарскиот заемен учител Никола Тонџоров во Самоков кај кого во 1835 година бил извесно време на учење.

Нешто подоцна од отворањето на заемното училиште во Велес, кон крајот на 1840 година заемно училиште било отворено и во Штип (прв учител бил Павле Грозданов). Во 1848 г. заемно училиште било отворено во Скопје, каде за учител по покана од скопските граѓани дошол Јордан Хаџи Константинов - Џинот. Уште во почетокот на својата учителска дејност во Скопје, Џинот развил голема активност во ширењето на просветата на мајчин јазик и на унапредувањето на скопското училиште и неговото реорганизирање во духот на новата образованост. Тој ги разделил учениците на одделенија, вовел во наставата световни предмети и новата, заемна метода; вовел и клучни и современи наставни средства: училишни таблици, песочници, географска карта и др. Дотогаш келијно, училиштето при црквата Св. Богородица добило современа, модерна физиономија. За намената што ја добило сега училиштето, била подигната и нова училишна зграда во дворот на црквата. Таа била изградена на иницијатива и со материјална помош на градските првенци. Училиштето имало 3 одделенија. Првото одделение се викало детовоспитное – во него малите деца учеле да читаат и пишуваат на заемните таблици и песочницата. Второто одделение се викало гимназијално – во него поголемите деца учеле граматика, географија, астрономија, општа и црковна историја, броење, алгебра и збирка од античките писатели. Третото одделение било црковно – во него децата учеле за црковниот ред. Во 1851 г. во прво одделение имало 120 ученици, во второ 24 и во трето 35, вкупно 179 ученици. Џинот учителствувал во Скопје до 1857 г., кога бил уапсен од Турците и испратен на заточение во Битола.²⁷

За време на своето кратко учителствување во Тетово во 1854 година, Ј.Х. Константинов - Џинот ја вовел заемната метода и во училиштето во овој град.

Во 1856 година во Прилеп како учител Димитар Миладинов ја вовел заемната метода. Во 1857 г. при престојот во својот роден град, Струга, го поттикнал тогашниот учител во заемното училиште, Кузман Шапкарев, да го воведат мајчиниот јазик.

помошници (монитори), учениците заемно се учеле. Бидејќи во овие училишта учениците заемно се учеле, се наречени заемни училишта.

²⁶Ристо Кантарџиев, Заемните училишта во Македонија,...стр.9; Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Том први, УКИМ, Скопје, 1981 г., стр. 182.

²⁷Ристо Кантарџиев, Заемните училишта во Македонија,... стр.119-145; Повеќе за ова види: Ристо Кантарџиев, Македонското преродбенско училиште, Култура, Скопје, 1963 г.; Ристо Кантарџиев, Школство и просвета во Македонија во периодот на преродбата – во зборникот на трудови под наслов „Школството, просветата и културата во Македонија во времето на преродбата“, МАНУ, Скопје, 1979, стр.38.

Во 1859 година во Прилеп за учител дошол Ј.Х.К.-Џинот, го реорганизираше училиштето и го поставил на модерна основа. Во наставата ја вовел заемната метода и нови, световни предмети и нови училишни средства: учениците ги разделил на групи и на секоја група ѝ го определил местото. По заминувањето на Џинот, за учител дошол Васил Алексиев Курдалев, родум од село Маврово. Тој своето образование го добил во Пловдив, каде што ја усвоил и заемната метода. Во Прилеп учителствувал 5 години од 1860 до 1865 г. и за тоа време училиштето добро напредувало.²⁸

Во Охрид, кој од сите македонски градови бил најсилно повлијаен од грцизмот, во 1859 г. било отворено првото заемно училиште на македонски јазик. Други заемни училишта биле отворени во 1864 во Крива Паланка, во 1864/65 г. во Неготино и во Кавадарци, во 1865 г. во Битола (прв учител бил Јован Жинзифов, таткото на Рајко Жинзифов, но за кратко време било затворено и повторно отворено во 1870 г. кога за главен учител бил поставен Димитар Македонски). За Битола постои и друг податок дека прво народно училиште на словенски јазик било отворено во 1863 година.²⁹

Во 1867 г. првото македонско народно училиште било отворено во Ресен, во 1869 г. во Крушево (учител Ив. Б. Шумков), во Дебар во 1867 г., во Кичево, Гостивар и Кочани во 1870 година, и во 1871 година во Кратово (град со најстаро ќелијно училиште во Македонија, чија традиција прекинала со воведување на заемната метода).³⁰ За Кратово се споменува и податок дека во 1858 или во 1869 година имало световно или заемно училиште во кое учителот Димитар Поп Јосифович предавал географија и други наставни предмети.³¹

Кон крајот на 60-тите години и почетокот на 70-тите години на XIX век заемни народни училишта со световна настава имало речиси во сите македонски градови. Во некои од нив (Скопје, Велес, Прилеп, Штип, Охрид и други) имало по две и три вакви училишта.

Од својата појава до 70-те години на XIX век заемните училишта биле најраспространет вид на световни училишта во Македонија. Појавата на заемната метода е карактеристична за еден цел период, во чие време таа суверено владеела во училиштата во Македонија. Заемните училишта биле бесплатни и за тоа привлечиле голем број ученици. Во некои од нив учеле по 200, па дури и по 300 ученици. За таков голем број ученици биле потребни и специјални згради, со големи училници. На заемниот учител му биле неопходни помошници, и такви тој назначувал од своите најарни ученици. Нивниот број бил различен, зависел од бројот на учениците. Помошниците

²⁸Ристо Кантарчиев, Заемните училишта во Македонија,... стр. 129

²⁹Горѓи Димовски, Битолските училишта до 1918 година со посебен осврт на гимназијата до 1945., Гимназијално образование во Битола, Гимназија „Јосип Броз Тито“ - Битола, 1965 г. стр. 19-25

³⁰Ристо Кантарчиев, Заемните училишта во Македонија,... стр. 130-132

³¹Павле Даскалов, Прилог за историјата на географската настава во Македонија, сп. „Просветно дело“ - Скопје, бр. 7-8 од 1955 год., стр. 419-222 (овде Димитар Поп Јосифович е даден како Димитриј Поп Јосифов).

имале различни должности. Едни учествувале во изведувањето на наставата, други внимавале на редот и дисциплината, во училиштето, трети на чистотата итн. За секој наставен предмет учителот назначувал по еден главен помошник, или како што се викал поинаку, главен покажувач, или главен надзирувач. Тој се избирал од најсилните и најарни ученици, кои го достигнале звањето калфа. Негова должност била по упатствата на учителот да раководи со наставата по предметот за кој бил назначен за едно определено време и да се грижи за редот, дисциплината и чистотата во училиштето.³²

Заемните училишта биле основни училишта, кои давале елементарно образование. Тие се состоеле од едно или две елементарни одделенија и од две или три горни одделенија. Во елементарните одделенија се учело читање, пишување и сметање. Во горните одделенија на заемните училишта се давале основни знаења од граматиката, аритметиката, физиката, географијата, историјата, свештената историја, краснопис и другите науки. Горните одделенија на заемните училишта често претставувале одделни основни училишта, познати како „пригответелни училишта“. Всушност тие биле средина меѓу заемните и класните училишта. Името „пригответелни“ овие училишта го добиле од задачата што ја имале – да ги подготват учениците за класните училишта.³³

Секое заемно училиште ги имало и следниве учебни помагала: „песочници“, стргалка, „телеграфи“, заемни таблици и показалки. Тие имале големо значење за заемното училиште, зашто без нив воопшто не можело да се замисли изведувањето на наставата во него.³⁴ Овие учебни помагала се употребувале во заемните училишта во Македонија сè додека наставата во нив се ограничувала на учење читање, пишување и сметање. Откако пак во нив почнале да се учат и други предмети, како историја, земјопис³⁵ и природознание, сè повеќе се употребувале и други учебни помагала.

Од 50-те и 60-те години на XIX век во училиштата во Македонија можеле да се видат географски и историски карти, глобуси, планиглоби, географски и природни атласи, „срицателни штици“ - табли со зборови и „прегледалици“ за пишување и цртање и др. Од ова време некои наши училишта покрај учебници, географски карти и книги добивале од Србија и други европски држави. Од 60-те години нашите училишта се снабдувале со географски карта и други учебни помагала и од Дановата книжарница во Велес, а и од други места.³⁶

За учителската работа и општо за просветителските погледи на учителите од средината на XIX век ни сведочат два ракописа на кратовскиот учител

³²Ристо Кантарциев, Заемните училиште во Македонија... стр. 136

³³ Исто, стр.137

³⁴ Исто, стр.138

³⁵ Во пониските одделенија за наставниот предмет Географија се употребувал архаичниот синоним „Земјопис“.

³⁶ Ристо Кантарциев, Заемните училиште во Македонија... стр.145

Димитар Поп Јосифович. Ракописите се датирани - првиот, од 1858 година, а вториот од 1869 година.³⁷ На крајот од ракописот т.е. од лист 49 до 53 е даден еден „урок“ по географија со заглавие: „Землеописание поучително. Урок први. Општо землеописание“. Тоа е всушност една методска единица по географија, методски обработена и предавана на учениците. Тоа го заклучуваме според забелешката направена на крајот од урокот на лист 53 во која се вели: „По мало време ште кажа и други нешта за морето“³⁸

Има многу факти од средината на XIX век кои говорат дека географија како наставен предмет се изучувала и во други училишта на туѓи јазици. Имено, појавата и развитокот на световните училишта (основни и средни училишта - гимназии) на просторот на Македонија во текот на XIX век целосно е под странски просветни и верски влијанија и интереси.³⁹ Во странските основни и средни училишта наставната програма целосно била ориентирана кон нивни интереси. Особено тесно државни интереси имале наставните

³⁷ Михајло Георгиевски Скопје, Просветителските погледи на кратовскиот учител Димитар Поп Јосифовиќ, Современик на Јосиф Ковачев, изнесени во неговите ракописи од 1858 и 1869 година. (Ракописите се датирани - првиот, т.е. Мс 35 е од 1858 година, а вториот Мс 37 од 1869 година. Тоа се всушност тетратки со концепти од методски единици и други белешки, како и две беседи на учителот Димитар Поп Јосифович што ги одржал пред родителите и првенците од Кратово. Ракописите денес се чуваат во Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје, заведени под број Мс 35 и Мс 37).

³⁸ Павле Даскалов, Прилог за историјата на географската настава во Македонија, сп. „Просветно дело“ – Скопје, бр. 7-8 од 1955 год., стр. 419-222 (овде Димитар Поп Јосифович е даден како Димитриј Поп Јосифов).

³⁹ Неутралните патописци и истражувачи од XIX век констатирале дека во Македонија, голем дел од населението е аморфна - неопределена маса (некои ја дефинираат како автохтоно, домородно, македонско, словенско население) кое постојано и лесно е подложно на туѓи интереси и пропаганди: образовна (грчка, бугарска, српска, романска, турска и друга) и верска (патријаршиска, католичка, егзархиска, протестанска, исламска и друга). Сите тие градат училишта, носат учители и школуваат млади лица за свои хегемонистички политики. Османлиското општество (администрација, население и сл.) стана лесно ранливо, подмитливо и немоќно да се спротистави на туѓите пропаганди и на законите кои се носат под меѓународен притисок. Главна цел е расцепкување на населението и ослабување на Империјата. Поаѓајќи од ова, во трудот нема да ги именуваме училиштата според пропаганда и верска припадност. Наша главна цел е географијата како наставен предмет која била застапена во сите основни и средни училишта без разлика на нивната асимилаторска определба. Факт е дека младото население кое се школувале во нив е автохтоно македонско со амбиции да се образува. Подоцна дел од нив активно се вклучува во образовниот процес како учители, инспектори, учебникари и слично, но и како револуционерни - борци за национална слобода на Македонците и Македонија.

програми по наставните предмети: историја, граматика, книжевност и географија.⁴⁰

Во Битола, во 1864 година учител бил и Јордан Хаџи Константинов - Џинот. Во наставата се предавале повеќе предмети: историја, географија, литература, математика (алгебра, геометрија и др.), јазик, краснопис, книговодство и др.⁴¹ Според друг податок се предавале предметите: веронаука, света историја, граматика, аритметика, географија, гласно читање и пеење.⁴² Во дел од училиштата (француските - католички) први почнале со екскурзии за учениците. Истите се изведувале до блиските села Лавци, Крстоар или Кисела Вода и тука учениците можеле да учат зошто се воделе дискусии или им се одговарало на прашањата.⁴³ За имињата на наставниците кои предавале географија немаме податок.⁴⁴

Потврда за изучување географија како наставен предмет во Македонија од крајот на 50-тите години на XIX век и тоа како посебен предмет со неколку формулации ни дава патописот на Елија Џон Блант (англичанка која 20 години живеела во Турција од 1858 до 1878 година), за образованието забележала многу податоци. Имено, таа споменува дека во Солун, и во сите поголеми македонски градови Битола, Скопје, Кавала (во женските и машките грчки училишта) во повисоките класови се изучува Геометриска географија, а во Средните класови Политичка и физичка географија. Додека пак, во ниските класови се изучува Политичка географија, рачна работа и калиграфија.⁴⁵

Исто така, во градовите имало и турски медреси - верски основни и идадии - средни училишта за чиновници, како и воени училишта - нижи, средни и високи. Во неколку градови во Македонија (Скопје, Битола, Штип) имало и еврејски талмудски или верски училишта и средни училишта - гимназии. Меѓутоа во овие верски училишта географија како посебен предмет не се споменува.

Особена важност имале воените училишта за офицери, и тоа Руждие - ниже воено училиште или воена прогимназија (во Битола и Скопје), Идадие - средно воено училиште или воена гимназија (во Битола и Скопје) и Харбије - виша воена школа или академија (во Битола). Во нив од средината на XIX век географијата била присутна како наставен предмет. Овие училишта ги прифатиле современите европски школски програми. Во нив се едуцирал

⁴⁰Ѓорѓи Димовски, Битолските училишта до 1918 година со посебен осврт на гимназијата до 1945., Гимназијално образование во Битола, Гимназија „Јосип Броз Тито“ - Битола, 1965 г. стр. 11

⁴¹Исто, стр. 15 и 16

⁴²Александар Стерјовски, Градби, Битола, 2020, стр. 358

⁴³Ѓорѓи Димовски, Битолските училишта до 1918 година... стр. 14-18

⁴⁴Никола В. Димитров, Географијата и географите во Битола и битолско, Битола, 2020, стр. 19-20;

⁴⁵Патописот на Елија Џон Блант од 1858-1878, стр. 304, 307. Александар Магковски, Македонија во делата на странските патописци 1875-1878, Ѓурѓа, Скопје, 2001, стр. 367.

офицерски кадар за потребите на Црвената и Белата касарна во Битола, воената касарна во Скопје и се разбира за други касарни во големото Османлиско Царство. Така, за постоење на географијата како посебен наставен предмет во битолското Руждие (нижо воено училиште) и споменување на наставниците кои предавале среќаваме во учебната 1890/91 година кога се изучувале 10 наставни предмети (арапски јазик, персиски јазик, пак арапски јазик, османско државно уредување, турски правопис, географија, математика, јазик, правопис и цртање). Географија предавал Тахир ефенди (капетан).⁴⁶

Сличен податок имаме и за Воената академија во Битола, каде првите години имало четири класа по два во ранг, со повеќе стручни предмети - систем прифатен од европските наставни програми во воените академии. Така, во учебната 1893/94 година, школувањето траело 4 години, и се изучувале 10 наставни предмети (градежништво, јазик, математика, историја, математика, географија, јазик, цртање, физичко воспитување и офицери за внатрешно воено уредување). Географија предавал Абдул Халим ефенди (капетан).⁴⁷

При крајот на XIX и почетокот на XX век во градовите каде постоеле гимназии постоеле кабинети по зоологија, хемија, минералологија, физика и географија кои биле уредени со нагледни помагала. Во текот на годината биле изведувани екскурзии до ближните излетнички места. Во некои гимназии покрај Општа географија се изучувала и Описна географија.⁴⁸

Резимирано, за точен датум кога се појавува географијата како наставен предмет во Македонија е 1837 година во Велес, а за примена на географска карта во наставата е 1848 година во Скопје. Прв учител кој предавал географија и користел географска карта бил Јордан Хаџи Константинов - Џинот. Први кабинети по географија со нагледни средства се појавуваат во гимназиите.

3. ПРВИ УЧИТЕЛИ ОБРАЗОВАНИ ДА ПРЕДАВААТ ГЕОГРАФИЈА

Главна улога во создавање педагошки кадри во образовниот систем во Македонија имал Јосиф Антонов Ковачев од Штип (1839-1898), македонски педагог, реформатор, револуционер, политичар и научник. По завршувањето на духовната академија - Богословски факултет во Киев, а завршил и Педагогија со психологија, Јосиф Ковачев учителствувал во Габрово, а во 1868 година повторно се вратил во својот роден град Штип. Тука кратко време бил учител во штипско Ново Село. Во 1869 година во Штип старото класично училиште го модифицирал и трансформирал во педагошко-богословно

⁴⁶ Александар Стерјовски, Градби, Битола, 2020, стр.49

⁴⁷ Исто, стр. 47

⁴⁸ Александар Трајановски, Црквените училишни општини во Битола и нивната улога во системот на образованието, стр. 23-36, Зборник: Фолклорот и етнологијата во Битола и Битолско, ДНУБ, Битола, 1981 г., стр.406; Никола В. Димитров, Географијата и географите во Битола и Битолско...стр. 18-21;

училиште, прво од таков вид во Македонија. Всушност, тоа е прва учителска школа во Македонија. Учителската школа имала два класа и на крајот од школувањето излегувале завршени кадри за учители во основното одделение и свештенички кадри.

Во Педагошко-богословското училиште или во Учителската школа во Штип се изучувале општообразовни, педагошки и богословски наставни

Слика 3. Јосиф Анџионов Ковачев

предмети. Од теолошките - богословски предмети на педагошко-богословското училишта биле застапени 13 наставни предмет меѓу кои: веронаука, црковна историја, естетика, географија, педагогија, општа историја, политичка економија, аритметика, геометрија итн. Додека во класичното училиште се предавале 12 наставни предмети меѓу кои: географија, аритметика, популарна физика, општа историја, општа црковна историја, граматика, аритметика, библиотекарство, пишување и читање, природознание итн.⁴⁹

Со својата дејност училиштето се прочуло надалеку. Така во Штип дошле да ја следат наставата слушатели и од околните градови: Велес, Кавадарци, Прилеп, Скопје и други. Во 1871 година завршила првата генерација на македонски народни учители кои ја ширеле просветата и школството низ Македонија и пошироко. Во училиштето вниманието посебно било свртено кон педагошко дидактичката и методичката поткованост на идните, а и веќе постојните учителски кадри преку изведување методиски вежби, практични предавања, педагошка практика, стажирање и хоспитирање, како и други форми на стручно оспособување на учителите.⁵⁰

Настојувајќи да го постави школството на модерна основа, Ковачев го направил и првиот пробен чекор. Овде, за првпат ја вовел новата гласовна аналитичко-синтетичка метода, позната во тоа време како звучна „нагледна“. Посебно внимание Ковачев обраќал и на практичната работа.

⁴⁹Повеќе за ова види: Ристо Попларзов, Нови податоци за првото педагошко училиште во Македонија, Гласник бр.1, Скопје, 1974 год., стр. 217; Кирил Цацков, Неодминливата педагошка дејност на Јосиф Ковачев во Штип и во Прилеп, Годишен зборник 2011, Институт за историја и археологија, УГД - Штип, стр. 18; Александар Илиевски, Педагошко андрагошката дејност на Јосиф Ковачев, Годишен Зборник, 2011, Институт за историја и археологија, УГД, Штип, стр. 41-50; Ленче Насев, Поглед кон животот и дејноста на Јосиф Ковачев - истакнат македонски педагог и реформатор од Штип, Годишен Зборник, 2011, Институт за историја и археологија, УГД, Штип, стр. 155-162

⁵⁰Александар Илиевски, Педагошко андрагошката дејност на Јосиф Ковачев, Годишен Зборник, 2011, Институт за историја и археологија, УГД, Штип, стр.41-50

Јосиф ги водел учениците и на настава во природа, со цел да им ги објасни процесите, предметите и појавите во природата. Јосиф, исто така, отворил и курс за описменување на возрасните и ги поучувал трговците за водење на трговски книги. Училиштето на Јосиф Ковачев било комбинирано. Во него учеле и машки и женски. Во поглед на женското образование имал напредно размислување. Тој се залагал за формирање на посебен женски институт за подготвување учителки на кои им определил посебна улога во просветувањето на македонската жена. За збогатување на нагледноста на наставата, покрај учебници што ги имало за сите предмети, се употребувале и други помошни наставни нагледни средства: карти, глобуси, модели, разни предмети, цртежи, набљудувања, екскурзии и друго. Првата генерација ученици од штипското педагошко училиште излегле во 1871 година. „Успехот на учениците бил одличен. Новина во образовниот систем на ова училиште беше воведениот испит на крајот од годината, нешто како денешниот завршен испит (матура). Дотогаш такви испити не се изведувале во ни едно училиште во Македонија“.⁵¹

Прилепската црковно-училишна општина во 1874 година писмено се обратила до Јосиф Ковачев да им стане главен и општински учител. Така и во Прилеп во просторите на дотогашното народноопштинско училиште „Св. Кирил и Методиј“, Ковачев извршил реорганизација, поделувајќи го истото на помали училиници за потребите на повеќето класови и оспособувајќи го за новите нараснати потреби. Откако го реорганизираше класното училиште и во Прилеп, во 1874 година основал еден вид педагошко-богословско училиште, претворајќи го училиштето во четирикласно, повторно по новата гласовно-аналитичка синтетичка метода. Ова педагошко-богословско училиште било втора учителска школа⁵² во Македонија. Новото класно и специјализирано народноопштинско училиште имало повеќе наставни предмети меѓу кои: географија, сметање, алгебра, геометрија, естетика, општа историја, црковна историја, богослужба, свето писмо, читање и пишување, цртање, пеење, и др. Во црквата „Св. Благовештение“, Ковачев основал црковен хор, кој го раководел. Меѓутоа, поради Руско-турската војна (1877- 1878) и другите воени дејства во текот на Големата источна криза, Ковачев морал предвреме да го напушти Прилеп, а со тоа да замре педагошкобогословското училиште во градот.⁵³

⁵¹Благоја Цветковски, 100 години од првото педагошко училиште во Штип, Скопје, 1969 год., стр.6; Повеќе за ова види: Ристо Поплазаров, Нови податоци за првото педагошко училиште...; Кирил Цацков, Неодминливата педагошка дејност на Јосиф Ковачев... стр.19

⁵²Учителските школи во Штип (формирана во 1869 г. прво како двокласно, па во осумдесеттите години трокласно и на крајот четирикласно училиште), Прилеп (во 1874 г.) и во Скопје (во 1898 г.) биле еден вид средни стручни училишта за оспособување наставен кадар за основните и средните училишта.

⁵³Александар Трајановски, Народноопштински и педагошко-богословски училишта во Македонија кон средината на XIX век (по примерот на учителствувањето

Во Скопје уште од 1820 година започнала градба на средно училиште „Идадија“. Во истиот комплекс во помала градба се изградило и занаетчиско уметничка школа „Ислахана“. Подоцна „Идадија“ се претвора во гимназија, а во 1898 година во Учителска школа, трета по ред во Македонија. Во неа се создавал кадар за потребите на образованието - учители. И во учителската школа во Скопје се предавал наставниот предмет географија заедно со други десетина наставни предмети.⁵⁴

Трите богословско учителски школи образувале неколку илјади учители и свештеници за потребите на образовниот и црковниот живот. Тие својата просветна и свештеничка работа ја продолжиле во Македонија, но и пошироко во Бугарија, Тракија и други простори.

Најголем број од учителите предавале во основните и средните училишта - гимназии, покрај во Штип, Прилеп и Скопје и во другите градови Битола, Охрид, Велес, Тетово, Струмица и други во кои имало повеќе основни и средни училишта. Особено во гимназиите каде имало над десетина наставни предмети меѓу кои учителите го предавале и наставниот предмет географија.

Напоменуваме, дека голем дел од учителите и свештениците подоцна се вклучиле во револуционерната борба за слобода на Македонија.⁵⁵ Учители кои покрај другите наставни предмети предавале географија биле: Ѓорче Петров, Даме Груев, Гоце Делчев, Христо Матов, Пере Тошев, Панајот Манов и други.

Така, во спомените на Пандо Кљашев (роден во Смрдеш, Костурско), забележал, „Седми клас го учев во Битола. Гимназијата ја завршив 1899/1900 година.“⁵⁶ Учители тогаш ми беа Дамјан Груев, кој ми предаваше географија, а во долните класови геометрија со цртање и боење.⁵⁷ Даме Груев, во 1898/99 и 1899/90 година станал учител во битолската гимназија „Св. Кирил и Методиј“ и предавал географија и цртање. Дамјан Груев беше и голем говорник, умерен, стабилен и со одбрани зборови и умееше да го убеди народот.⁵⁸

на Јосиф Ковачев, Д. Миладинов, Сл. Драганов, К. Шапкарев и други). Годишен зборник 2011, Институт за историја и археологија, УГД - Штип, стр. 114-116 (109-122)

⁵⁴Ристо Кантарџиев, Цитирани дела.

⁵⁵Повеќе за ова види: Енциклопедија ВМРО 1893-1934, Главен редактор проф. д-р Никола Жежов, Матица македонска, Скопје, 2017 г. стр. 408

⁵⁶Спомени на Пандо Кљашев, стр.155. СПОМЕНИ: С. Арсов, П. Кљашев, Л. Церов, Г. П. Христов, А. Андреев, Г. Папанчев, Л. Димитров, Култура, Скопје, 1997 г. (стр. 400)

⁵⁷Исто, стр.156

⁵⁸Владо Темелковски, Кои предмети ги предавал Даме Груев во Битолската гимназија, ДНУБ, Прилози за Даме Груев, Материјали од тркалезната маса за Даме Груев одржана во Битола на 23.декември 1982 г., по повод 75-годишницата од неговото загинавање, Битола, 1983 г. стр. 170-173; Никола В. Димитров, Географијата и географите во Битола и Битолско... стр. 21.

Во спомените на револуционерот Славејко Арско (роден во Штип), забележал: „Учители ми беа Христо Матов, Панајот Манов: тој беше родум од Штип, природни науки завршил во Женева“.⁵⁹

Според едно свидетелско од 25 јуни 1895 година, потпишано од **Гоце Делчев** се гледа дека Делчев за време на неговото учителствување во Штип предавал Географија, Француски јазик, Геометрија и Историја. Како интеллигентен учител, сите тие наставни предмети ги предавал со подеднаков успех, што покажува дека тој совесно си ја извршувал предавачката улога, како и тоа дека ги познавал основите и на општествените и на природните науки.⁶⁰

Голем број географски описи за Македонија, за планини, реки, градови, села, население, стопанство и слично, дознаваме од спомените на многу македонски револуционери⁶¹. Особено пластични географски, социоекономски и статистички описи оставил **Никола Петров Русински**, македонски револуционер кој бил офицер и во текот на својата воена наобразба зборува дека полагал испит по географија и историја. Во неговите Спомени има многу географски описи на селски населби од Битолско и другите простори каде делувал.⁶²

4. ПРВИ ГЕОГРАФСКИ УЧЕБНИЦИ, СТРУЧНИ И НАУЧНИ ТРУДОВИ

Во текот на XIX век биле главно пишувани типични патописи - студиски проучувања. Многу од нив не биле географски туку во комбинација со историски, етнографски и други податоци.⁶³ Од 1371 до 1908 година, регистрирано е дека 223 странски и османлиски патописци ја посетиле и краток период престојувале во Македонија.⁶⁴ Станува збор за француски, германски, австриски, руски, англиски, италијански, романски, чешки и други патописци кои објавиле свои авторски дела - книги или парцијални

⁵⁹Спомени на Славејко Арсов, стр. 38, СПОМЕНИ: С.Арсов, П.Кљашев, Л.Џеров, Г.П.Христов, А.Андреев, Г.Папанчев, Л.Димитров, Култура, Скопје, 1997 г. (стр. 400)

⁶⁰Лидија Камчева, Гоце Делчев и неговото учителствување во Штип, Годишен Зборник, 2011, Институт за историја и археологија, УГД, Штип, стр. 185-190

⁶¹Повеќе за ова види: СПОМЕНИ: И.Х.Николов, Д.Груев, Б.Сарафов, Ј.Сандански, М.Герџиков, д-р Х.Татарчев, Култура, Скопје, 1995 г., стр.336 г.; СПОМЕНИ: С.Арсов, П.Кљашев, Л.Џеров, Г.П.Христов, А.Андреев, Г.Папанчев, Л.Димитров, Култура, Скопје, 1997 г., стр. 400; и други спомени.

⁶²Никола Петров Русински, СПОМЕНИ, Предговор, редакција и коментар проф. д-р Даринка Пачемска - Петреска и проф. д-р Војо Кушевски, ИНИ, Скопје, 1997 г., стр.368

⁶³Повеќе за ова види: Митко Панов, Географски проучувања на Македонија со библиографски податоци од половината на XIX век до денес. Годишен зборник, книга 17, Институт за географија, св. 5, Природно математички факултет на Универзитетот - Скопје, 1969 година, стр.173-211 (стр.173-186)

⁶⁴Повеќе за ова види: Александар Магковски, Македонија во делата на странските патописци, едиција од тринаесет книги, издадени 1991,1991а, 1992,1992а, 2000, 2001, 2002, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2012 година.

трудо­ви. Од сите по­го­ре на­ведени па­то­пи­си се из­дво­ју­ваат пе­десет­тина во кои има пове­ќе гео­граф­ски опи­си. Де­сет па­то­пи­сци биле гео­граф­и, а еден од нив и до­ктор по гео­граф­ски на­уки.⁶⁵

Па­то­пи­сци кои пи­шувале за Ма­ке­до­ни­ја во XIX век, се 123 на број, во кои ме­ѓу дру­гото има и гео­граф­ски опи­си. Познати па­то­пи­сци од тој пе­ри­од се: Пуквил (1801 г.), Вилијам Мар­тин Лик (1805-1809 г.), Вилијам Тар­нер (1812-1816 г.), Ан­дре­оси (1826 г.), Ами Буе (1836 г.), Аугуст Гри­зе­бах (1839 г.), Вик­тор Гри­го­ри­је­вич (1845 г.), Јозеф Ми­лер (1843 г.), Ед­вард Лир (1848 г.), Јохан Хан (1858 и 1863 г.), Ди­мит­ри­је Бо­лин­ти­не­ану (1854 г.), Џу­зе­пе Ан­то­анели (1858 г.), Хен­рих Барт (1862 г.), Ме­кен­зи и Ир­би (1863 г.), Ели­ја Блант (1858 - 1878 г.), Ев­ге­ниј Ти­ма­ев (1865 г.), М. Кар­лова (1868 г.), Ва­лен­тин Чи­ро­ли (1870 г.), Џејмс Бер­кер (1875 и 1877 г.), Кон­стан­тин Ир­чек (1883 г.), Гу­став Вај­ганд (1889-1890 г.) и др.⁶⁶ Нив­ните дела по­све­тени за Ма­ке­до­ни­ја и по­ши­ро­ко, првен­ствено биле на­менети за та­мошните по­ли­ти­чки ин­те­реси и читател­ски кругови. Опи­си за Ма­ке­до­ни­ја да­ваат и стран­ските из­веш­таи на ан­гли­ски, фран­цуски, руски, грчки, и­та­ли­јан­ски и дру­ги кон­зу­ли ло­цирани во Би­то­ла, Скопје и Солун.⁶⁷

Други дела во кои целосно или делумно гео­граф­ски се по­све­тени на Ма­ке­до­ни­ја, а се пи­шувани од осум­десет­тите го­дини на XIX век до крајот на Првата светска војна, од страна на разни ав­тори, а особено од ново­фор­ми­раните бал­кан­ски др­жави (Гр­ци­ја, Ср­би­ја, Бугарија, Ро­ма­ни­ја), се трудо­вите на: Ст. Но­ва­ковиќ, М. Ве­се­ли­новиќ, Спи­ри­дон Го­пче­виќ⁶⁸, Јован Цви­иќ, Ва­сил Кн­чев, Ди­мит­ар Ми­шев Ди­мит­ров - Бран­ков, Шар­ски, А. То­шев, Јован Ха­џи Ва­си­ље­виќ, Јана­ки Стрезов, Ко­ста Н. Ко­стиќ, Јев­то Де­ди­ер, И. Ива­нов, С. Пет­ков, А. Ди­мит­ров, С. То­миќ, И. Ива­ниќ, А. Ишир­ков, М. Ди­мит­ри­је­виќ, А. Илиќ, М. Пет­ровиќ, Р. Ни­колиќ, Н. Ко­шанин, И. Ишир­ков,

⁶⁵Па­то­пи­се­цот **Ни­ко­ла Де Ни­ко­ле**, 1551 г. бил гео­граф на фран­цускиот крал­ски двор; **Ха­џи Кал­фа** 1650 г., бил тур­ски ис­то­ри­чар, гео­граф, па­то­пи­сец и би­блио­те­кар; **Коронел** 1680 г, бил космо­граф - гео­граф на Вене­ци­јан­ската ре­пуб­лика; **Анвил Жан Ба­ти­ст Бур­ги­њон** 1750 г, бил фран­цуски бла­го­род­ник, гео­граф и кар­то­граф во крал­ската ака­де­ми­ја во Париз; **Антон Фри­дрих Бу­шинг** 1762 г., бил до­ктор по гео­граф­ски на­уки; **Хугас Ин­де­ци­јан**, 1789-1800 г., бил ер­мен­ски гео­граф, ис­то­ри­чар и фи­ло­лог; **Ричард**, 1828-1833 г., бил ин­же­нер - гео­граф и но­ви­нар; **Антон Лукс** 1885 г., бил ав­стриски гео­граф; **П.А.Стенин**, 1890 г., бил гео­граф; и **Адолф Штрук**, 1901 г, про­фе­сор на уни­вер­зи­тетот во Виена, бил гео­граф, ис­то­ри­чар и ар­хе­олог.

⁶⁶Алек­сан­дар Мат­ковски, ци­ти­рани дела.

⁶⁷Пове­ќе за ова ви­ди: Из­веш­таи на ан­гли­скиот кон­зул Џон А. Лонг­ворт од 1852 г., фран­цускиот кон­зул Бе­лег Де Би­га од 1856 г, рускиот кон­зул М.А. Хи­тро­во од 1861-1864, рускиот кон­зул Н.Скра­биним од 1885 г., и дру­ги. Из­веш­таите се пу­бли­ку­вани посебно или како ста­гии во дру­ги кни­ги.

⁶⁸Ав­тор на кни­га на гер­ман­ски јазик: „Makedonien und Alt-Serbien“, но од не­познати при­чини на­сло­вот е про­менет во срп­скиот пре­вод: „Стара Ср­би­ја и Ма­ке­до­ни­ја“ Бе­оград, 1890 г. стр. 413.

И. Пандов и други.⁶⁹ Делата на авторите од соседните држави првенствено биле наменети за државните пропагандни интереси, а ги користеле тамошните читателски кругови.

Од особен интерес за Македонската географска мисла е делото на српскиот географ и политичар Јован Цвиик: „Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије I-III, 1906-1911 година. Во ова дело Цвиик дава научни толкувања и описи за Македонија. Друго негово важно дело за Македонците е трудот: „Проматрања о етнографии Македонских Словена“. Овде, Цвиик констатира *„ајсолуџно е невозможно во народнајта маса на македонскиите Словени да се издвојат еџнички Срби или еџнички Буџари, а џрема џоа и џонајтаму е сосема невистџиниџо да се вбројат сџиџе Македонски Словени во Буџари или во Срби.“* Исто така, важна за Македонија, но и за другите балкански држави е книгата: „Балканско полуострво и јужнословенске земље“.⁷⁰

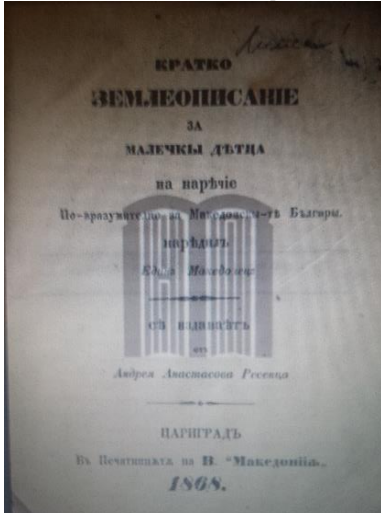
Кога се говори за учебникарската литература и нејзината практична примена во заемните народни училишта, треба да се истакне фактот дека плејада на македонски учителски преродбенски дејци дале огромен придонес на тој план. Така, првите учебници на народен - македонски јазик, како што е познато, се појавиле во македонските училишта во XIX век.⁷¹ Од 1857 до 1880

⁶⁹Повеќе за ова види: Митко Панов, Географски проучувања на Македонија со библиографски податоци од половината на XIX век до денес. Годишен зборник, книга 17, Институт за географија, св. 5, Природно математички факултет на Универзитетот - Скопје, 1969 година, стр.176 - 186 (стр.173-211)

⁷⁰Повќе за ова види: Јован Цвиик, „Проматрања о етнографии Македонских Словена“, Београд, 1906 г., стр. 61 (стр.69). Jovan Cvijic, La peninsule balkanique – géographie humaine, 1918 g. and 1922 g. (Balkan Peninsula: human geography). Други реизданија на книгата: Cvijic, J. Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje. Osnove antropogeografije (knj. 2). Psihičke osobine južnih Slovena (knj.1). Beograd, 1931 g.: Cvijic, J. Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje. Osnove antropogeografije. (knj. 1 i 2). Beograd, 1966 g. str. 583. Книгата „Балканско полуострво и јужнословенске земље“ е поделена во две книги со повеќе дела и глави. Во првата книга Osnove antropogeografije или Geografsko okruženje i čovek (Географска средина и човек) постојат 4 дела и 18 поглавја, со 343 страни, а во втората книга Psihičke osobine južnih Slovena (Психолошки особини на Јужните Словени) има 5 делови и 18 поглавја, 313 страни. Други размисли на Цвиик за Македонија види: Dimitrov, Nikola (2018) *The territory of the Republic of Macedonia in the book Balkan Peninsula and the South Slavic lands of Jovan Cvijic (1918-2018)*. p.p. 17-28. In: *The Balkan Peninsula of Jovan Cvijic: Historical background and contemporary trends in human geography*, 29-30 Oct 2018, Tršić, Loznica, Republic of Serbia.

⁷¹Повеќе за ова види: Блаже Конески, Кон македонската преродба, Македонските учебници од XIX век, Скопје, 1959 г.; Блаже Конески, Македонскиот XIX век, јазични и книжевно историски прилози, Скопје, 1986 г.; Ристо Кангарџиев, Македонското преродбенско училиште, Скопје 1965 г.; Школството, просветата и културата во Македонија во времето на Преродбата, Симпозиум, МАНУ, Скопје, 1979 г. Ристо Поплазаров, Ослободителните вооружени борби на македонскиот народ во периодот 1850 - 1878, Скопје 1978 г.; Блаже Ристовски, Македонскиот - културно-народносен

година биле отпечатени повеќе буквари, читанки и други учебници од македонски автори, меѓу кои и првата географија. Први учебници за основните училишта напишале: Партенија Зографски, Димитар Македонски, Јосиф Ковачев, Ѓорѓија Пулевски и Кузман Шапкарев. Учебниците биле печатени во Цариград, Солун, Велес, Софија, Белград и други места.⁷²

Слика 4. „Крайко землеописание за малички деџца“

Слика 5. Кузман Шапкарев

За географиите важно е дека прв кој отпечатил учебник по географија на народен - македонски јазик бил **Кузман Шапкарев** (1824-1909), преродбеник, собирач и публикатор на македонски народни умотворби, учебникар. Тој во 1868 година го отпечатил учебникот „Кратко землеописание за малички деца“⁷³ („Кратко опишување на Земјата за малите деца“). Во учебникот биле поместени следните содржини: *Земјата како небесно тело*, и содржини за *Континенти* (*Европа, Азија, Африка, Америка и Австралија*). Уште на корицата е нагласено дека учебникот е на дијалект разбирлив за македонските деца. Учебникот е испечатен во печатницата „Македонија“ во Цариград. Кузман Шапкарев во 1873 година бил главен управител на сите битолски училишта. Тој веќе имаше подготвено седум учебници сите на народен - македонски јазик. Шапкарев напишал и неколку статии објавени во Цариград (К. Шапкарев, „Описание на град Прилеп со околината“,

развиток до почетокот на XIX век. Македонската национална мисла и култура, Македонскиот народ и македонската нација I, Скопје, 1983 г.; Александар Трајановски, Црковно училишните општини во Македонија, Скопје, 1988 г. и други книги.

⁷²Александар Илиевски, Педагошко андрагошката дејност на Јосиф Ковачев, Годишен Зборник, 2011, Институт за историја и археологија, УГД, Штип, стр. 46

⁷³Географија во пониските одделенија се употребувала со архаичниот синоним „Земјопис“ („Землеописание“).

Читалиште, Цариград, 1872 г.; К. Шапкарев, Кратко историографско описание на градовите Охрид и Струга, 1901 г. и други).

Значајна личност за научната македонска географската мисла е **Ѓорче**

Слика 6. Ѓорче Пејтров

Петров (1865-1921). Македонски професор, публицист, историчар, географ, идеолог на Македонската револуционерна организација. Меѓу другото собирал материјали и напишал написи со географска содржина во кои се даваат повеќе описи за Македонија, планините, реките, патиштата, полињата, населбите, населението, стопанството и сл. Бил учител во Штип (1886-1887), во Скопје (1888-1891), бил професор во Битола предавал во гимназијата од 1891 до 1895 година, па во Солун (1895-1897). Предавал Географија и други предмети. Еден период бил и училиштен инспектор. Во 1896 година ја објавил книгата „Материјали по изучувањето на Македонија“.

Книгата е прв опширен научен монографски труд посветен на Македонија и напишан од Македонец. Книгата е посветена на проучувањето на Македонија од областа на географијата, економијата, етнографијата, етнологијата, историјата, лингвистиката, геостратегијата и сл. Оригиналот на книгата содржи 734 страни текст поделен во четири главни делови: 1. Орографија на Скопско и Битолско (со детален опис на релјефот, планините и котлините и сл.); 2. Хидрографија (со опис на реките, речните сливови и езерата); 3. Патни врски (со опис на сообраќајните, патните и железничките врски); 4. Топографија опширен и детален опис на географијата на конкретни просторни целини Тетовско, Гостиварско, Кичевско, Скопско, Кумановско, Кратовско, Кривопаланечко, Кочанско, Пианец, Малешево, Штипско, Радовишко, Леринско).⁷⁴ Ѓорче бил автор и на други помали текстови, како на пример: Г. Петров, „Емигрантското движење за Америка во Македонија“, Културно единство, кн. VII и VIII, Солун, I/1909 г. и белешката: „Емиграција Македонаца. Колико је Македонаца отишло у Америку“, Штампа бр. 356, Београд, X/1911 г.⁷⁵ Според тоа, тој е прв македонски географ со научни трудови.

⁷⁴ Повеќе за ова види: Ѓорче Петров (1896). превод: Марио Шаревски (уред.). Материјали по изучувањето на Македонија (2016 г.), Единствена Македонија, Скопје, стр.712; Спомени - Ѓорче Петров; Никола В. Димитров, По повод 120 години од објавувањето на книгата „Материјали за изучување на Македонија“ од Ѓорче Петров (1896-2016). Географски разгледи, бр. 49, Скопје, стр. 77-83

⁷⁵ Митко Панов, цитирано дело, стр. 181

Друг Македонец кој напишал книга во кои има и географски описи на предели во Македонија, е **Ѓорѓија Пулевски** (1817-1893), писател, лексикограф, историчар и воен водач. Негова позната книга „Славјанско - македонска општа историја“, издадена во 1892 година, покрај историја има и географски описи. Оваа книга е обемно дело на 1688 ракописни страници. Во книгата Пулевски наведува дванаесетина македонски етнографски групи од различни области и предели на Македонија, со точно определена географска местоположба, места и градови, при што дава опис и одлики на нивниот живот, сфаќања, говор, стопанство и сл.⁷⁶

Слика 7. Ѓорѓија Пулевски

Марко Цепенков (1829-1920 г.), собирач на македонски народни умотворби. Во неговите народни умотворби и фолклористика (приказни, легенди, преданија, раскази, случувања и слично

Слика 8. Марко Цепенков

можат да се препознаат опишувања на разни географски објекти. Добро видливи се над 50 преданија во кои има географски описи за дел македонски градови, села, манастири, планини, извори, реки, езера и други места. Така, познати се неговите забележани преданија за град Прилеп, Битола, Охрид, Штип, Тетово, Кичево и други, потоа преданијата за над десетина села (Раштани, Нидодим, Папрадиште, Плетвар, Тројаци, Зрзе, Манастирец, Чепигово, Бакарно Гумно, Кнежино, Конче и тн.), па за манастирите (Трескавец, Топлички, Дренвоски, Пчински и други), како и предание за Преспанско и Охридско Езеро, за Боговинско Езеро, за езерата на Пелистер и сл. Забележал и преданија за планини (Пелистер, Кораб, Крчин, Бистра, Шар и Песјак, Лубен и Пелистер и др.), како и предание за изворот на реката Црна, преданија за други извори и лековити води итн.⁷⁷ Цепенков е автор на неколку публикации напишани на народен македонски јазик (М. Цепенков, Еснафите од град Прилеп, Сборник на народни умотворенија, наука и книжнина, кн. XV, Софија, 1898 г.).⁷⁸

⁷⁶ Повеќе за ова види: Ѓорѓија Пулевски, Славјанско македонска општа историја, МАНУ, Скопје, 1892 г.. Блаже Ристовски, Ѓорѓија М. Пулевски - меѓник во нашата културно национална историја, МАНУ, Скопје, 1996 г.

⁷⁷ Повеќе за ова види: Марко К. Цепенков, Македонски народни умотворби, I-X, Македонска книга, Скопје, 1972 г.; Марко К. Цепенков, Македонски народни приказни, книга петта, Македонска книга, Скопје, 1989 г.

⁷⁸ Митко Панов, цитирано дело, стр. 177

Крсте Петков Мисирков (1874-1926). Македонски филолог, кодификатор на македонскиот литературен јазик и правопис, славист, историчар, етнограф, аналитичар на национално политичките проблеми („За Македонските работи“, Софија, 1903 г.), публицист, собирач и проучувач на македонското народно творештво. Во списанието „Вардар“ објавувал и текстови со етногеографска содржина и тоа на народен македонски јазик. Така во 1905 година во првиот број на весникот „Вардар“ ја објавил Етнографско демографски статистички труд, со наслов „Список села од Јужна Македонија (Пазарско, Гевгелиско и Кукушко)“.⁷⁹

Слика 9. Крсте
Петков Мисирков

Слика 10. Димитрија
Чуповски

Димитрија Чуповски (1878-1940), е прв македонски картограф. Тој е македонски национален деец, општественик, револуционер, политичар, дипломат, публицист, научник, издавач, историчар, картограф, филолог и еден од најистакнатите организатори и афирматор на македонската национална мисла. Чуповски, во 1913 г. ја изработил првата „Карта на Македонија“ во боја и на македонски јазик. Во картата се внесени границите на етничките територии на Македонија, имињата на поголемите градови, реки, езера, планини, полиња, области и др.⁸⁰

Во овој контекст ќе ги спомениме и македонските автори на неколку географски и етнографски трудови пишувани на народен - македонски јазик, а печатени во Солун, се: У. Гологанов, „Скопје“. Културно единство, кн. 5, Солун, I/1908 г.; Н. Василев, „Село Цапари (Битолско)“, Културно единство, Солун I/1909 г.; С. Петков, Ресенско-Преспанската котлина и Преспанското езеро, Културно единство, кн. X, Солун I/1909; С. Петков, Пелистер, Културно единство, кн. XI, Солун, I/1909; А. Христов („Чифлигарството во Прилепско“, Културно единство, кн. IV, Солун, 1908 г.).⁸¹

Други македонски учители кои објавиле географски и етнографски текстови на народен - македонски јазик биле: **Христо Шалдев**, бил учител во Скопското педагошко училиште, предавал и географија. Пишувал во весникот „Илинден“, а четири години бил и редактор на библиотека

⁷⁹Блаже Конески, „Вардар“ – научно литературно и општествено политичко списание на К. П. Мисирков“, Институт за македонски јазик Крсте Мисирков“, Скопје, 1966 г.

⁸⁰Благоја Маркоски, Македонската географска мисла по повод 70 години Македонско географско друштво. Скопје, 2019 г., стр. 9 (стр. 114)

⁸¹Митко Панов, цитирано дело, стр. 180-182

„Географско четиво“.; **Георги Трајчев**, автор е на низа книги со историско-географска и етнолошка тематика за Македонија („Манастирите во Македонија“, „Преспa“, „Град Прилеп“, „Книга за Мијаците“ и др.). Бил директор на повеќе училишта во Дојран, Кавадарци, Прилеп, Сер, Скопје, Охрид, Ресен и Прилеп.; **Илија Иванов**, бил учител и директор во училишта во Прилеп, Охрид и други места. Напишал неколку статии, и книгата „Географија на Македонија“, (второ издание Софија, 1928 г.); **Георги Баждаров**, дипломирал географија и историја. Напишал повеќе статии и бил еден од основачите на Македонскиот научен институт во Софија и други.⁸²

Во виорот на Балканските војни и Првата светска војна голем број од основните и средните училишта прекинале со работа, некои биле оштетени, а мал број работеле без прекин. Учителите кои работеле во училиштата и предавале географија останале во поделените територии, дел од нив бил мобилизиран, дел пребегале во други држави и сл. Тоа се години на неизвесност и преживување. Со поделбата на етничката територија на Македонија, сите соседни држави грабнале поголем или помал дел од македонската почва и веднаш започнале со асимилација на македонското население. Од тогаш започнува ерата на поделена Македонија, но и нов период во развој на македонската географска мисла.

РЕЗИМЕ

Појавата и развојот на македонската географската мисла во текот на XIX век и почетокот на XX век започнува од келијни училишта преку заемни световни училишта и гимназии, до учителски школи за формирање на образован кадар за предавање географија.

Дел од македонските просветители директно и индиректно се вклучиле и во појавата на географијата како наставен предмет, од кои посебно се истакнуват два, и тоа: Јоаким Крчовски и Јордан Хаџи Константинов Џинот. Јоаким Крчовски, како наусничар во келијните училишта проповедал содржини од географија и Јордан Хаџи Константинов - Џинот, во заемното училиште во Велес во 1837 година, прв покрај други наставни предмети предавал и географија и прв во наставата ја користел географската карта како нагледно средство. Џинот има заслуга и за отварање на повеќе заемни училишта во градовите во Македонија во кои покрај други наставни предмети се изучувала и географија.

Главна улога во создавање на педагошки кадри во образовниот систем во Македонија имал Јосиф Антонов Ковачев кој во 1869 година во Штип формирал прва учителска школа во Македонија, во која учителите се стекнувале со знаење за предавање на повеќе наставни предмети, меѓу кои и за наставниот предмет географија. Ковачев отворил уште две учителски школи во Прилеп и Скопје, а заслужен е за осовременување на наставата во

⁸²Повеќе за ова види: Енциклопедија ВМРО 1893-1934, Скопје, 2016 г., Главен редактор проф. д-р Никола Жежов, Матица Македонска, Скопје, 2017 г., стр. 30, 121, 342, 386 и 387. (стр.408)

училиштата и употреба на нагледни средства: карти, глобуси, цртежи, набљудувања, екскурзии, настава во природа и друго.

Од средината на XIX век географијата како наставен предмет била воведена и во сите основни и средни училишта - гимназии и во воените училишта во Македонија.

Прв учебник по географија на народен македонски јазик напишал и отпечатил Кузман Шапкарев во 1868 година. Наставата по географија во Македонија ја реализирале учители кои биле образовани за реализација на повеќе наставни предмети. Голем дел од учителите активно се вклучиле во револуционерната борба за слобода на Македонија. Учители револуционери кои покрај другите наставни предмети предавале географија биле: Ѓорче Петров, Даме Груев, Гоце Делчев, Христо Матов, Пере Тошев и други.

Прва значајна личност за научната македонска географска мисла е Ѓорче Петров, кој во 1896 година објавил обемна научна книга за Македонија и според тоа го заслужува епитетот прв македонски географ со научен пристап. Други лица кои се заслужни за развојот на македонската географската мисла се: Ѓорѓија Пулевски, Марко Цепенков, Крсте Петков Мисирков, прв етнограф, Димитрија Чуповски, прв картограф и други лица.

Македонската географска мисла во XIX и почетокот на XX век одолеа на сите притисоци, и од денешна дистанца ги препознаваме сите атрибути на посебен македонски географски идентитет. Македонски географски идентитет изразен преку прв учебник по географија, први учители образовани за реализација на настава по географија, и на крајот идентификување на прв професионален научен кадар - географ, картограф, етнограф и сл.

За жал, процесот на македонско осознавање е прекинат со поделбата на етничкото ткиво на Македонија во 1913 година. Чувството за посебност на географска и етнографска Македонија, никогаш не прекинал, Македонецот се прилагодувал на сите услови за да преживее и повторно како пиреј се појавува на образовната, научната и јавната сцена.

MACEDONIAN GEOGRAPHICAL THOUGHT IN THE XIX AND THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

SUMMARY

The emergence and development of Macedonian geographical thought during the 19th century and the beginning of the 20th century starts from cell schools through mutual secular schools and high schools, to teacher schools for the formation of educated staff for teaching geography.

Part of the Macedonian educators were directly and indirectly involved in the emergence of geography as a teaching subject, two of which stand out, namely Joakim Krcovski and Jordan Haji Konstantinov Djnot. Joakim Krcovski, as a “nausnicar” in the cell schools, preached contents from geography, and Jordan Hadji Konstantinov - the Giant, in the “zaemni” school in Veles in 1837, was the first to teach geography in addition to other subjects, and the first to use the

geographical map as a visual aid in teaching. The Djinot is also credited with opening “zaemni” schools in the cities of Macedonia in which geography was taught in addition to other subjects.

Josif Antonov Kovachev played a major role in the creation of the pedagogical staff in the educational system in Macedonia, who founded the first teacher's school in Macedonia in 1869 in Shtip, where teachers gained knowledge from teaching several subjects, including the subject of geography. Kovachev opened two more teacher schools in Pripep and Skopje, and he is credited with modernizing teaching in schools and the use of visual aids: maps, globes, drawings, observations, excursions, teaching in nature and more.

Since the middle of the 19th century, geography as a teaching subject has been introduced in all primary and secondary schools - gymnasiums and in military schools in Macedonia.

The first geography textbook in the vernacular Macedonian language was written and printed by Kuzman Shapkarev in 1868. The teaching of geography in Macedonia was carried out by teachers who were educated for the implementation of several teaching subjects.

A large part of the teachers were actively involved in the revolutionary struggle for the freedom of Macedonia. Revolutionary teachers who taught geography in addition to other subjects were: Gjorche Petrov, Dame Gruev, Goce Delchev, Hristo Matov, Pere Toshev and others.

The first significant person for the scientific Macedonian geographical thought is Gjorce Petrov, who in 1896 published an extensive scientific book about Macedonia and therefore deserves the epithet the first Macedonian geographer with a scientific approach. Other persons who are meritorious responsible for the development of the Macedonian geographical thought are: Gjorgija Pulevski, Marko Cepenkov, Krste Petkov Misirkov, the first ethnographer, Dimitria Cupovski, the first cartographer and others.

Macedonian geographical thought in the 19th and early 20th centuries resisted all pressures, and from today's distance we recognize all the attributes of a special Macedonian geographical identity. Macedonian geographical identity expressed through the first geography textbook, the first teachers trained to teach geography, and finally the identification of the first professional scientific staff - geographer, cartographer, ethnographer, etc.

Unfortunately, the process of Macedonian recognition has been interrupted by the division of the ethnic fabric of Macedonia in 1913. The feeling for the uniqueness of geographical and ethnographic Macedonia never stopped, the Macedonian adapted to all conditions in order to survive and appears again like a weed on the educational, scientific and public scene.

ЛИТЕРАТУРА

1. Свето Писмо (Библија), Свето писмо на Стариот и Новиот завет, ревидирано издание, Со благослов на Светиот архиерејски синод на Македонската православна црква, Скопје, 2017 г.
2. Страбон, „Страбон, географија, Кн.7“, Сигмапрес, Скопје, 2017 г.

3. Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци 1371 - 1777 г. Патописот на Џио Марио Дељи Анџиолело од 1470 г. стр. 67 и 68 - Мисла, Скопје, 1991 г.
4. Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци 1371-1777, Патопис на Франсо Де Тот од 1770 година (стр.832-835), Мисла, Скопје, 1991 г.
5. Илија Петрушевски, Македонија на стари мапи, Скопје, 1992 г.
6. Бранислав Светозаревик Покорни, Македонци - милениумски сведоштва за идентитетското име (документи и анализи), Тетово, 2021 г. .
7. Снежана Станиславска - Поповска, Ами Буе за Македонија, Меонора, Скопје, 1999 г.
8. Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци 1827 - 1849 г., Патописот на Ами Буе од 1836-1838, стр. 211 и 220, Мисла, Скопје, 1992 г.
9. Александар Марковски, Македонија во делата на странските патописци 1879-1888, Патописот на Џемс Минчин од 1884 година, стр.199 и 200. Ѓурѓа, Скопје, 2002 г.
10. Александар Марковски, Македонија во делата на странските патописци 1879-1888, Согледбите на Карл Хрон од 1888 година, стр. 269, Ѓурѓа, Скопје, 2002 г.
11. Христо Андонов Полјански, Одбрани дела (I-V), Том трети, Македонското прашање, Мисла, Скопје, 1981 г.
12. Александар Марковски, Македонија во делата на странските патописци 1879-1888, Патописот на Васил Молов од 1887 година, стр. 260, Ѓурѓа, Скопје, 2002 г.
13. Документи за борбата на Македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Том први, УКИМ, Скопје, 1981 г.
14. Блаже Конески, Македонскиот XIX век, јазични и книжевно историски прилози, Скопје, 1986 г.
15. Ристо Кантарџиев, Македонското преродбенско училиште, Скопје 1965 г.;
16. Школството, просветата и културата во Македонија во времето на Преродбата, Симпозиум, МАНУ, Скопје, 1979 г.
17. Ристо Кантарџиев, Келијните училишта во Македонија, „Просветно дело“, II/7-8, Скопје, 1964 г.
18. Александар Трајановски, Народноопштински и педагошко-богословски училишта во Македонија кон средината на XIX век (по примерот на учителствувањето на Јосиф Ковачев, Д. Миладинов, Сл. Дингова, К. Шапкарев и др.) Годишен Зборник 2011, Институт за историја и археологија, УГД - Штип.
19. Елена Јосимовска, Училиштата во Штип пред и по Јосиф Ковачев, Годишен Зборник 2011 г., Институт за историја и археологија, УГД - Штип.
20. Силвана Сидоровска Чуповска, Просветата во Штип во времето на преродбата, Годишен зборник 2011, Институт за историја и археологија, УГД - Штип
21. Ѓорѓи Димовски, Битолските училишта до 1918 година со посебен осврт на гимназијата до 1945., Гимназијално образование во Битола, Гимназија „Јосип Броз Тито“ - Битола, 1965 г.
22. Ристо Кантарџиев, Заемните училишта во Македонија, Филозофски факултет, Скопје, 1970 г.

23. Михајло Георгиевски Скопје, Просветителските погледи на кратовскиот учител Димитрат Поп Јосифовиќ, Современик на Јосиф Ковачев, изнесени во неговите ракописи од 1858 и 1869 година. Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје
24. Александар Стерјовски, Градби, Битола, 2020 г.
25. Никола В. Димитров, Географијата и географите во Битола и Битолско, Битола, 2020 г.
26. Александар Магковски, Македонија во делата на странските патописци 1875-1878, Патописот на Елија Џон Блант од 1858-1878, Ѓурѓа, Скопје, 2001 г.
27. Александар Трајановски, Црвените училишни општини во Битола и нивната улога во системот на образованието, стр. 23-36, Зборник: Фолклорот и етнологијата во Битола и Битолско, ДНУБ, Битола, 1981 г.
28. Кирил Цацков, Неодминливата педагошка дејност на Јосиф Ковачев во Штип и во Прилеп, Годишен зборник 2011, Институт за историја и археологија, УГД – Штип
29. Ристо Поплазаров, Нови податоци за првото педагошко училиште во Македонија, Гласник бр.1, Скопје, 1974 год.
30. Александар Илиевски, Педагошко андрагошката дејност на Јосиф Ковачев, Годишен Зборник, 2011, Институт за историја и археологија, УГД, Штип
31. Ленче Насев, Поглед кон животот и дејноста на Јосиф Ковачев - истакнат македонски педагог и реформатор од Штип, Годишен Зборник, 2011, Институт за историја и археологија, УГД, Штип
32. Благоја Цветковски, 100 години од првото педагошко училиште во Штип, Скопје, 1969 г.
33. СПОМЕНИ: С.Арсов, П.Кљашев, Л.Џеров, Г.П.Христов, А.Андреев, Г.Папанчев, Л.Димитров, Спомени на Пандо Кљашев, Култура, Скопје, 1997 г.
34. Владо Темелковски, Кои предмети ги предавал Даме Груев во Битолската гимназија, ДНУБ, Прилози за Даме Груев, Материјали од тркалезната маса за Даме Груев одржана во Битола на 23.декември 1982 г., по повод 75-годишницата од неговото загинавање, Битола, 1983 г. стр. 170-173
35. Енциклопедија ВМРО 1893-1934, Главен редактор проф. д-р Никола Жежев, Матица македонска, Скопје, 2017 г.
36. СПОМЕНИ: С.Арсов, П.Кљашев, Л.Џеров, Г.П.Христов, А.Андреев, Г.Папанчев, Л.Димитров, Спомени на Славејко Арсов, Култура, Скопје, 1997 г.
37. Лидија Камчева, Гоце Делчев и неговото учителствување во Штип, Годишен Зборник, 2011, Институт за историја и археологија, УГД, Штип
38. Никола Петров Русински, СПОМЕНИ, Предговор, редакција и коментар проф. д-р Даринка Пачемска - Петреска и проф. д-р Војо Кушевски), ИНИ, Скопје, 1997 г.
39. Митко Панов, Географски проучувања на Македонија со библиографски податоци од половината на XIX век до денес. Годишен зборник, книга 17, Институт за географија, св. 5, Природно математички факултет на Универзитетот - Скопје, 1969 година
40. Dimitrov, Nikola, *The territory of the Republic of Macedonia in the book Balkan Peninsula and the South Slavic lands of Jovan Cvijić (1918-2018)*. p.p. 17-28. In: *The Balkan Peninsula of Jovan Cvijić: Historical background and contemporary trends in human geography*, 29-30 Oct 2018, Tršić, Loznica, Republic of Serbia.

41. Ристо Поплазаров, Ослободителните вооружени борби на македонскиот народ во периодот 1850 - 1878, Скопје 1978 г.
42. Блаже Ристовски, Македонскиот - културно-народносен развиток до почетокот на XIX век. Македонската национална мисла и култура, Македонскиот народ и македонската нација I, Скопје, 1983 г.
43. Александар Трајановски, Црквено училишните општини во Македонија, Скопје, 1988 г.
44. Ѓорче Петров (1896). превод: Марио Шаревски (уред.). Материјали по изучувањето на Македонија, Единствена Македонија, Скопје, 2016 г.
45. Никола В. Димитров, По повод 120 години од објавувањето на книгата „Материјали за изучување на Македонија“ од Ѓорче Петров (1896-2016). Географски разгледи, бр. 49, Скопје, 2016 г.
46. Блаже Ристовски, Ѓорѓија М. Пулевски - меѓник во нашата културно-национална историја, МАНУ, Скопје, 1996 г.
47. Марко К. Цепенков, Македонски народни приказни, книга петта, Македонска книга, Скопје, 1989 г.
48. Блаже Конески, „Вардар“ – научно литературно и општествено политичко списание на К. П. Мисирков“, Институт за македонски јазик Крсте Мисирков“, Скопје, 1966 г.
49. Благоја Маркоски, Македонската географска мисла по повод 70 години Македонско географско друштво. Скопје, 2019 г.

Блаџија Маркоски
Владимир Златаноски
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје,
Природно-математички факултет,
Институт за географија.
email: blagojamarkoski@gmail.com
blagojam@pmf.ukim.mk
zlatanoski@pmf.ukim.mk

100 ГОДИНИ ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА ВО МАКЕДОНИЈА

UDC: 37.016:911(497.7)(091)
37.011.3-051:911(497.7)

АПСТРАКТ

Во статијата се расправа за развојот на географското образование и наука на територијата на Република Македонија во последните 100 години, поточно од 1920 г. до денес. Целта е да се прикаже хронологијата на настаните и степенот на развој на географското образование, непосредно во рамки на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје и посредно во други институции во кои институционално или индивидуално се негува географската наука и образование. Во статијата се поместени хронолошки податоци за кадровскиот потенцијал кој продефилирал во сферата на географската наука и образование, просторните и техничките услови за работа, библиотечниот фонд од географска, геолошка и етнолошка литература и картографската збирка.

Презентираните содржини претставуваат фундамент (со серија на податоци) во мозаикот на формирање на културолошкиот развој во вековната борба на македонскиот народ за создавање на македонската држава.

НАМЕСТО ВОВЕД

По непосредната диференцијација на науките, која се случувала во Новиот век (по Големите географски откритија околу 1500-та година), или поконкретно по формирањето на академиите на науки во 17-от век меѓу другите науки како посебна е издвоена и географијата. За географијата е карактеристично тоа што на неа ѝ е доделена задачата да ги проучува и природните и антропогените елементи во просторот. Така географијата меѓу науките се стекна со обврската да прави спој меѓу природните и општествените науки.

Во почетокот географијата беше наука од која се добиваа сознанија за карактеристиките на географската локација на просторот, релјефот, геологијата, климата, хидрографијата, педологијата и биогеографијата (како природни географски елементи познати како физичка географија).

Географијата како предмет на проучување ги имаше и просторните карактеристики на населението и населбите (антропогеографија), економските и инфраструктурните карактеристики во просторот (економска географија).

Социо-економскиот развој низ конкретните општествено-економски формации се одвиваше толку брзо што во географијата некои области се издиференцираа и развиваа како посебни (геологијата, картографијата, педологијата, хидрографијата и др.), иако тие научни дисциплини приматот сè уште го имаат во географијата.

Сè поголемиот развој на одделните географски дисциплини (во контекст на општествениот развој) предизвика потреба од анализи на одделни регионални целини и интеррегионални просторни врски. Така се конкретизира регионалната географија која ја има задачата да врши спој на физичката, социјалната и економската географија и неминовно придружните дисциплини (геологија, картографија итн.).

Ваквата глобална компонента на развој на географската наука и нејзините одделни дисциплини сè повеќе се ширеше и во помалку развиените земји. Тоа се случуваше и од причина што империјалистички ориентираните и колонијални земји имаа свој интерес да ги проучат териториите за посоодветно да се експлоатира природата (рудни наоѓалишта, хидрографски потенцијали, шуми, работна сила итн.).

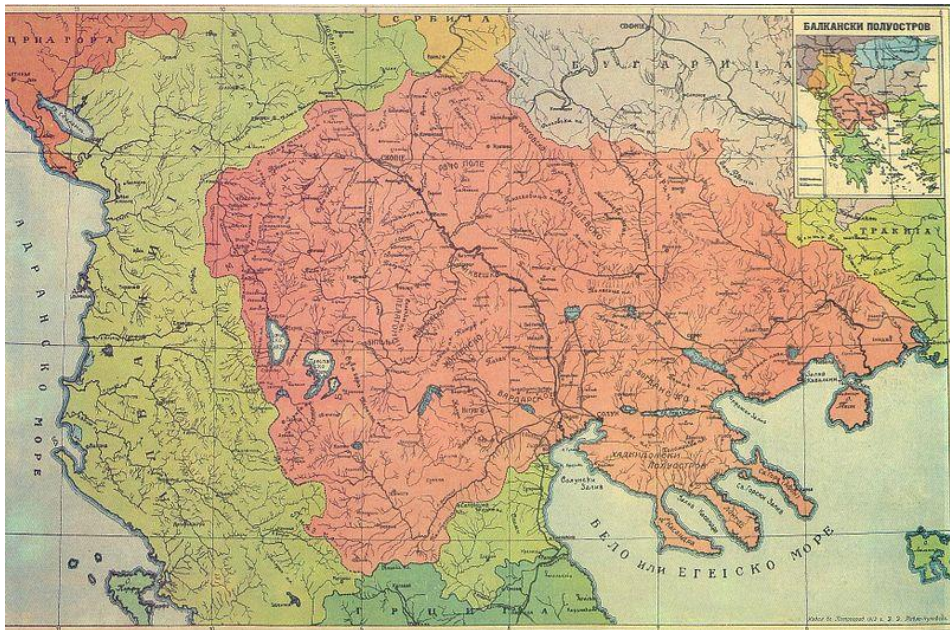
Во смисла на наведеното, територијата на Македонија во овој период беше под владеење на Османлиската Империја, но со одредени влијанија од Европа особено од Австро-унгарија и Русија. Секако тука се вбројуваат и влијанијата на соседните држави.

Понепосредни истражувања поврзани со географската наука на територијата на Македонија се вршени од разни истражувачи во различни сфери од природните и општествените науки. Во 19-от век одредени географски аспекти се инкорпорирани во народното творештво и фолклористиката каде низ приказни, раскази, случувања и слично се опишуваат разни географски објекти.

Такви примери се среќаваат во творештвото на Марко Цепенков. Поконкретни географски аспекти се опишувани и во делата на одредени македонски преродбеници. Таков е случајот со Димитрија Чуповски (с.Папрадиште, Велешко 8.11.1878 – Ленинград, СССР, 29.10.1940) – македонски национален деец, општественик, револуционер, политичар, дипломат, публицист, научник, издавач, историчар, картограф и филолог и еден од најистакнатите организатори и афирматори на македонската национална мисла. Тој во своите статии за македонската државност и историските случувања по однос на територијата на Македонија за време на Балканските војни ја објавува првата карта на Македонија во 1913 г. во боја и на македонски јазик – „Карта Македонија“ во која се внесени етничките територии на Македонците (Блаже Ристоски, 1978).

Продолжение на географската мисла за територијата на Македонија се среќава и во делата на Горче Петров (2.4.1865 Варош, Прилеп – 28.6.1921,

Софија), професор, публицист, историчар и идеолог на Македонската револуционерна организација. Горче Петров е автор на книгата Материјали по изучувањето на Македонија (наслов на оригиналот „Материјали по изучувањето на Македонија“). Книгата содржи над 700 страници. Поделена е на 4 дела во кои се зборува за Орографијата на Скопско и Битолско (со детален опис на релјефот, планините и котлините со правците на нивното протегање, разгранување и особености во однос на растителниот свет и составот на почвите); Хидрографијата (опис на реките, речните сливови и езерата); Патните врски (со опис на сообраќајните, патните и железничките врски како и условите за одвивање на сообраќајот и патувањето); Топографијата (опширен и детален опис на географијата на конкретни просторни целини, економијата – производството и трговијата, животот, говорот, носиите и историјата на населението во селата и градовите во Тетовско, Гостиварско, Кичевско, Скопско, Кумановско, Кратовско, Кривопаланечко, Кочанско со Пијанец (Делчевско), Малешево (Беровско), Штипско, Радовишко и Леринско.

Слика 11. „Карта Македонија“ од Димитрија Чуџовски, 1913 г.

Четириите главни делови понатаму се поделени на одделни глави и поглавја посветени на растителниот свет, водите, патиштата, населението, стопанските односи, производството, земјоделството, трговските врски и можности, преданијата, обичаите, носиите, говорот и наречјата, средствата за сообраќај, изгледот, архитектурата и уредувањето на куќите, улиците, селата и градовите во соодветните предели области, така што книгата иако е првенствено насочена кон изучување на тогашниот Скопски санџак (од Скопскиот вилает), содржи огромен број на целосни или делумни податоци и

информации за проучувањето и истражувањето на речиси цела денешна Република Македонија и делови од Егејскиот и Пиринскиот дел од Македонија, односно речиси за целата етничка територија на Македонија.

Научниот пристап е на високо ниво и во голема мера соодветствува на современите научни истражувања од областа на географијата и геостратегијата. Во описите авторот покажува големи и сестрани познавања од геоморфологијата, педологијата, економијата, трговијата, етнологијата, дијалектологијата и историјата. Горче Петров меѓу другото својата татковина ја опишува и со зборовите „...Благословена земја е Македонија со своите полиња и езера, особено со првите! Заградени со гори и планини, богато напојувани со реки и потоци од окружувачките им водести планини, тие полиња преставуваат места каде што се излеал сиот Божји благослов на земјата. Покриени со бујна, шарена растителност, тие се цветници многу пријатни за гледање, грижливо обработени од густото и трудољубиво население тие се вистински градини! Јас сум уверен, дека и швајцарските полиња би позавиделе на некои од нејзините полиња за плодноста, красотата и нивната свежина“.

Балканските војни (1912-13 година) и поделбите на Македонија (кои се случуваа заради тоа што Османлиската Империја со цел што подолго да ги задржи богатите полиња низ Македонија воопшто, и посебно на територијата на т.н. Солунска кампања најжестокото се бореше против секакво национално осамостојување на Македонија кое во соседните држави се случуваше само 20-30 години предходно) меѓу соседните држави Бугарија, Грција, Србија, така што во периодот што следуваше (вклучувајќи ја и Првата светска војна чие тежиште се одвиваше токму на овие простори) на поделените и веќе окупирани територии започна и се спроведуваше општествен, научен, економски и техничко-технолошки развој според принципите на организација и функционирање на конкретната држава на владеење.

Во смисла на наведеното во продолжение е даден преглед на случувањата поврзани со развојот на географската образовна и научна дејност меѓу двете светски војни и особено по Втората светска војна. Во наведените периоди е направен хронолошки преглед на развојот на географијата преку работата на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје и паралелно со него дејствувањето на Македонското географско друштво.

ГЕОГРАФИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

Виорот на Балканските војни (во кои Македонија е поделена меѓу Бугарија, Грција и Србија) и Првата светска војна (чиј главен фронт се одвиваше токму на територијата на Македонија) предизвика општ застој во организацијата на општествениот живот. Според тоа во целост бил запрен и образовниот процес кај населението. Но по завршувањето на Првата светска војна на окупираниите територии од Македонија се воспоставува општествениот поредок на конкретната држава владетел. Бидејќи Република Македонија во подоцнежниот период се стекна со независност и самостојност во

продолжение станува збор за развојот на географското образование и наука во периодот по Првата светска војна.

Во Македонија (во рамките на Кралството на СХС) универзитетска настава (за тоа време) започнала да се организира во 1920 г. Тогашниот ректор на Универзитетот во Белград д-р Јован Цвијик предложил, а министерот за просвета Павле Маринковиќ прифатил во Скопје да се формира Филозофски факултет. Оваа размисла е реализирана со Уредба за формирање на Филозофски факултет (со сите групи, освен природно-математичките науки) донесена на 2.2.1920 г. Наставата започнала на 1.11.1920 г. Подоцна Филозофскиот факултет исто така со уредба постанува засебна високо образовна установа. Стекнатите дипломи биле во ист ранг и значење со дипломите на Белградскиот универзитет.

Во наставата и науката преовладуваат теми поврзани со територијата на Македонија и непосредното опкружување. Посебно внимание било посветено на археолошки, историски и црковно-историски проучувања и истражувања. Но, студиите по географија, антропогеографија, дијалектологија, народната поезија и народниот живот имаат централно место.

Во контекст на географијата, во непосредната работа (од 2022 година) главно биле вклучени Петар С. Јовановиќ и Воислав С. Радовановиќ, како истражувачи во областа на географијата, антропогеографијата и етнологијата (народниот живот и творештво) во Македонија. (Марковиќ К., Ивановиќ Ј., 1937). Така започнува организирано географско образование на кадри генерално од територијата на Македонија, кои географската наука и настава ја пласираат спрема пошироките народни маси, а дел од нив прераснуваат во научни работници, кои се специјализирани за посебни научни области и дисциплини.

Во периодот меѓу двете светски војни Македонската географска мисла и научни истражувања се развива и преку Македонскиот научен институт во Софија (Бугарија). Во овој институт централно место зафаќаат географските, етнографските и историските истражувања, кои генерално се ориентирани на територијата во етничките граници на Македонија. Тоа, меѓудругото се документира и со издавањето на Етничката карта на Македонија во 1936 година, публикувана со француско и македонско писмо, каде е прикажана географската посебност на Македонија, бидејќи на овие карти се прикажани етничките граници на Македонија како целина и политичките граници по поделбите на Македонија за време на Балканските војни.

За време на Втората светска војна, односно за време на окупацијата на Вардарскиот дел од Македонија од страна на Бугарија, Министерскиот совет на Бугарија донесол решение (акт број 70 од 31.12.1942 г.) за основање на Државен универзитет во Скопје. Универзитетот започнал да работи на 19.10.1943 г., а официјално е отворен на 19.12.1943 г. под името „Цар Обединител“. Универзитетот работел во зградата на Трговската гимназија. На универзитетот биле формирани осум катедри на кои се запишале 125 студенти од кои 29 на историја, 75 на географија и 21 на словенска филологија. Професорите доаѓале од Софискиот универзитет. Од овие

студии не биле издадени никакви дипломи. Тие студии (организирани од страна на Бугарските окупациски сили траеле нецела година) биле прекинати од слободољубивиот македонски народ и неговата револуционерна борба. Набрзо потоа низ случувањата и крајот на Втората светска војна во рамките на Народна Република Македонија започнува првото универзитетско образование на Македонски јазик.

Во овој период, особено во периодот непосредно пред и за време на Втората светска војна на територијата на Македонија (во нејзините етнички граници) важни географски истражувања (во рамки на Македонскиот научен институт) извршил Димитар Јаранов со свои истомисленици и соработници. Тој поседувајќи дипломатски пасош можел слободно да се движи по македонската земја, забележувајќи ги фундаменталните географски карактеристики на територијата, така што преку Македонскиот научен институт во Софија со своите соработници успеале да напишат и издадат едно оригинално географско дело под наслов „Македонија како природна и економска целина“ (наслов на оригиналот *Македонија како природно и сѐоѓанско цјало*) издадено од страна на Македонскиот научен институт, Печатница „Художник“, Софија, 1945 (според лични сознанија и искази на професорот д-р Гиго Милески, вистинскиот автор на книгата бил д-р Димитар Јаранов, но заради општествените и политичките ситуации како издавач се јавува наведениот институт). Книгата се состои од два дела.

Првиот дел во книгата е посветен на македонските области како што се: Југозападна Македонија или област на реката Бистрица, Беломорска Македонија или Беломорски краишта, Област на реката Места, краишта по средна Струма и Струмешница, Вардарска Област или Средна северна Македонија и Северозападна Македонија. Во наведените области се издиференцирани сите карактеристични одделни регионални просторни целини кои и денес се фундамент на регионализацијата на територијата на Македонија.

Вториот дел од книгата е посветен на описот на природните одлики со опис на релјефот на Македонија, климата, хидрографијата, почвите и природата на растителната покривка на просторот, потоа го обработува населувањето и развојот на населувачките односи во Македонија и на крајот го разработува Македонското народно стопанство.

Македонската географска мисла непосредно по Втората светска војна продолжува да се развива во организирано универзитетско образование во слободна Народна Република Македонија.

ГЕОГРАФИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Развојот на географското образование и наука во Македонија по Втората светска војна генерално се поврзува со развојот на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје и Македонското географско друштво.

ФОРМИРАЊЕ И РАЗВОЈ НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА ВО СКОПЈЕ

На 29.11.1946 г., на иницијатива на Министерството за народна просвета, а со решение на Владата на Народна Република Македонија бил формиран Филозофскиот факултет во Скопје – првата високошколска институција на идниот Македонски универзитет. Филозофскиот факултет го сочинувале Историско-филолошкиот оддел и Природно-математичкиот оддел. Во рамките на Природно-математичкиот оддел се формирале катедрите по биологија, географија со етнологија, математика, физика и хемија. На 16.12.1946 г. официјално и организирано на наведените катедри започна првата универзитетска настава во Народна Република Македонија.

Природно-математичкиот оддел на почетокот бил сместен во просториите на Основното училиште „Браќа Миладинови“ и на Природонаучниот музеј. Подоцна, во 1951 г. Природно-математичкиот оддел е преселен во новоизградениот објект на ридот Гази Баба, каде и денес егзистираат поголемиот дел од работните единици на Природно-математичкиот факултет меѓу кои и Институтот за географија.

Во 1955 г. петте Катедри на Одделот за природно-математички науки при Филозофскиот факултет прераснаа во Институти. Набрзо потоа, во 1958 г. Одделот за природно-математички науки прераснува во Природно-математички факултет кој се одвојува од Филозофскиот факултет и започнува да егзистира како посебен правен субјект во рамките на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Во неговиот состав влегуваат: Институтот за биологија, Институтот за географија, Институтот за математика, Институтот за физика и Институтот за хемија и Сеизмолошката опсерваторија. Во ваков состав Природно-математичкиот факултет функционираше до 1976 г. кога од него како посебни факултети во рамките на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје се издвоиле Биолошкиот факултет, Географскиот факултет, Математичкиот факултет, Факултетот за физика и Хемискиот факултет.

Во 1985 г. наведените факултети (поради рационализација во општеството) се враќаат во ранг на институти, истата година се формира Институтот за информатика и така повторно се формира Природно-математичкиот факултет во Скопје, кој како посебен правен субјект функционира и денес со единиците во состав како што следува: Институт за биологија, Институт за географија, Институт за етнологија, Институт за математика, Институт за физика, Институт за хемија и Сеизмолошка опсерваторија.

Во меѓу време со залагање на наставниот кадар на Институтот за географија (особено професорите д-р Гуго Милески, д-р Митко Панов и д-р Александар Стојмилов) во 1984 г. со Одлука на Собранието на Република Македонија, се возобнови Одделението за етнологија (кое престанало со работа во 1953 г., а етнологијата егзистирала само како предмет во рамките на студиите по географија до 1972 г.) како Завод за етнологија во рамките на Институтот за географија на ПМФ. Овој завод со образовна дејност започна во 1985/86 г. како двопредметни студии заедно со географија, а од 1988 г. се акредитираа четиригодишни студии по етнологија. Носители на наставата по етнологија

(покрај професори од географија) беа проф. д-р Милош Константинов, проф. д-р Миодраг Хаџиристички, а потоа и проф. д-р Нијази Лиманоски, проф. д-р Анега Светиева, проф. д-р Ѓорѓи Здравев и проф. д-р Крсте Богоески (историчар). Во функција на етнолошките студии беа примени и одреден број асистенти (денес професори) како што се проф. д-р Мирјана Мирчевска, проф. д-р Љупчо Неделков, проф. д-р Љупчо Ристески, проф. д-р Даворин Трпески, проф. д-р Илина Јакимоска, проф. д-р Инес Црвенкоска, проф. д-р Ана Ашталоска-Гајтаноска, д-р Виктор Трајаноски, м-р Еда Старова-Тахир и м-р Александар Мешков.

Заводот за етнологија по дваесет години развој во рамките на Институтот за географија, во 2005 г. на Свечена седница на Институтот под раководство на проф. д-р Благоја Маркоски прерасна во Институт за етнологија кој во рамките на ПМФ функционира и денес.

НАСТАВНО-НАУЧЕН КАДАР НА КАТЕДРАТА И ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА

Наставата на катедрите на Природно-математичкиот оддел ја започнале првите професори Борис Китанов (биологија), Атанасие Урошевиќ (географија), Драгослав Митриновиќ (математика), на кои им биле придружени првите универзитетски предавачи (избрани од редот на најистакнатите средношколски професори): Јоже Улчар (математика), Ордан Печијаре (физика), Петар Икономов (биологија), Лав Лозински (биологија), Јован Трифуновски (географија), Бранислав Русич (географија, етнологија) и првиот асистент Димче Тошев (хемија). Во наставата голем придонес имаат и поголем број други професори од универзитетите во Белград, Загреб и Љубљана.

Наставно-научниот кадар на студиите по географија според времето на дејствување мже да се подели во повеќе генерации, кои се прикажани во продолжение.

Првата постава на наставници и асистенти на Катедрата за географија при Филозофскиот факултет во Скопје

Во првата постава на наставници и асистенти на катедрата за географија се вбројуваат лицата: Атанасие Урошевиќ, Часлав Стојадиновиќ, Јован Трифуновски, Бранислав Русич, Тодор Кондев, Милош Павловиќ и асистентот Гиго Милески.

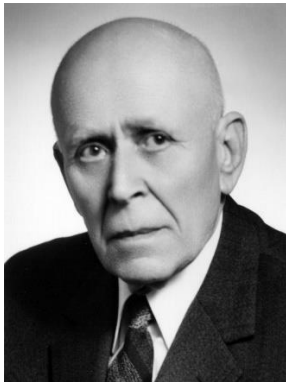
Коменџар

Поради потребата од наставници по географија, наставниот кадар се пополнувал со професори од средните училишта. Имено, во учебната 1948/49 г. Часлав Стојадиновиќ како предавач изведувал настава по геоморфологија, професорот д-р Протич (а подоцна) и инженер Александар Малахов изведувале настава од општа геологија со петрографија. Во 1954 г. како постојан наставник за геологија бил вработен професор Милош Павловиќ (од овие студии произлегуваат и првите геолошки кадри во Македонија, за што

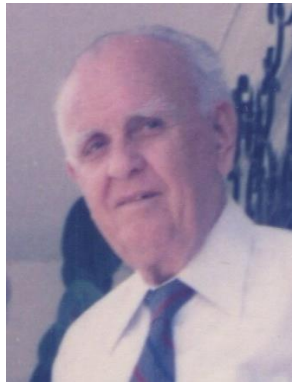
сведочи и посебниот оддел на библиотечната збирка на книги и списанија од областа на геологијата која е во состав на сегашната библиотека на Институтот за географија).

*Табела 1. Прваа постојава на наставници и асистенти на
Катедраа за географија при Филозофскиот факултет во Скопје*

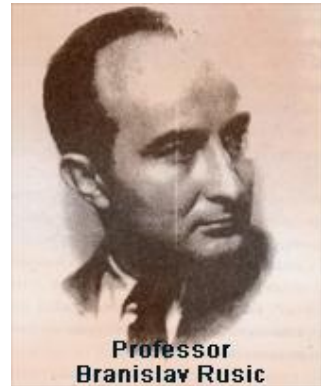
Професор	Место и година на живеење	Наставна дисциплина
Проф. д-р Атанасие Урошевиќ	(Гњилане, 1898 - Београд, 1992),	антропогеографија, етнологија и картографија
Проф. Часлав Стојадиновиќ,	(Бела Црква, 1904 - Скопје, 1986)	геоморфологија
Проф. Д-р Јован Трифуновски	(с. Вруток, 1914 - Белград, 1997)	антропогеографија и регионална географ.
Д-р Бранислав Русиќ	(с. Томино Село, 1912 - Белград, 1971)	етнографија и етнологија на Македонците
Д-р Тодор Кондев	(Кратово, 1903 - Скопје, 1978)	економска географија
Милош Павловиќ	(Чачак, 1901 - Скопје, 1978)	геологија

Д-р Атанасие Урошевиќ
(1898- 1992),

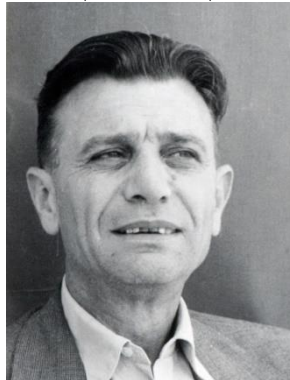
Проф. Часлав Стојадиновиќ
(1904 - 1986)

Д-р Бранислав Русиќ
(1912 - 1971)

Д-р Јован Трифуновски
(1914 - 1997)

Д-р Тодор Кондев
(1903 - 1978)

Милош Павловиќ
(1901 - 1978)

Во 1951 г. бил примен првиот асистент Гиго Милески. Во 1953 г. бил примен Тодор Кондев. Така во 1952/53 г. наставниот кадар го чинеле 1 редовен професор, 1 доцент, 3 предавачи и еден асистент. Така се констатира дека наведените лица се првата постава на кадровскиот потенцијал на Катедрата за географија и етнологија на Филозофскиот факултет во Скопје.

Наведените лица во првите почетоци имале главно задача да формираат наставно научен кадар (првенствено) од областа на географија, а потоа и од областа на геологија и етнологија. Така произлегуваат првите дипломирани студенти на географија кои претставуваат основа за формирање на, условно речено, втората генерација на научни работници во географијата.

Втора постава на наставно-научни работници на Институтот за географија на ПМФ во Скопје

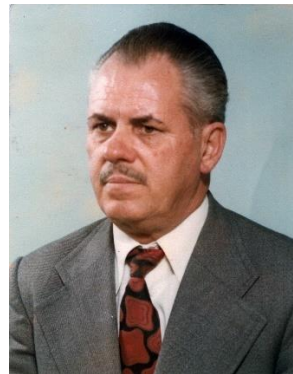
Од листата на првите генерации студенти на географија произлегува плејадата на втората генерација наставно-научни работници во областа на географијата во Македонија. Тука главно се вбројуваат професорите: Гиго Милески, Душан Манаковиќ, Митко Панов, Миливој Гашевски, Иван Несторовски.

Д-р Гиго Милески
(1923 - 1995)

Д-р Душан Манаковиќ
(1924 - 1996)

Д-р Митко Панов
(1927 - 2000)

Д-р Миливој Гашевски
(1924 - 2010)

Д-р Иван Несторовски
(1921 - 1976)

Проф. Јаким Синадиновски
(1924 - 2000)

**Табела 2. Втора постава на наставно-научни работници
на Институтот за географија на ПМФ во Скопје**

Професор	Место и година на живеење	Наставна дисциплина
Д-р Гуго Милески	(Струга, 1923 – Скопје, 1995)	екон.географија, картографија
Д-р Душан Манаковиќ	(Скопје, 1924 – Скопје, 1996)	геоморфологија
Д-р Митко Панов	(Скопје, 1927 – Скопје, 2000)	социјална географија
Д-р Миљивој Гашевски	(Скопје, 1924 – Скопје, 2010)	хидрологија и климатологија
Д-р Иван Несторовски	(с.Тресонче, 1921– Скопје, 1976)	геологија
Јаким Синадиновски	(с. Леуново 1924 – Скопје, 2000)	социологија, полити. економија

Коментар

Втората генерација наставно научни работници на Институтот за географија при ПМФ во Скопје е особено заслужна со тоа што тие посистематизирано ги поставуваат основите на фундаменталните географски дисциплини, образуваат квалитетен географски кадар, развиваат зголемена публицистичка дејност, активно се вклучуваат во апликативната географија со комплетно вклучување во сферата на просторно-планското уредување на Македонија, воспоставуваат комуникации со останатите географски центри од Европа и пошироко и други придобивки.

Трета постава на наставно-научни работници на Институтот за географија на ПМФ во Скопје

Во шеесеттите години на 20-ти век на Институтот за географија се појавуваат нови генерации студенти од кои главно се формира асистентскиот кадар и идните професори на Институтот кои како трета генерација биле носители на развојот на географијата во Македонија. Тука се вбројуваат професорите Васил Граматниковски, Станко Станковски, Александар Стојмилов, Митко Попграндовски, Томе Андоновски, Васа Даскаловски и како новодојдени од други институции професорите Јордан Пенџерковски, Милорад Стојановиќ (од Геолошкиот завод на Македонија), Љубе Миленковски и Аслан Селмани (од Педагошката академија во Скопје).

**Табела 3. Трета постава на наставно-научни работници
на Институтот за географија на ПМФ во Скопје**

Професор	Место и година на живеење	Наставна дисциплина
Д-р Васил Граматниковски	с. Љубојно 1934 - Скопје	економска географија, аграрна географија
Д-р Станко Станковски	(с. Самоков, 1936 – Скопје, 1989)	физичка географија, хидрологија
Д-р Александар Стојмилов	с. Бели 1941 -Скопје	туристичка географија
Д-р Митко Попграндовски	(с. Косенец, 1937 – Скопје, 1976),	геологија
Д-р Томе Андоновски	с. Лазарополе 1940 – Скопје 2021	геоморфологија
Д-р Васа Даскаловски	(с. Јабука, 1948 – Скопје, 2003)	социјална географија
Д-р Јордан Пенџерковски	(Битола, 1925 – Скопје, 1981)	геологија

Д-р Милорад Стојановиќ	(Пирот, 1931 – Скопје, 2008)	геологија
Д-р Љубе Миленковски	(с. Сопот, 1937 – Скопје, 1993)	методика по географија
Д-р Аслан Селмани	(с. Лојане, 1945 – Скопје, 2011)	животна средина, методика на наставата по географија
Д-р Михаило Зиков	с. Коселери, 1949 - Скопје	климатологија, просторно планирање

Коментар

Карактеристика на оваа генерација е тоа што подолго време од нивниот период на работење немало примено асистентски кадар, така што во даден момент кадровскиот потенцијал се надокнадил со наставници кои дошле од други институции. Но тоа се надминува во 80-тите и 90-тите години на 20-ти век. Главно се ориентирани кон наставниот процес со почетоци на изработка на школски и универзитетски учебни помагала.

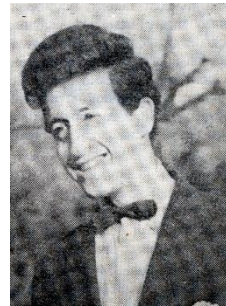
Д-р Васил
Грамаџниковски
(1934 -)

Д-р Станко
Станковски
(1936 - 1989),

Д-р Александар
Стојмилов
(1941 -)

Д-р Митко
Поптрандовски
(1937 - 1976)

Д-р Томе
Андоновски
(1940 - 2021)

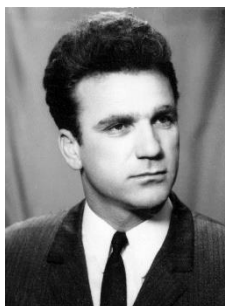
Д-р Васа
Даскаловски
(1948 - 2003)

Д-р Јордан
Пенџерковски
(1925 - 1981)

Д-р Милорад
Стојановиќ
(1931 - 2008)

Д-р Љубе
Миленковски
(1937 - 1993)

Д-р Аслан Селмани
(1945 - 2011)

Д-р Михаило
Зиков
(1949 -)

Четврта постава на наставно-научни работници на Институтот за географија на ПМФ во Скопје

Во контекст на подмладување на наставно-научниот кадар на Институтот за географија при ПМФ, во текот на осумдесеттите години на 20-ти век (покрај лицата дојдени од други институции) се примени неколку асистенти кои денес ја чинат четвртата генерација на наставно-научни работници на Институтот за географија. Станува збор за Драган Василески, Татјана Темелковска (по неколку години работа како асистент таа го напушта ИГ на ПМФ), Никола Панов, Благоја Маркоски, Драган Колчаковски, Ристо Мијалов, Мирјанка Маџевиќ и Мирјана Георгиева.

Табела 4. Четврта постава на наставно-научни работници на Институтот за географија на ПМФ во Скопје

Професор	Место и година на живеење	Наставна дисциплина
Д-р Драган Василески	(с. Г.Добреноец, 1954 - Скопје, 2011)	хидрологија
Д-р Никола Панов	Скопје 1952 - Скопје	туристичка географија
Д-р Благоја Маркоски	с. Селце, 1959, Крушево - Скопје	картографија, ГИС, регионална географија, методика по географија
Д-р Драган Колчаковски	Скопје 1958 - Скопје	геоморфологија
Д-р Ристо Мијалов	Радовиш 1960 - Скопје	економска географија, аграрна географија
Д-р Мирјанка Маџевиќ	Кратово, 1963 - Скопје	географија на население и населби
Д-р Мирјана Георгиева	(с. Драмче, 1956 - Скопје, 2002),	геологија, хидрогеологија

Коментар

Четвртата генерација особено се истакнува во процесите на осовременување на универзитетската настава и наставата по географија во основните и средните училишта. Оваа генерација се одликува со плодна публицистичка дејност така што под нивно авторство се објавени поголем број универзитетски учебници по различни научни дисциплини, голем број

монографски изданија и секако голем број на научни трудови објавени во домашни и странски списанија.

Посебна одлика за оваа генерација е иновативниот аспект во смисла на пратење на новите развојни научни и технолошки процеси и воведување на истите во практиката на работење на Институтот за географија и во редовите на Македонското географско друштво. Во овој период се воведени иновациите со примена на новите информатички техники и технологии кои ги тангираат географските содржини, така што се разви новиот пристап во географската наука, односно примената на Географските информациски системи и картографската дејност (која кај нас значително заостануваше во претходните периоди).

Д-р Драган
Василески
(1954 - 2011)

Д-р Никола
Панов
(1952 -)

Д-р Благоја
Маркоски
(1959 -)

Д-р Драган
Колчаковски
(1958 -)

Д-р Ристо
Мијалов
(1960 -)

Д-р Мирјанка
Мацевик
(1963 -)

Д-р Мирјана
Горгиева
(1956 - 2002)

Ваквите пристапи предизвикаа и посебна креативност во образовниот и научниот процес, така што се отворија нови насоки на додипломски и постдипломски студии. Централно место и натаму заема насоката од Наставна географија, но се развија и насоките од Географски информациски системи, туризам и демографија. Се отворија и постдипломски студии од тематска картографија, потоа Картографија и географски информациски системи, туризам и демографија.

Петта постава на наставно-научни работници на Институтот за географија на ПМФ во Скопје

Помладата, петта постава на наставно-научни работници на Институтот за географија на ПМФ во Скопје продолжува со работа во содејство со четвртата генерација. Така во петтата постава на наставници се вбројуваат проф. д-р Олгица Димитровска, проф. д-р Ивица Милевски, проф. д-р Билјана А. Тошевска, проф. д-р Свемир Горин, проф. д-р Иван Радевски, проф. д-р Дејан Илиев, проф. д-р Милена Талеска, Повеќето од нив се стручни кадри обучени за работа со модерни технологии, така што се очекуваат солидни резултати.

*Табела 5. Петта постава на наставно-научни работници
на Институтот за географија на ПМФ во Скопје*

Професор	Место и година на раѓање	Наставна дисциплина
Д-р Олгица Димитровска	Крива Паланка 1970	животна средина
Д-р Ивица Милевски	Куманово 1972	физичка географија, геоморфологија
Д-р Билјана Апостоловска Тошевска	Скопје 1971	економска географија, индустриска географија
Д-р Свемир Горин	Скопје 1977	ГИС, картографија
Д-р Иван Радевски	Битола 1984	хидрологија
Д-р Милена Талеска	Скопје 1982	туристичка географија
Д-р Дејан Илиев	Радовиш 1981	туристичка географија

Д-р Олгица
Димитровска
(1970 -)

Д-р Ивица
Милевски
(1972 -)

Д-р Билјана
Апостоловска
Тошевска
(1971 -)

Д-р Свемир
Горин
(1977 -)

Д-р Дејан Илиев
(1981 -)

Д-р Милена Талеска
(1982 -)

Д-р Иван Радевски
(1984 -)

Шеста постава на наставно-научни работници на Институтот за географија на ПМФ во Скопје

Табела 5. Шеста постава на наставно-научни работници
на Институтот за географија на ПМФ во Скопје

Професор	Место и година на раѓање	Наставна дисциплина
Д-р Христина Димеска Трајкова	Прилеп 1984	туристичка географија
Д-р Марија Љакоска	Битола 1985, Кичево	Геог. на население и населби
Д-р Горан Китевски	Охрид 1988	политичка географија
Д-р Владимир Златаноски	Скопје 1987	регионална географија,
М-р Анига Тодорова	Валандово 1986	физичка географија
Арсе Кузманоски	Гостивар	Картографија, ГИС
Емилија Маневска	Скопје	Животна средина

Д-р Христина
Димеска Трајкова
(1984 -)

Д-р Марија
Љакоска
(1985 -)

Д-р Горан
Китевски
(1988 -)

Д-р Владимир
Златаноски
(1987 -)

М-р Анига
Тодорова
(1986 -)

Арсе
Кузманоски
(1994 -)

Емилија
Маневска
(1996 -)

Коменџар

Во моментот, на Институтот за географија, наставата ја изведува наставен кадар од четвртата, петтата и шестата постава, односно: проф. д-р Благоја Маркоски, проф. д-р Ристо Мијалов, проф. д-р Драган Колчаковски, проф. д-р Мирјанка Маџевик, проф. д-р Олгица Димитровска, проф. д-р Ивица Милевски, проф. д-р Билјана А.-Тошевска, проф. д-р Свемир Горин, проф. д-р Дејан Илиев, проф. д-р Милена Талеска, проф. д-р Иван Радески, доц. д-р

Христина Димеска-Трајкова, доц. д-р Марија Љакоска, доц. д-р Горан Китевски, доц. д-р Владимир Златаноски, и асистентите м-р Анита Тодорова, Арсе Кузманоски и Емилија Маневска. Во периодот на своето постоење Институтот постојано настојувал наставниците и соработниците да се усовршуваат со студиски престои и специјализации на разни институции во земјата и странство, меѓутоа, таа потреба во последно време треба да се зајакнува.

ОРГАНИЗАЦИОНА ПОСТАВЕНОСТ НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА

Организациската поставеност на Институтот за географија била таква што во почетокот од своето постоење во него немало оддели, меѓутоа, по 1958 г. на Институтот се формирани:

- Завод за географија;
- Завод за геологија и
- Завод за етнологија.

Во годините кога Институтот прераснува во факултет (1976-1984), овие заводи се укинуваат.

По повторното формирање на ПМФ во 1984 г. на Институтот за географија се формирани:

- Завод за физичка географија;
- Завод за социо-економска географија;
- Завод за картографија и ГИС
- Завод за етнологија.

Во 2006 г. Заводот за етнологија прерасна во Институт за етнологија, така што денес на Институтот функционираат останатите три заводи.

Ваквата организациска поставеност овозможува Институтот нормално да функционира и со успех да ја извршува својата наставна, научна и апликативна дејност. Изведувањето на наставата на Институтот се врши преку предавања, вежби и теренска настава. Научната работа се изведува институционално со реализација на научни проекти, но и индивидуални проекти во кои се вклучени кадрите на институтот соодветно на својата потесна специјалност.

РАКОВОДНИ СТРУКТУРИ НА КАТЕДРАТА И ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА

Раководните структури на Институтот за географија, во неговото долго децениско работење е како што следува:

Ред. бр.	Шеф / Декан на Институтот за географија	Мандатен период
01	Проф. д-р Атанасие Урошевиќ	1946-1964
02	Проф. д-р Тодор Кондев	1964-1968
03	Проф. д-р Митко Панов	1968-1972
04	Проф. Душан Манаковиќ	1972-1976

05	Проф. д-р Митко Панов	1976-1980
06	Проф. д-р Душан Манаковиќ	1980-1984
07	Проф. д-р Васил Граматниковски	1984-1988
08	Проф. д-р Томе Андоновски	1988-1990
09	Проф. д-р Александар Стојмилов	1990-1992
10	Проф. д-р Васил Граматниковски	1992-1996
11	Проф. д-р Томе Андоновски	1996-1998
12	Проф. д-р Драган Василески	1998-2002
13	Проф. д-р Благоја Маркоски	2002-2006
14	Проф. д-р Михаило Зиков	2006-2008
15	Проф. д-р Никола Панов	2008-2012
16	Проф. д-р Ристо Мијалов	2012-2020
17	Проф. д-р Мирјанка Маџевиќ	2020-2023

Од Институтот за географија редовно имало претставници во раководните структури на Природно-математичкиот факултет. Во таа смисла, како декан на ПМФ во два мандатни периоди се јавува проф. д-р Александар Стојмилов, а како продекани биле проф. д-р Митко Панов, проф. д-р Томе Андоновски, проф. д-р Благоја Маркоски (1998-2000 и 2009-2012), проф. д-р Драган Василески (2004-2006), проф. д-р Михаило Зиков, проф. д-р Крсте Богоески, проф. д-р Никола Панов (2012-2018), проф. д-р Драган Колчаковски и проф. д-р Свемир Горин. Продеканите главно го раководеле ресорот за финансии.

СТУДИУМИ И СТУДИСКИ ПРОГРАМИ

Додипломски студии

На Институтот за географија до 1976 г. постоеле само додипломски студии. На нив се изучувала класична географија со присуство на фундаменталните предмети од физичка, социјална, економска и регионална географија, со постојано присуство на предметите картографија, геологија и предмети со општо географска содржина поврзани со географијата по континенти и држави и педагошко методски предмети.

Ваквиот тренд продолжил до 1988 г. кога на додипломските студии на Институтот за географија покрај студиската програма од наставната насока се отворила и применетата насока. Применетата насока функционираше неколку години, но поради проблеми со вработувањето истата беше затворена.

До 2009 г. продолжи да функционира само наставна насока која е активна и денес со задоволителен број студенти. На неа се образуваат студенти кои се стекнуваат со титула дипломиран географ со главна работна преокупација професор во основно и средно училиште. Треба да се напомене дека професорскиот кадар во образовниот систем во Република Македонија се формира на Институтот за географија при ПМФ во Скопје. Некаде после 2015 г. дипломирани географи (генерално со наставна преокупација) се школуваат

и на државните универзитети во Штип (денес веќе се прекинати тие студии) и во Тетово.

По 2009 г. во духот на најновите правци на развој на географијата се оформи посебна насока за ГИС (географски информациски системи), која функционира и денес. На неа се образуваат дипломирани географи – географски информациски системи, кои ја совладуваат техниката и технологијата за организација и воспоставување на географски информациски систем од која било област на географијата. Овие кадри соодветно се вклопуваат во работните процеси на разни проектантски фирми и институции.

На Институтот е оформена и насока од областа на туризмот која според бројот на студенти е соодветно функционална. На неа се образуваат дипломирани туризмолози.

Малку подоцна е оформена насоката за демографија, меѓутоа, оваа насока и покрај заложбите и општествените состојби со демографските одлики на населението во Р Македонија не се развива соодветно, односно нема интерес за студирање на истата.

Постдипломски студии

До 1976 г. надградбата на додипломските студии (односно постдипломски студии) се реализираше надвор од Република Македонија, најчесто во Белград, Загреб, Љубљана и поретко на други места. Во текот на 70-тите години на 20-ти век во општеството интензивно започна да се работи на изготвување на просторно планска документација, така што географските и просторните аспекти на проучување се појавија како неминовност. Поради таа причина и дотогашното формирање на кадар од географија во други центри во 1976 г. на Институтот за географија при ПМФ во Скопје е формиран првиот постдипломски студиум од Просторно планирање.

Постдипломски студии од Просторно планирање

Формирањето на студиумот од Просторно планирање е главно заслуга на втората и делумно на третата генерација професори на Институтот за географија, особено на проф. д-р Митко Панов, проф. д-р Душан Манаковиќ, проф. д-р Гиго Милески, проф. д-р Васил Граматниковски, проф. д-р Александар Стојмилов и други.

Студиумот од Просторно планирање егзистираше 30-тина години, поточно од 1976 до 2006 г. кога поради намален интерес за студирање на истиот и недостаток на иницијатива не се направи нова акредитација. На постдипломскиот студиум од Просторно планирање со титула магистер на географски науки се стекнал поголем број кандидати (особено асистентскиот кадар кој беше вработен на Институтот за географија на Архитектонскиот факултет, Градежниот факултет и Воената академија во Скопје). Подолг временски период (по 1995 г.) овој студиум беше под раководство на проф. д-р Михаило Зиков како предметен наставник од просторно планирање.

Студиумот од Просторно планирање во 2020 г. е повторно акредитиран и е во функција, но до сега не е пројавен интерес за упис на постдипломци на овој студиум.

Кон средината на 90-тите години на 20-тиот век во разговор со повозрасните професори се наметнаа идеи на помладите за формирање на поспецијализирани постдипломски студии. Прво требаше да се отвори постдипломски студиум од Физичка географија, но иницијативата неколку години стагнираше, така што се презедоа активности за други постдипломски студии.

Постдипломски студии од Тематска картографија

Во 1998 г. на иницијатива и под раководство на проф. д-р Благоја Маркоски, а во функција на развој на картографско производство во Република Македонија се отвори постдипломскиот студиум од Тематска картографија. Овој студиум функционираше 11 години, односно 1998 - 2009 г. На него се школуваа голем број постдипломци од географија, геодезија, воена академија и други. Од него се формираа картографските кадри кои работат на Институтот за географија, во Агенцијата за катастар на недвижности, на Воената Академија и други институции.

Постдипломскиот студиум од Тематска картографија во 2009 г. се трансформира и реакредитира во **Постдипломски студиум од ГИС (географски информациски системи)** каде се образуваат кадри од најновиот правец на развој на географијата. Во текот на 2018 г. студиумот од ГИС се реакредитира во **Постдипломски студиум од Картографија и Географски информациски системи**. Овие студии генерално се под непосредно раководење на проф. д-р Благоја Маркоски и проф. д-р Свемир Горин.

Студиумот е во функција и на истиот редовно се запишуваат по неколку кандидати од различни институции (Институтот за географија, Воената академија, Градежниот факултет, Архитектонскиот факултет и други стопанско проектантски ориентирани институции).

Постдипломски студии по Физичка географија

Во 2004 г. се отвори постдипломски студиум од Физичка географија. Истиот егзистираше неколку години и на него магистрираа неколку постдипломци, но во недостаток на интерес на студенти и иницијатива за повторна акредитација овој студиум во 2010 г. престана да функционира.

Постдипломски студии Географски основи на планирањето на туризмот

Во 2009 г. се акредитира постдипломскиот студиум Географски основи на планирањето на туризмот по иницијатива и раководство на проф. д-р Никола Панов. На студиумот главно се формираат кадри од областа на туризмот, поточно на него се образувани дел од асистентите на Институтот за географија и дел на лица кои работат во терциерниот сектор. Студиумот е реакредитиран и е во функција со две потпрограми за студенти со завршен

прв циклус со програма 3+2 и за студенти со завршен прв циклус со програма 4+1.

Постдипломски студии по Демогеографија

Во 2013 г. на Институтот за географија се акредитира Втор циклус - постдипломски студиум од областа на Демогеографијата. Овој студиум е во функција и се очекува поголем интерес за студирање на истиот.

Докторски студии

Стекнувањето со титулата доктор на географски науки на Институтот за географија при ПМФ во Скопје се реализира од 1958 г. кога на Институтот се одбранети првите докторати од страна на Емануел Чучков и на Тодор Кондев, а потоа се редат одбрани на докторски дисертации на поголемиот број од кадровскиот потенцијал на Институтот. Само професорите кои биле од браншата геологија се докторирани на други универзитети и факултети (најчесто на Универзитетот во Белград).

Докторските студии до донесувањето на Законот за високо образование во 2009 г. (кога се постави правило за акредитација на докторски студии и акредитација на можни ментори на докторски студии) се реализираа така што кандидатите коишто магистрирале пријавуваа тема за докторска дисертација и истата ја бранеа пред соодветно квалификувана комисија.

По промените во Законот за високото образование, на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ се организира школа за докторски студии, така што кандидатите полагаат одреден број испити, реализираат одреден број семинари и изработуваат и бранат докторска дисертација.

Во контекст на наведеното на Институтот за географија на ПМФ во 2012 г. се акредитирани докторски студии по географија. Во рамките на нив се присутни неколку потпрограми (во зависност од тоа на која специјалност сака да се образува кандидатот) како што се: физичка географија, социо-економска географија, регионална географија, картографија и географски информациски системи и интердисциплинарни области. Со нив раководи Совет на докторски студии (го чинат предметни наставници со стекната лиценца за менторство на трет циклус - докторски студии), кој од 2012-2021 г. го раководи проф. д-р Благоја Маркоски, а потоа проф. д-р Ивица Милевски.

Докторските студии на географија се целосно функционални и има интерес за истите. На докторските студии на Институтот за географија главно доаѓаат кандидати со завршени постдипломски студии од географија, економија, архитектура, воени науки и други струки.

НАСТАВНО-НАУЧЕН КАДАР ПО ГЕОГРАФИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (надвор од Институтот за географија на ПМФ)

На Институтот за географија, во периодот од 1947 до 2022 г. дипломирале околу 2400 студенти, магистрирале 117 лица, а со титулата доктор по географски науки се здобиле 65 лица.

Дел од овој кадровски потенцијал во изминатите години преку активностите на Македонското географско друштво активно делува во образовниот и научниот развој на географијата во Република Македонија. Во оваа група истакнати географи се вбројуваат повеќе доктори и магистри на географски науки (кои работеле и работат надвор од Институтот за географија) и истакнати професори, професионално или активно вклучени во наставно-образовниот систем по географија во Република Македонија.

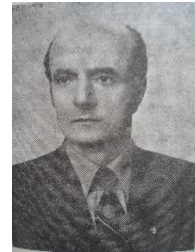
Д-р Мане
Чучков
(1901-1967)

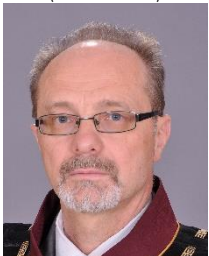
Д-р Панче
Кировски
(1921-20..)

Д-р Владимир
Точко
(1925 - 1994)

Велимир Ј.
Костоски (Вецко)
(1922-1984)

Д-р Никола В.
Димитров
(1958-....)

Д-р Цане
Котески
(1964-....)

Д-р Науме
Мариновски
(1954-....)

Илија
Петрушевски
(1941-....)

Како доктори на географски науки и научни работници кои работеле или работат надвор од Институтот за географија при ПМФ во Скопје се: проф. д-р Емануел Чучков – Мане (професор на економскиот факултет во Скопје), д-р Панче Кировски (професор на економскиот факултет во Скопје), д-р Павлина Михајловска, д-р Пантелеј Митков (директор на Институтот за просторно планирање од Охрид/Скопје), д-р Ангел Лазаревски (метеоролог и климатолог од Хидрометеоролошкиот завод во Скопје), д-р Владимир Точко (професор на Педагошката академија во Битола), д-р Илија Башевски (професор и општествен работник во општина Прилеп), д-р Милош Змејковски (професор на катедрата за општонародна одбрана на Филозофски факултет во Скопје), д-р Борис Никодиновски (полковник и професор на Воената академија во Скопје), д-р Огнен Дамев (професор на економскиот факултет), д-р Михајло Будиновски (професор во средно училиште и на приватниот универзитет за туризам и менаџмент во Скопје), д-р Ѓорѓи Павловски (професор во основно училиште, советник во Бирото за развој на образованието во Скопје и професор на Педагошкиот факултет во Штип), д-р Јове Талески (професор на

Педагошкиот факултет во Битола и на Воената академија во Штип), д-р Никола В. Димитров (професор во основно и средно училиште, советник во Бирото за развој на образованието – подрачна единица Битола и професор на Факултетот за туризам и бизнис логистика во Штип), д-р Цане Котески (професор во средно училиште и професор на Факултетот за туризам и бизнис логистика во Штип), д-р Александар Петровски (професор на Воената академија во Скопје) и други доктори на науки кои докторирале на Институтот за географија при ПМФ во Скопје, но работеле надвор од Република Македонија, односно во нивните држави.

Од наведените лица посебно значајни во работата на Македонското географско друштво се проф. д-р Емануел Чучков - Мане, д-р Владимир Точковски, д-р Илија Башевски, д-р Михајло Будиноски, д-р Ѓорѓи Павловски, д-р Никола В. Димитров, д-р Науме Мариноски и Илија Петрушевски. Покрај овие лица во процесот на организација и унапредување на македонското географско образование имаат и поголем број лица како што се: советниците по географија (Радмила Видоеска, м-р Драги Ставревски од Скопје, д-р Ѓорѓи Павловски, Ивица Гиевски и м-р Ирена Никоска – Ајановска од Скопје, Милан Јовиќ од Велес, Атанас Иванов – Сарафот од Неготино, д-р Михајло Будиноски од Струга, Ѓорѓи Карамитров од Тетово, Александар Данев од Штип, Катерина Хаџикотарева од Струмица, Зафиров Саво од Пробиштип, Велимир Костовски, Иван Точко и Петре Алексоски, проф. д-р Никола В. Димитров и м-р Трајче Калески од Битола, Слободан Митиќ од Куманово и Македонка Вазлиска од Берово), координаторите за географија во државата на регионално ниво и поединци ентузијастички (д-р Милица Патраклиева и д-р Билјана Гичевски во Скопје, Мухамедјашар Велиу и Ардонит Дурмиши во Тетово, Предраг Илески во Гостивар, Медат Арслани во Дебар, Петре Тасески и м-р Тони Симоноски во Охрид, Тони Савески во Струга, м-р Марјан Матракоски во Прилеп, Крушево, Кривогаштани, Долнени, Гоце Бошкоски во Македонски Брод, м-р Мите Ристов во Битола, Ресен и Демир Хисар, Славица Спасевска и Трајче Недев во Велес, Валентина Димитрова во Кавадарци и Неготино, Снежана Аџиева во Гевгелија, Тања Тунгелова Кимова, во Валандово, Кире Јанковски во Радовиш, Ристо Тасев во Струмица, Драги Рашков во Кочани и Винаца, Трајче Мијалков во Штип, Сребрен Георгиевски во Делчево и Македонска Каменица, Стојан Стојменов во Берово и Пехчево, Павле Гишев и Стамен Јовановски во Пробиштип, м-р Маријана Михајлова Стројманова во Свети Николе, Гордан Стојановски во Крива Паланка, Билјана Крстевска во Кратово, м-р Срѓан Стојановски во Куманово, Иво Цавироски и Светле Матеска Трпеска во Кичево).

Наведените лица претежно работат во образовниот систем, но има и лица кои работат во други сектори, но се активни во МГД.

НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКА И АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ

Списанија и книги

Покрај наставно-образовната дејност, на Институтот за географија се развива научно-истражувачка и апликативна дејност, така што дел од тие резултати се објавуваат во неколку научни и стручни списанија. Од членовите на Институтот се публикуваат:

Годишен зборник, списание на Институтот за географија при ПМФ во Скопје. Досега има издадено 42 броја. Уредници на Годишниот зборник биле: проф. д-р Атанасие Урошевиќ, проф. д-р Тодор Кондев, проф. д-р. Митко Панов, проф. д-р Гиго Милески, проф. д-р Миливој Гашевски, проф. д-р. Александар Стојмилов, проф. д-р Томе Андоновски, проф. д-р Драган Василески, проф. д-р Михаило Зиков и понатаму има застој во издавањето на ова списание.

Билтен за физичка географија, списание на Институтот за географија при ПМФ во Скопје. Издадени се 8 броја. Како уредник се јавува проф. д-р Драган Колчаковски. Списанието од 2011 г. наваму не се издава.

Гласник за социоекономска географија, списание на Институтот за географија при ПМФ во Скопје. Издадени се 3 броја. Како уредник се јавува проф. д-р Никола Панов. Списанието од 2011 г. наваму не се издава.

Географски разгледи, списание на Македонското географско друштво, се издава од 1962 г. и од него се издадени 52 броја. Уредници на Географски разгледи биле проф. д-р. Тодор Кондев, проф. д-р. Митко Панов, проф. д-р. Александар Стојмилов, проф. д-р. Васа Даскаловски, проф. д-р. Благоја Маркоски, проф. д-р. Ивица Милевски, а актуелен уредник е проф. д-р Милена Талеска. Списанието е со меѓународен уредувачки одбор и редовно се издава.

Географски видик, списание на Македонското географско друштво. Издадени се 6 броја. Како уредник се јавува проф. д-р Митко Панов и проф. д-р Александар Стојмилов. Списанието од 1981 г. наваму не се издава.

Наставниците и соработниците на Институтот за географија активно со реферати учествуваат на бројни научни собири во земјата и во странство, а во соработка со Македонското географско друштво (во кое главни носители се членовите на Институтот за географија) се јавува како организатор на пет конгреси на географите од РМ и на осум симпозиуми со меѓународно учество.

Конгреси на географите

- Во Република Македонија се организирани 7 конгреси на географи и тоа:
- во периодот 21 - 29.9.1951 г. е организиран *II Конгрес на географиите од Југославија* на кого меѓу другите учествувале и истакнатите географи како што се: академик Павле Вујовиќ, академик Боривоје Милојевиќ, академик Антон Мелик, академик Јосип Роглиќ и др.;
 - во периодот 9 - 14. 9.1968 г. е организиран *VIII Конгрес на географиите од Југославија* на кого македонските географи учествувале со 11 реферати;

- од 26-28.10.1995 г. во Охрид е одржан *Првиот конгрес на географиите од Република Македонија* на кого се поднесени 51 реферати и присутни гости од неколку држави;
- од 03-05.11.2000 г. во Охрид е одржан *Вториот конгрес на географиите од Република Македонија* на кого се поднесени 58 реферати од кои 25 од страна на учесници од Австрија, Словенија, Хрватска, СР Југославија, Бугарија, Романија, Албанија и Канада;
- од 15-16.10.2005 г. во Скопје е одржан *Третиот конгрес на географиите од Република Македонија* на кого се поднесени 69 реферати од кои 29 од страна на учесници од Босна и Херцеговина, Бугарија, Словенија, СР Југославија и Хрватска.
- од 7-10.10.2010 г. во Дојран е одржан *Четвртиот конгрес на географиите од Република Македонија* на кого се поднесени 36 реферати од кои 5 од страна на учесници од Србија, Бугарија и Хрватска.
- од 26-29.9.2015 г. во Скопје е одржан *Петтиот конгрес на географиите од Република Македонија* на кого се поднесени 20 реферати од кои 4 од страна на учесници од Бугарија Израел и Србија.

Симпозиуми

Во организација на Институтот за географија и Македонското географско друштво се организирани:

- Југословенскиот симпозиум за проблемите на селските населби и земјоделското производство, Охрид 1972 г.,
- Научниот собир по повод *25 години од формирањето на Македонското географско друштво*, одржан во 1974 година во Скопје,
- Републичкиот симпозиум *Туризам и заштитан животната средина*, одржан во Скопје 1976 година.
- Првиот Југословенски симпозиум за проблемите во наставата по Географија, Охрид 1980 година.
- Републичкиот симпозиум за природните и социо економските проблеми на ридските и планинските подрачја, Берово 1981 година.
- Југословенскиот симпозиум за социогеографски и економско географски проучувања и проблеми на животната средина, Охрид 1983 година.
- Научниот симпозиум со меѓународно учество *Руралниот простор во новиите развојни услови*, одржан од 30.03-01.04.2006 год. во Охрид (во организација на Институтот за Географија при Природно математичкиот факултет во Скопје.
- Научниот симпозиум со меѓународно учество *Географијата и одржливиот развој*, одржан од 22-25.10.2009 год. во Охрид. На овој симпозиум се поднесени 55 реферати од кои 27 од претставници од странство и 28 од претставници од Република Македонија.
- Интернационалниот научен симпозиум, *Новите трендови во географијата*, 3-4.10. 2019, Македонско географско друштво, Охрид, стр. 1-433

На научните симпозиуми и конгреси скоро неизоставно се присутни и наставници од основните и средните училиштата, така што перманентно се одржува темпото на стручно усовршување на наставниот кадар.

Стручни собири

Стручните собири гловно се во организација на Македонското географско друштво (организирани се над 30 стручни семинари со наставниците од основните и средните училишта), меѓутоа во основа главни носители на активностите се членови од Институтот за географија при ПМФ во Скопје.

Индивидуалната публицистичка дејност

Особено е голема индивидуалната публицистичка дејност на членовите на Институтот за географија на ПМФ, но и на членовите на Македонското географско друштво, која се гледа низ голем број публикувани универзитетски учебници, монографии и учебници по географија за учениците од основните и средните училишта.

Институтот за географија, како матична институција во која се формираат географските кадри е основа од каде произлегуваат авторите на учебниците за основните и средните училишта во Република Македонија. Во учебникарската дејност по географија за основните и средните училишта, од формирањето на Институтот главно како автори се појавуваат поголем број лица како што се професорите Апостол Апостолов, Велимир Костовски, Иван Точко, Драги Ставрски, Ѓорѓи Павловски, Никола В. Димитров, Круме Младеновски, Селим Мерсимовски, а од професорите на Институтот за географија во оваа дејност се појавуваат Тодор Кондев, Митко Панов, Александар Стојмилов, Љубе Миленковски, Аслан Селмани, Томе Андоновски, Благоја Маркоски, Драган Василески, Никола Панов, Ристо Мијалов, Олгица Димитровска, Ивица Милевски и Билјана А.-Тошевска.

Во продолжение следи (поголем дел од) листата на библиографски единици на основно и средношколски учебници и помагала публикувани после 2000-тата година.

Печатени книги за основно и средно образование

- Павловски Ѓ., Миленковски А., Маркоски Б. (2001) *Работни листови по географија за 6-то одделение*, Просветно дело, Скопје.
- Павловски Ѓ., Панов Н., Миленковски А., Мијалов Р. (2001) *Географија за V одделение*, Скопје.
- Павловски Ѓ., Панов Н., Миленковски А., Мијалов Р. (2001) *Географија за VI одделение*, Скопје.
- Павловски Ѓ., Мијалов Р., Миленковски А. (2002) *Учебник по географија за I година на реформираното гимназиско образование*, Просветно дело, Скопје.
- Миленковски А., Павловски Ѓ., Панов Н., Мијалов Р. (2002) *Географија за VII одделение* Просветно дело, Скопје,

- Василески Д., Маркоски Б., Панов Н., Димитров В. Н., Павловски Ѓ. (2002): *Национална географија за II-ра година реформирано гимназиско образование*, Просветно дело а.д. Скопје. стр. 1-182, ISBN 9989-0-0266-5, COBIS.MK-ID 50023690.
- Апостоловска Тошевска Б., Милевски И. (2007): *Мојата татковина – Македонија (географија)*, книга прва, Република Македонија, Координативно тело за иселеништво; (за основно образование за учениците во дијаспората)
- Маркоски Б. (2008): *Географија за 6-то одделение за основното училиште*, Тримакс, Скопје. ISBN 978-608-204-002-8, COBIS.MK-ID 74135818.
- Маркоски Б. (2008): *Работни листови по географија за 6-то одделение за основното училиште*, Тримакс, Скопје.
- Маркоски Б. (2009): *Географија за VII-мо одделение за основното осумгодишно образование*, Министерство за образование и наука на Република Македонија, Скопје. ISBN 978-608-4575-54-2, COBIS.MK-ID 79221002.
- Маркоски Б. (2010) *Работна тетратка по географија за VII-мо одделение за основното осумгодишно образование*, Тримакс, Скопје.
- Маркоски Б. (2010): *Географија за VIII-мо одделение за основното осумгодишно образование*, Министерство за образование и наука на Република Македонија, Скопје. ISBN 978-608-4575-86-3, COBIS.MK-ID 84077578.
- Маркоски Б. (2010) *Географија за VIII-мо одделение за основното осумгодишно образование*, Министерство за образование и наука на Република Македонија, Скопје.
- Апостоловска Тошевска Б., Стојмилов А. (2010): *Економска географија за III-та година економска, правна и трговска струка*, МОН на Република Македонија;
- Селмани А., Димитровска О. (2010) *Географија за 8-мо одделение*, Скопје.
- Маркоски Б. (2011) *Работна тетратка по географија за VIII-мо одделение за основното осумгодишно образование*, Тримакс, Скопје.
- Димитров В. Н., Маркоски Б. (2011): *Наставна географија*, ГЕОМАП, Скопје.
- Маркоски Б. (2019) *Географија на Азија, Африка, Америка, Австралија, Арктик и Антарктик*, стр. 1-112, ISBN 978-608-245-385-9, COBIS.MK-ID 110141450, Скопје.
- Маркоски Б., Панов Н., Мијалов Р. (2019) *Географија на Европа и Русија*, стр. 1-108, ISBN 978-608-245-385-9, COBIS.MK-ID 110141450, Скопје.

Особено е голема индивидуалната јублицитичка дејност, која се согледува низ бројни универзитетски учебници и монографски изданија. Листата е прикажана според времето на публикување.

Печатени универзитетски учебници и помагала и монографски изданија

- Урошевиќ А. (1964): *Картографија*, Скопје.
- Панов М. (1976): *Географија на СР Македонија*, Скопје.

- Зиков М. (1991): *Картографија*, Скопје.
- Селмани А. (1992): Деградација на животната средина во Македонија, Скопје.
- Стојмилов А. (1992): *Основи на туризмот*, Скопје.
- Панов М. (1993): Селата во Република Македонија, Скопје.
- Зиков М. (1995): Просторно планирање- теорија и методологија, Скопје.
- Маркоски Б. (1995): *Хиџометрија на проспективни и населеност на Република Македонија - картографски метод*. Македонска ризница - Куманово. стр. 1-315, ISBN 9989-50-005-3
- Селмани А. (1995): *Географијата и цивилизациите*, Скопје.
- Панов М. (1996): *Селата во Македонија*, Скопје.
- Маркоски Б. (1996): *Тематска картографија - основен теоретско методолошки пристап*. Природно-математички факултет, Скопје.
- Маркоски Б. (1996): *Прирачник за ориентација во географскиот простор*. Природно-математички факултет, Скопје.
- Панов М. (1997): Општините во Република Македонија, Скопје.
- Василески Д. (1997): *Радика*, Скопје.
- Василески Д. (1997): *Студенчица*, Скопје.
- Панов Н. (1998): *Основи на туризмот*, Скопје.
- Никодиновски Б., Маркоски Б. (1998): *Воена географија*, Скопје.
- Маркоски Б. (1998): *Картографија*, Скопје.
- Панов Н. (1998): Туристичка валоризација на манастирите во Р. Македонија, Скопје.
- Панов Н. (1998): Туристичка енциклопедија на Република Македонија, Скопје.
- Мијалов Р. (1998): *Географија на Азија*, Скопје.
- Стојмилов А. (1999): Регионална воена Географија на Република Македонија, Скопје.
- Селмани А., Андоновски Т. (1999): *Методика на настава по географија*, Скопје.
- Србиноски З., Маркоски Б., Рибаровски Р., Јованов Ј., (1999): *УТМ -проекција и УТМ- мрежа*, Југореклам, Скопје.
- Панов Н. (2000): Соединети Американски Држави, Скопје.
- Панов Н. (2000): Македонија земја на туризмот, Скопје.
- Мијалов Р. (2000): Географија на Австралија и Океанија, Скопје.
- Панов Н. (2002): Македонија балкански бизнис центар, Скопје.
- Андоновски Т. Милевски И. (2003): *Математичка Географија*, Скопје.
- Маркоски Б. (2003): *Картографија*, Геомап, Скопје. 1-383 стр. ISBN 9989-2127-0-1
- Колчаковски Д. (2003): *Педогографија*, Скопје.
- Стојмилов А. (2003): Физичка географија на Република Македонија, Скопје.
- Селмани А., Димитровска О. (2003): *Животната средина*, Скопје.
- Колчаковски Д. (2004): Физичка географија на Република Македонија, Скопје.

- Панов Н., Темјаноски Р. (2004): *Сообраќајна и туристичка географија*, Скопје.
- Стојмилов А. (2005): *Социо-економска географија на Република Македонија*, Скопје.
- Зиков М. (2005): *Климатологија – метеорологија и климатологија со климатски промени*, Скопје.
- Поповски В., Селмани А., Панов Н. (2006): *Општините во Р. Македонија*, Скопје.
- Селмани А., Димитровска О. (2006): *Основи на географијата*, Скопје.
- Колчаковски Д. (2006): *Биогеографија*, Скопје.
- Маркоски Б. (2007): *Географски информациски системи*, Геомап, Скопје. стр.1-120
- Мијалов Р. (2007): *Природно географски основи во туризмот*, Скопје.
- Колчаковски Д. (2007): *Геоморфологија*, Скопје.
- Панов Н. (2008): *Географија на Европа*, Скопје.
- Панов Н., Штеѓиќ С. (2008): *Туристичка географија*, Скопје.
- Мијалов Р. (2008): *Аграрна географија*, Скопје.
- Даскаловски В., Мацевик М. (2009): *Географија на населби*, Скопје.
- Димитров Н., Огненовски Т. (2009): *Биолошки регион – население и населби*, Битола.
- Мијалов, Р. (2010): *Природно-географски основи на туризмот*, Селектор, Скопје
- Маркоски Б. (2011): *Географски информациски системи*, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје. 1-235 стр.
- Маркоски Б., Чепреганов Т., Грозданоски Р., Николовски Д. Д. (2013): *Македонија – туристички бисер, туристички потенцијали и културно-историски знаменитости*, Информативно-деловен бизнис центар-ИДБЦ, Скопје. стр. 1-592 (македонски, англиски). ISBN 978-9989-2631-3-2, COBIS.MK-ID 93211914.
- Петрушевски И., Маркоски Б. (2014): *Рекиите во Република Македонија*, Геомап, Скопје. стр. 1-82, ISBN 978-9989-2117-6-8, COBISS.MK-ID 97372426.
- Маркоски Б., Маркоска Е. (2014): *Математички изрази во географија*, Геомап, Скопје. стр. 1-186 (македонски, англиски). ISBN 978-9989-2117-5-1, COBISS.MK-ID 94121226.
- Мијалов, Р., Китевски, Г. (2014): *Аграрот во функција на туризмот*, Стоби трејд, Скопје
- Радевски И., (2015) *Хидролошки практикум*, 50 стр. Скопје
- Маркоски Б. (2016) *Основи на топографија*, Геомап, Скопје. 1-147 стр. ISBN 978-9989-2117-7-5, COBIS.MK-ID 102104330
- Markoski B. (2018) *Basic principles of topography*, Springer International Publishing, ISBN 978-3-319-72146-0, DOI 10.1007/978-3-319-72147-7.
- Мијалов, Р., Китевски, Г. (2018): *Културолошки туризам*, Стоби трејд, Скопје

- Маркоски Б. (2019) *Македонската географска мисла по повод 70 години Македонско географско друштво*, Македонско географско друштво, стр.1-116, Скопје. ISBN 978-608-65155-5-3, COBIS .MK-ID 111049994
- Маркоски Б., Јовановски М., Пешевски И. (2019) *Дувало – сува мофетија, с. Косел, Охридско*, стр. 1-121, Скопје. ISBN 978-9989-2117-8-2, COBIS .MK-ID 111552010,
- Илиев, Д. (2021) *Алтернативен туризам: Концепти, форми и современи трендови*. Скопје,
- Радевски И., (2021) *Хидрологија*, 211 стр. Тримакс, Скопје,
- Радевски И., Кузмановски А., (2021) *Практикум по Климатологија*, 55 стр. Тримакс, Скопје,
- Горин С. (2022) *Вовед во Географски информациски системи*, Тримакс, 2022,
- Горин С., Кузмановски А. (2022) *Практикум по ГИС апликации*, Тримакс, 2022,
- Горин С., Кузмановски А. (2022) *Практикум по ГИС анализи*, Тримакс, 2022.

Оваа листа на универзитетски учебници и монографии на наведените автори, но и на бројни други автори е значително поголема, така што ако се земаат предвид и научните и стручни трудови на македонските географи тогаш нивниот број се изразува во илјади.

Научноистражувачки и апликативни проекти

Членовите на Институтот за географија на ПМФ во Скопје (во соработка со членови на Македонското географско друштво) се носители, учесници и изведувачи на поголем број заеднички проекти каде монографски се проучени поголем број регионални целини во Република Македонија и конкретни географски проблеми.

Носителите на овие проекти главно се членови на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје.

Темпото на научни и стручни проучувања на разни географски проблеми на територијата на Република Македонија за потреби на разни институции и научни потреби продолжува и преку разни научни проекти како што се:

- Манаковиќ Д., и др. *Геоморфологија на Буковиќ*; раководител
- Манаковиќ Д., и др. *Бисџира*; раководител.
- Манаковиќ Д., и др. (1980) Прегледна и детална геоморфолошка карта на СР Македонија и др.
- Манаковиќ Д., и др. (1980) Геоморфолошка карта на Република Македонија, раководител.
- Панов М., и др. (1980) Малеш и Пијанец – природни и социогеографски карактеристики, Скопје
- Панов М., и др. (1984) Природни и социогеографски карактеристики на зоните на номадските и полуномадските сточарски движења во Македонија, Скопје

- Стојмилов А., и др. (1984) Мариово – комплексни географски проучувања, Скопје,
- Манаковиќ Д. Пелистер и Галичица – комплексни географски истражувања, Скопје 1989 г.
- Миленковски Љ., и др. (1989) Потенцијални можности за развој на Козјачијата и Средорек, Скопје
- Василески Д., и др. (1993-1996) Студија за инвентаризација и валоризација на природните, социјалните и економските фактори како услов за моќна ревитализација на селските населби лоцирани во сливот на реката студенчица (Горно и Долно Добреноец и Јаорец), раководител,
- Василески Д., и др. (1996-1998) *Високо ѓланински езера во Република Македонија*, раководител.
- Даскаловски В., и др. (1996-1999) *Географска енциклопедија на Република Македонија*, раководител,
- Стојмилов А. и др. (1996-1998) Геолошки состојби и проблеми во североисточниот дел на Македонија и мерки за заштита, раководител.
- Маркоски Б. и др. (1998-1999). *Туристичка карта на Република Македонија*, раководител,
- Маркоски Б. и др. (1998-2000). Изработка на дигитална топографска карта – секција Охрид 4 во размер 1:50000, раководител,
- Панов Н. и др. (1998-2000) *Зачувување на Охридското Езеро*, проект координатор
- Панов Н. и др. (1998-2000) *Сѓас на Дојранското Езеро*, проект координатор,
- Панов Н. и др. (1998-2000). Туризмот како еден од можните фактори за ревитализација и спречување на процесот на депопулација во некои рурални населби во западниот дел од Република Македонија, раководител,
- Даскаловски В. и др. (1998-2001) Енциклопедиски географски лексикон на Република Македонија, раководител,
- Зиков М. и др. (1998-2001) Флуктуации и осцилации на температурите и врнежите во Република Македонија, раководител.
- Селмани А. и др. (1999) Геоеколошки состојби и проблеми во североисточниот дел на Република Македонија и мерки за заштита, МОН на РМ, раководител.
- Маркоски Б. и др. (2000-2002) Географско Информациски Систем на образовните институции во Р Македонија, раководител.
- Колчаковски Д. и др. (2000-2003) Прегледна карта: Антропогена деградација на природната (климазонална) шумска вегетација во Република Македонија, раководител.
- Маркоски Б. и др. (2001-2002) Карта и брошура на природното наследство во Република Македонија, раководител,
- Маркоски Б. и др. (2001-2004) Воспоставување на картографски основи во електронска форма за изработка на разновидни тематски карти, раководител,

- Маркоски Б. и др. (2002-2003) *Животна средина во населените места во Република Македонија*, Фонд за животна средина, раководител.
- Мијалов Р. и др. (2001-2004) Аграрно географските потенцијали како фактор за трансформација на руралниот простор во Кривопаќавичката Котлина, раководител.
- Маџевиќ М. и др. (2003-2006) *Словенци во Македонија и Македонци во Словенија*, (македонско словенечки проект), раководител.
- Маџевиќ М. и др. (2003-2006) Популациско-географски проучувања на наташтитот на населението во Република Македонија. МОН на РМ, раководител.
- Василески Д. и др. (2004) Утврдување на потеклото на водите од поголемите карстни извори на планината Бистра и предлог мерки за заштита од можни загадувања - Утврдување на потеклото на водите од карстниот извор Казани на реката Студенчица МОН на РМ, раководител.
- Зиков М. и др. (2004) Дефинирање на средноземноморското влијание на климата и нејзиното значење врз социоекономскиот развој на Република Македонија, раководител.
- Стојмилов А. и др. (2004) Развој на туризмот и организацијата на туристичките простори, раководител.
- Селмани А. и др. (2004) *ЛЕАП за Липково*, раководител.
- Маџевиќ М. (2005-2006) Демогеографски и миграциски аспекти на Словенците во Македонија и на Македонците во Словенија.. МОН на РМ , раководител.
- Маџевиќ М. и др. (2005/2006) *Aso-proekt: Structural analysis of spatial and human sources for interregional cooperation in Southeast Europe, Slovenia and Austria*. национален раководител.
- Селмани А. и др. (2008) *Индикатори за животна средина на Република Македонија*, Работна група за отпад, Министерство за заштита на животна средина и просторно планирање, раководител.
- Маџевиќ М. и др. (2008/2009) Демогеографски и миграциски аспекти на граѓани на Република Македонија со потекло од Црна Гора, Здружение на Црногорците во Р Македонија., раководител.
- Милевски И. и др. (2008-2010). Современи ерозивно денудациски процеси на Огражден, Малешевски планини и Влаина и нивно влијание врз користењето на земјиштето, (македонско бугарски проект) раководител,
- Милевски И. и др. (2009-2010) Estimation of contemporary (erosional-denudation) geomorphological processes on Ograzden, Malesevo and Vlaina Mountain and their relation with land-use change, Билатерален проект со Бугарија, МОН на РМ и МОН на Р Бугарија, раководител,
- Маркоски Б. и др. (2011-2015) *Комплексни географски проучувања на поречијата на Бабуна и Тојолка*, ПМФ-Институт за географија, раководител.
- Панов Н. и др. (2014) По патеките на Владимир и Косара - Туристичка дестинација од меѓународен карактер, (билатерален проект) раководител.

Педагошка дејност

Во сферата на педагошката дејност голема улога имаат членовите на Институтот за географија на ПМФ во Скопје, кои перманентно или повремено се ангажирани во Бирото за развој на образованието како советници и изготвувачи на наставните програми по географија и во Педагошкиот совет на Република Македонија.

Како најактивни во оваа дејност од Институтот за географија се истакнуваат проф. д-р Митко Панов, проф. д-р Гиго Милески, проф. д-р Александар Стојмилов, проф. д-р Љубе Миленковски, проф. д-р Благоја Маркоски и други. Од Институтот за географија претседатели на Педагошкиот совет на Република Македонија биле:

- Проф. д-р Љубе Миленковски,
- Проф. д-р Александар Стојмилов и
- Проф. д-р Благоја Маркоски.

Проф. д-р Благоја Маркоски бил и претседател на Советот за избор и одобрување на учебници за основното и средно образование.

Стручни екскурзии

Во духот на основниот географски метод на теренски опсервации Институтот за географија при ПМФ во Скопје, во своето работење организира и стручна теренска настава. Остварени се повеќе десетици стручни екскурзии во рамките на Република Македонија и во странство.

Покарактеристична е теренската настава која се реализира по неколку дена низ Р Македонија и оние во странство, така што во соработка со големите универзитетски центри се посетени Краков, Варшава и Познањ во Полска, Москва во Русија, Вороњеж во Украина, Будимпешта во Унгарија, Прага во Чешка, Виена во Австрија, потоа во последните дваесетина години се реализирани неколку патувања во Република Турција, неколку терени низ Македонските етнички територии во Албанија, Грција и Бугарија, потоа стручни екскурзии во Италија, Словенија, Хрватска, Србија, Бугарија и др.

Редовно се организира едnodневна теренска настава за студентите од географија.

ПРОСТОРНИ УСЛОВИ НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА

Во рамките на ПМФ, Институтот за географија располага со простор кој се состои од 2 амфитеатри, 4 училници, 6 лаборатории (за картографија, за геологија, за геоморфологија, за климатологија и хидрологија, за социоекономска географија и компјутерска лабораторија), 19 кабинети, 1 библиотека и други помошни простории со вкупна површина од над 1.200 m². Во нив се изведува основната функција на работењето, како во смисла на непосредното изведување на наставата така во смисла на искористување на просториите и опремата за научноистражувачка и апликативна работа.

ТЕХНИЧКА ОПРЕМЕНОСТ НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА

Институтот за географија согласно со својот развој поседува и соодветна техничка опременост. Училниците се опремени со нагледна опрема

(видеобимови, графоскопи и разни други апаратури). Институтот поседува неколку лаборатории меѓу кои компјутерска лабораторија со околу 20 персонални компјутери, меѓутоа, поради разни општествени и организациски случувања темпото на одржување и обновување на хардверската и софтверската опрема може да се каже дека не е задоволително. Соодветно на новите информатички технологии е воспоставена интернет комуникација, така што се создадени основите за посовремено работење. Меѓутоа на овој план мора да се работи постојано, со цел техничката опременост секогаш да биде на високо ниво и така да се одржува постојано.

Слика 2. Картографската лабораторија на Институтот за географија при ПМФ во Скопје

Во првата деценија од 21-ви век се оформија и соодветно опремија наменски лаборатории со современа опрема и апаратура за разни наставно-вежбовни активности и научноистражувачка и апликативна работа. Сите кабинети поседуваат соодветна опрема за индивидуална работа на вработените со што се создадени услови за перманентно осовременување на наставата на институтот. Меѓутоа, одржувањето и обновувањето на опремата постојано мора да биде на високо ниво.

Институтот за географија е соодветно организиран за спроведување теренска настава од секаков вид каде студентите се во можност непосредно на терен да видат разни објекти, појави и процеси кои се предмет на проучување во географијата.

Институтот за географија располага со збирка на карти од околу 7000 примероци, кои служат за изведување на наставата, како и за одредени научни потреби. Застапени се неколку комплети на видни карти со различна содржина и просторен опфат во кои спаѓаат и специјални тематски карти. Освен тоа, Институтот располага со неколку збирки на топографски карти во различен размер, со кои е опфатена територијата на РМ.

Во рамките на Институтот за географија исто така егзистира пообемна минералозна, петрографска и збирка на бројни фосилни наоди од разни временско-геолошки периоди.

Компјутерската опременост на Институтот е оформена, меѓутоа обновувањето и одржувањето на нивото на функционалност мора да биде императив. Со нив е овозможена секојдневната работа на вработените, прецизна техничка работа во процесот на картографската технологија на работење и во сферата на издавачката дејност. На Институтот за географија се работи и на најновите технологии познати како ГИС географско информациски системи. Бидејќи значаен дел од наставата се изведува на терен, Институтот за географија располага со бројна посетна апаратура која е на располагање во процесите на наставата.

БИБЛИОТЕКА

На Институтот за географија, во рамки на Народната и универзитетска библиотека, како матична библиотека за географија, геологија и етнологија функционира богато опремена библиотека со вкупен број од околу 19500 примероци од кои околу 6600 се монографски публикации, а околу 13000 се списанија.

Слика 3. Интериор од библиотеката на Институтот за географија при ПМФ во Скопје, матична библиотека за географија, геологија и етнологија

Во вкупниот книжевен фонд покрај домашна, застапена е и странска литература. Порано се вршело размена на книги и списанија со над 110 институции во земјата и странство, а денес со интернет-технологиите публикациите се на располагање на целиот свет. Во рамките на библиотеката со капацитет од 30 места егзистира современа читална, која студентите може да ја користат во сите работни денови.

СОРАБОТКА СО ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ И ОРГАНИЗАЦИИ

Соработка со институции и организации од странство и од Република Македонија

Институтот за географија во контекст на својата мисија и визија за развој на географската наставна и научна дејност во Република Македонија воспоставува соработка со разни институции од Република Македонија и од странство. Во тесна соработка со Македонското географско друштво поинтензивна соработка има со повеќе географски институции и организации како што се: *Бугарското географско друштво, Географскиот факултет при ПМФ во Белград, Геолошко-географскиот факултет на Софискиот универзитет, Бугарската академија на науките и уметностите, Дејартемента за географија и угостителство при ПМФ во Нови Сад, Друштвото на географиите на Војводина, Институтот Јован Цвиик од Белград, Ојсековиќ за Географија при ПМФ во Сараево, Одделот за географија на филозофскиот факултет на универзитетот во Љубљана, Руската академија на науките, Српското географско друштво, Сојузот на географските друштва на Словенија, Српската академија на науките и уметностите, Словенчката академија на науките и уметностите, Универзитетот Неофит Рулски од Благоевград, Хрватското географско друштво и други.*

Во текот на 70-те и 80-те години на 20-ти век Институтот за географија имаше тесна соработка со Универзитетот во Вороњеж, така што секоја генерација студенти имаше размена околу 20 денови.

Во рамките на Република Македонија Институтот за географија при ПМФ во Скопје има блиска соработка со: Министерството за образование и наука на Република Македонија, Државниот завод за статистика на Република Македонија, Друштвото на еколозите на Македонија, Единиците на локалната самоуправа во Република Македонија, Македонското географско друштво (како седиште на друштвото), Македонската академија на науките и уметностите, Македонското геолошко друштво, Македонското еколошко друштво, Македонската радио и телевизија, Министерството за животна средина и просторно планирање, Факултетот за туризам и угостителство во Охрид, Универзитетот „Гоце Делчев“ од Штип и други институции.

Соработка со Македонското географско друштво

Македонското географско друштво има седиште во рамките на Институтот за географија на Природно-математичкиот факултет во Скопје. Во тој контекст соработката меѓу Институтот и друштвото е секојдневна практика и заедничко дејствување.

Основање на Македонското географско друштво

Членовите на Географската група при Филозофскиот факултет во Скопје во 1949 г. го основале Македонското географско друштво, односно првото раководство на МГД било во состав:

- проф. д-р Атанасие Урошевиќ, шеф на географската група (избран за прв претседател на друштвото);
- проф. Панче Кировски, претставник на Советот за просвета, наука и култура на Република Македонија;
- проф. Љубен Лапе, претставник на Филозофскиот факултет, (како членови на работното претседателство), потоа,
- професор Мане Чучков - потпретседател,
- професор Злата Ангелова - секретар,
- професор Часлав Стојадиновиќ - библиотекар,
- Гито Милески - благајник и
- професор Јован Трифуновски, член на претседателството,
- професор Апостол Апостолов, член на претседателството,
- професор Цветко Ивановски и член на претседателството,
- професор Милан Тодоровски -член на претседателството.

Основачкото собрание е одржано во присуство на проф. д-р Воислав Радовановиќ –како гостин, претставник на Српското географско друштво (еден од основачите на географската група при Филозофскиот факултет во Скопје уште во 1922 година) како и студентите од трета и четврта година на географската група.

Цели на Македонското географско друштво

Целите на дејствување на Македонското географско друштво се:

- да ја развива, унапредува и шири географската наука низ сите нејзини гранки,
- да организира и помага географски истражувања,
- да работи на усовршување на географската настава,
- да шири географски знаења во нашата земја,
- да одржува врски со слични друштва и научни институции во земјата и во странство.

Од тогаш наваму Македонското географско друштво непрекинато работи во функција на вака поставените цели.

Раководниите структури на Македонското географско друштво

Раководните структури на Македонското географско друштво главно се од Институтот за географија, така што, листата на претседатели и секретари на Македонското географско друштво во неговото работење е како што следува:

Р. бр.	Претседател	Мандатен период	Секретар
01	Проф. д-р Атанасие Урошевиќ	1949-1953	Проф. Злата Ангелова
02	Проф. д-р Тодор Кондев	1953-1957	Проф. д-р Гито Милески
03	Проф. Часлав Стојадиновиќ	1957-1961	Проф. д-р Миливој Гашевски
04	Проф. Апостол Апостолов	1961-1965	Проф. д-р Душан Манаковиќ
05	Проф. д-р Панче Кировски	1965-1969	Проф. д-р Митко Панов
06	Проф. Адријана Улчар	1969-1973	Проф.д-р Васил Граматниковски

07	Проф. д-р Душан Манаковиќ	1973-1977	Проф. д-р Станко Станковски
08	Проф. д-р Митко Панов	1977-1982	Проф. д-р Васа Даскаловски
09	Проф. д-р Гиго Милески	1982-1984 1984-1986	Проф. Татјана Темелковска Проф. д-р Благоја Маркоски
10	Проф. д-р Љубе Миленковски	1986-1990	Проф. д-р Благоја Маркоски
11	Проф. д-р Васил Граматниковски	1990-1994	Проф. д-р Благоја Маркоски
12	Проф. д-р Александар Стојмилов	1994-1998	Проф. д-р Никола Панов
13	Проф. д-р Никола Панов	1998-2007	Проф. д-р Ристо Мијалов
14	Проф. д-р Благоја Маркоски	2007-2016	Доц. д-р Билјана А. Тошеска
15	Проф. д-р Билјана А. Тошеска	2016-2022	Доц. д-р Свемир Горин
16	Доц. д-р Христина Димеска Трајкова	2022-	М-р Анита Тодорова

Институтот за географија при ПМФ во Скопје е основата преку кој се реализираат активностите на Македонското географско друштво. Така во текот на својата дејност во сферата на развојот на географската наука и настава се јавува како организатор и носител на: повеќе конгреси, научни симпозиуми, стручни собири, научни и стручни списанија, регионални и државни натпревари за учениците од основните и средните училишта, теренски стручни екскурзии, наставни програми, соработка со други организации и институции во земјата и странство и др.

Натпревари по географија за млади таленти

Во функција на популаризација и развој на географијата во Република Македонија, Македонското географско друштво секоја година организира училишни, општински, регионални и државен натпревар по географија за учениците од основните училишта, гимназиските и средните стручни училишта. Досега се организирани над 30 државни натпревари по географија. На нив вообичаено учествуваат по околу 100-тина ученици. Како организатори се јавуваат училиштата во повеќе општини како што се Велес (2), Крива Паланка (1), Куманово (1), Неготино (1), Охрид (1), Пробиштип (3), Прилеп (1), Скопје (14), Струмица (2), Тетово (1), Штип (3), Струга (1)

Членовите на Институтот за географија при ПМФ во Скопје се редовни учесници на разни собири надвор од Република Македонија, така што нивниот број се мери во стотици учества на ваквите собири.

Соработка со административно-техничкиот персонал на Институтот за географија

Свој придонес во работата на Институтот за географија во организациска и административно-техничка смисла има дадено и техничкиот персонал, како што се картографските цртачи и Илија Илиев, Јованка Лукаревска и Милица Николовска (подоцна раководител во администрација) библиотекарите Милка Бахчеванџиева и Ристе Темјаноски, студентскиот координатор на Институтот за географија Љубица Волчева-Маркоска, курирот Илија, хигиеничарките Стојка, Душка, Рада, Елизабета 1, Елизабета

2, и надворешните соработници Илија Петрушевски и Димитар Димитров од НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје.

Секако тука се вбројува и целиот персонал од деканатската служба на Природно-математичкиот факултет во Скопје.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Гашевски М.** (2001): 50 години Македонско географско друштво, Географски разгледи, книга 36, Скопје.
2. **Маркоски Б.** (2005): Институт за географија-по повод 60 години високообразовна и научноистражувачка дејност, Географски разгледи, кн.40, стр. 153-162, Скопје.
3. **Маркоски Б., (2009):** 60 години Македонско географско друштво, *Географски разгледи*, кн. 41-42, Скопје.
4. **Маркоски Б., (2019):** Македонската географска мисла по повод 70 години од Македонско географско друштво, Скопје.
5. **Марковиќ К., Ивановиќ Ј., (1937)** Школство Јужне Србије 1912-1937 г., Споменница двадесетпетгодишњице ослобођења Јужне Србије 1912-1937 г. Скопје.
6. **Мацевик М., Апостоловска-Тошевска Б. и Димитриевски М.** (2008): Институт за географија - 85 години. Скопје.
7. **Милески Г.** (1968): Дваесет години од постоењето на географското друштво на СР Македонија, Географски разгледи, книга 6, Скопје
8. **Панов М.** (1974): 25 години на географското друштво на СР Македонија, Зборникот од научниот сабор по повод 25-годишнината од формирањето на географското друштво на СР Македонија.
9. **Панов Н.** (2005): Македонско географско друштво, Скопје
10. **Природно математички факултет** (1996) Природно-математички факултет 1946-1996, Скопје.
11. **Природно математички факултет** (2006) Природно-математички факултет 1946-2006, Скопје.
12. **Природно математички факултет** (2016) Природно-математички факултет 1946-2016, Скопје.
13. **Димитров В. Н.** Географијата и географите во Битола и Битолско (ракопис)

Олџица Димировска

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

Природно-математички факултет,

Институт за географија.

email: olgisa@pmf.ukim.mk

НАУЧЕН И НАСТАВЕН ОПУС НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА ПРИ ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

UDC: 378.096:911(497.711)“1922/2022”
001.89:911.2(497.711)“1922/2022”

АПСТРАКТ

Во трудот хронолошки е прикажан развојот на научниот и наставниот опус на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје, за период од 1922 до 2022 година. Главна цел е да се прикаже развојот на географската наука преку публикувања на трудови во научни списанија и зборници на трудови од одржани конгреси и симпозиуми, анализирани по конкретни географски дисциплини. Во трудот ќе биде прикажан и научниот и наставниот опус на членовите на Институтот за географија од неговото основање до денес, кој е мошне обемен и разновиден. Овие достигнувања на полето на географијата од страна на македонските научници се незаобиколен дел од науката, културата и вкупното национално богатство.

ABSTRACT

This scientific paper chronologically presents the development of the scientific and academic scope of the Institute of geography at the Faculty of Natural Sciences and Mathematics in Skopje in the period of 1922-2022. The main objective is the development of the geographical science through publications in scientific journals and also proceedings from various scientific congresses and symposiums, analyzed by specific geographical disciplines. This article will also include the extensive and diverse scientific and academic oeuvre of the members of the Institute from its foundation until today. These accomplishments by the Macedonian scientists in the field of the geography are unavoidable part of the science, the culture and the national scientific identity as a whole.

ВОВЕД

Напоредно со развојот на географската настава во Република Македонија која започнала во 1922 година на Филозофскиот факултет во Скопје, во склоп на Универзитетот во Белград, се развивала и научната работа. Научни трудови од областа на географијата за територијата на Република Македонија имало и пред овој период од страна на научници од разни научни институции

(Ј. Цвиик, Ј. Хаџивасиљевиќ, С. Томиќ, Д. Чуповски, Ѓ. Петров и др.). Во периодот помеѓу двете светски војни географите своите трудови ги објавувале во Гласникот на српското географско друштво а подоцна и во Гласникот на Скопското научно друштво. По Втората светска војна, веќе со формирањето на Катедра за географија, во 1946 година, започнал и интензивно да се развива научниот и наставниот опус на членовите на: Катедрата за географија (1946 - 1985), подоцна Институт за географија (1958 - 1976), Географски факултет (1976 - 1985) и Институт за географија во рамките на Природно-математичкиот факултет од 1985 година до денес. Резултатите од нивните истражувањата се објавуваат во научни и стручни списанија, зборници на трудови и монографии релевантни за научната област. Особено е голема индивидуалната публицистичка дејност на членовите на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет, која се гледа низ голем број публикувани универзитетски учебници, монографии и учебници по географија за учениците од основните и средните училишта. Оваа активност особено е плодна во последните 2-3 децении. Членовите на Институтот за географија се носители, учесници и изведувачи на поголем број заеднички проекти каде монографски се проучени поголем број на регионални целини во Република Македонија. Темпото на научни и стручни проучувања на разни географски проблеми на територијата на Република Македонија, за потреби на разни институции и научни потреби (и покрај финансиските проблеми) продолжува и преку реализација на разни научни апликативни проекти.

1. ОБЈАВЕНИ ТРУДОВИ ВО ПЕРИОДОТ ПОМЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

Во периодот помеѓу двете светски војни во Скопје не постоело Географско друштво, туку само отсек на Географското друштво во Белград. Во тој отсек членовите ги објавувале резултатите од своите истражувања во Годишникот на Филозофскиот факултет во Скопје, во Гласникот и посебните изданија на Географското друштво во Белград, во Српскиот етнографски зборник и др., но најчесто и најмногу во Гласникот на Скопското научно друштво кој излегувал 1925 - 1927 година во една книга, а потоа бил поделен на две посебни списанија, за општествените и за природните науки. Гласникот за природните науки континуирано продолжува до 1940 година.

Во овој период најактивни биле проучувањата од областа на антропогеографијата. Поголемо внимание било посветено на географијата на населбите, односно на градските населби во вкупно 17 труда. Тоа биле повеќе монографски студии со акцент на историската еволуција, но со недоволна содржина на функционалниот развикот. Но сепак тие трудови на одреден начин ја истакнувале економската, културната и политичката улога на централните места во просторот на нивното влијание. Освен за градските населби антропогеографските проучувања биле проширени и на поодделни области. Ако се изостават антропогеографските проучувања на областите, во кои биле опфатени многу селски населби, поодделно за селата не се објавени поголем број на трудови (2 труда). Во овој период вршени се и проучувања на

населението во вкупно 10 труда, но за жал тие биле повеќе ограничени на разјаснувањето на потеклото на домаќинствата и на етничките особености, а недоволно на демографската структура. Во овој период исто така се проучувани појавите, процесите и проблемите од економската географија во вкупно 17 труда.

Табела 1. Број на публикувани трудови во периодот 1922 - 1940 година

Период	Вкупно трудови	Физичка географија				Социо-економска географија				
		Геоморфологија	Климатологија	Хидрологија	Биогеографија	Географија на население	Географија на населби	Аграрна географија	Индустриска географија	Регионална географија
1922-1940	95	15	6	13	4	10	19	14	3	11

Во овој период, покрај антропогеографијата, далеку повеќе од другите географски дисциплини, се зголемил интересот за проучувањата во физичката географија. Додека во претходниот период се поставени основите на оваа географска гранка, таа особено помеѓу двете светски војни, далеку повеќе еволуирала и тоа не само по бројот на објавените трудови туку и по методите на истражувачката работа. Освен во геоморфологијата, најбројни биле истражувањата во хидрографијата, а потоа нешто помалку за климата и вегетацијата. Од областа на геоморфологијата, се објавиле повеќе значајни истражувања во вкупно 15 труда. Некои од нив, како по содржината и опфатениот простор, така и во однос на проблематиката, имаат мошне сериозна научна вредност и наоѓале примена и во подоцнежните проучувања од страна на други геоморфолози. Започнале да се објавуваат и трудови од областа на хидрологијата, (13 труда) каде најмногу се проучувани езерата. Во овој период започнале и проучувањата од областа на климатологијата со објавени вкупно 6 труда. Во врска со проучување на биогеографските особини на нашата држава, во овој период се објавени помалку трудови (вкупно 4) и тие главно се однесуваат само на флората.

Во однос на регионалната географија биле објавени 11 трудови. Но за разлика од претходниот период каде се пишувани регионални патеписи, сега се појавува подетално проучување на одделни области. Регионално-географските проучувања, сепак не биле во потполност со географска ориентација, туку се третирали материја и од други науки како од историја, геологија, етнологија и други.

2. НАУЧНИ СПИСАНИЈА НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА И МАКЕДОНСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО

Членовите на Институтот за географија, резултатите од своите научни истражувања ги публикуваат во научните списанија кои се објавуваат од страна на Институтот за географија и Македонското географско друштво. Тоа

се списанијата: Годишен зборник, Билтен за физичка географија, Гласник за социо-економска географија, Географски разгледи и Географски видик.

2.1. Годишен зборник на Институтот за географија

Годишниот зборник е списание на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје. Првиот број е излезен во 1948 година како Годишен зборник на Филозофскиот факултет (во кој има и трудови од географија), а од 12 број, 1959 година, како Годишен зборник на Природно-математичкиот факултет, кога секоја научна група во склоп на Годишниот зборник започнала да печати свои трудови како посебни томови, каде за географија била со наслов „Географија – геологија“. Во периодот од 1976-1984 година, од 22 до 27-28 број излегува како Годишен зборник на Географскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Од 1985 година па наваму се печати како Годишен зборник на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје. Списанието досега има издадено вкупно 40 броја.

Табела 2. Број на публикувани трудови во Годишен зборник на ИГ при ПМФ

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Физичка географија			Социо-економска географија					
			Геоморфологија	Климатологија	Хидрологија	Географија на население	Географија на населби	Аграрна географија	Индустријска географија	Туристичка географија	Политичка географија
1948-2013	168	194	33	2	15	21	24	9	10	19	2

Табела 3. Број на публикувани трудови во Годишен зборник на ИГ при ПМФ (продолжение)

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Гранични научни дисциплини				Гео. методи и техники	
			Геологија	Заштита на жив. средина	Просторно планирање	Методика на наставата по географија	Картографија	ГИС
1948-2013	168	194	15	3	5	7	1	2

За целиот период (Табела 2), објавени се вкупно 168 трудови од 194 автори и коавтори. Гледано по научни дисциплини, најмногу објавени трудови има од областа на геоморфологијата (33 труда) кои зафаќаат 19,6 % од вкупно објавените трудови, потоа од географија на населби (24 труда) или 14,3 % од вкупниот број и географија на население (21 труд) или 12,5 % од вкупниот број на трудови. Понатаму следат трудовите од туристичка географија (11,3 %)

хидрологија (8,9 %), геологија (8,9 %), индустриска географија (5,9 %), аграрна географија (5,4 %), методика на наставата по географија (4,2 %) и просторното планирање (5,0 %). Трудовите од останатите географски дисциплини се застапени со помалку од 5 трудови.

2.2. Билтен за физичка географија

Билтенот за физичка географија е списание на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје. Издадени се вкупно 8 броја. Како уредник се јавува проф. д-р Драган Колчаковски. Списанието поради финансиски проблеми од 2011 година наваму не се издава.

Табела 4. Број на публикувани трудови во Билтен за физичка географија

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Геологија	Геоморфологија	Климатологија	Хидрологија	Биогеографија	Заштита на природ. наследство	Заштита на жив. средина	Картографија	ГИС	Регионална географија
2004-2011	47	72	5	17	2	4	1	4	9	3	1	1

За целиот период, додека опстојувало списанието, објавени се вкупно 47 трудови од 72 автори и коавтори. Гледано по научни дисциплини, најмногу трудови има од областа на геоморфологијата (17 труда) или 36,2 % од вкупниот број, потоа од заштита на животната средина (9 труда) или 19,1 % од вкупниот број и геологија (5 труда) или 10,6 % од вкупниот број на објавени трудови. Останатите географски научни дисциплини се застапени со помалку од 5 трудови.

2.3. Гласник за социо-економска географија

Гласникот за социо-економска географија е списание на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје. Издадени се вкупно 3 броја. Како уредник се јавува проф. д-р Никола Панов. Списанието од 2011 година наваму не се издава.

За целиот период, додека опстојувало списанието (Табела 4), објавени се вкупно 29 трудови од 36 автори и коавтори. Гледано по дисциплини, најмногу трудови има од областа на туризмот (14 труда) или 48,3 % од вкупниот број, потоа од географија на население (5 труда) или 17,2 % од вкупниот број на објавени трудови. Останатите географски научни дисциплини се застапени со помалку од 5 трудови.

Табела 4. Број на публикувани трудови во Гласник на соцо-економска географија

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Географија на население	Аграрна географија	Индустријска географија	Туристичка географија	Економска	Етнологија	Заштитна на жив. средина
2007-2009	29	36	5	3	2	14	3	1	1

2.4. Географски разгледи, списание на Македонското географско друштво

Географски разгледи е списание на Македонското географско друштво, кое се издава од 1962 година до денес. Од публикувањето на првиот број во 1962 година до денес вкупно се објавени 53 тома од списанието. Овде е потребно да се потенцира дека ретко кое здружение во нашата држава може да се пофали со толку долга континуирана издавачка традиција. За целиот овој период од 58 години, односно од самиот почеток на излегување до денес, во списанието се публикуваат трудови скоро од сите географски дисциплини, следејќи ги процесите на современата географска наука. Во списанието најчесто се публикуваат појави, процеси и проблеми кои се однесуваат пред сè на територијата на Република Македонија, каде според импозантниот вкупен број на објавени трудови ја збогатува македонската географска наука. Од 2009-та година, списанието покрај во традиционална печатена верзија излегува и во електронска верзија (online). Со тоа е достапно до многу поширок круг на вљубеници во географијата, не само во Република Македонија туку и надвор од неа.

Табела 5. Број на публикувани трудови во Географски разгледи

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Физичка географија				
			Геоморфологија	Климатологија	Хидрологија	Биогеографија	Заштитна на природ. наследство
1962-2020	492	546	77	10	47	2	3

Табела 5. Број на публикувани трудови во Географски разгледу (продолжение)

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Социо-економска географија							
			Географија на население	Географија на населби	Аграрна географија	Индустриска географија	Туристичка географија	Сообраќајна географија	Политичка географија	Економска географија
1962-2020	492	546	71	38	34	16	39	5	5	14

Табела 5. Број на публикувани трудови во Географски разгледу (продолжение)

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Гранични научни дисциплини				Геог. методи и техники		Регионална географија	Посвети/Јубилеји
			Геологија	Заштитна на жив. средина	Просторно планирање	Методика на нас. по геогр.	Картографија	ГИС		
1962-2020	492	546	13	27	9	24	24	10	19	5

За целиот период (1962 - 2020), објавени се вкупно 492 трудови од 546 автори и коавтори. Гледано по дисциплини, најмногу трудови има од областа на геоморфологијата (15,6 %), потоа од географија на население (14,4 %), хидрологија (9,6 %), туристичка географија (7,9 %), географија на населби (7,7 %), аграрна географија (6,9 %), заштита на животната средина (5,5 %), картографија (4,9 %), методика на наставата по географија (4,9 %), регионална географија (3,9 %), индустриска географија (3,3 %). Следат трудови од економска географија (2,8 %), геологија (2,6 %), климатологија (2,0 %) и ГИС (2,0 %). Останатите научни дисциплини се застапени со помалку од 10 трудови.

2.5. Географски видик, списание на Македонското географско друштво

Во периодот 1970 - 1981 година со вкупно 6 броја се издавала и научно популарната публикација Географски видик. Целта на оваа публикација пред се била да се збогатат и прошират знаењата на учениците од сите видови училишта, а имало и содржини за пошироката јавност бидејќи во него биле третираны одделни проблеми, објекти и настани, не само во Македонија и Југославија, туку и пошироко од целиот свет. Во Географскиот видик вкупно се печатени 88 наслови од 82 автори.

2.6. Вкупно публикувани трудови во списанијата на ИГ и МГД по географски области

Во табелите што следат ќе биде прикажан вкупниот број на трудови објавени во списанијата на Институтот за географија и Македонското географско друштво распоредени по географски области.

Табела 6. Вкупно публикувани трудови од физичка географија во списанијата на ИГ и МГД

Списание/Период	Вкупно трудови	Физичка географија					
		Вкупно трудови од физ. географија	Геоморфологија	Климатологија	Хидрологија	Биогеографија	Заштитна на природ. наследство
Годишен зборник (1948 - 2013)	168	50	33	2	15	0	0
Билтен за физ. географ. (2004 - 2011)	47	28	17	2	4	1	4
Гласник за соц. екон. гео. (2007 - 2009)	29	0	0	0	0	0	0
Географски разгледи (1962 - 2020)	492	139	77	10	47	2	3
Вкупно	736	217	127	14	66	3	7
%	100	29,5	58,5	6,5	30,4	1,4	3,2

Табела 7. Вкупно публикувани трудови од социо-економска географија во списанијата на ИГ и МГД

Списание/Период	Вкупно трудови	Социо-економска географија								
		Вкупно трудови од соц. екон. географија	Географ. на население	Географ. на населби	Аграрна географија	Индустриска географ.	Туристичка географ.	Сообраќајна географија	Политичка географија	Економска географија
Годишен зборник (1948 - 2013)	168	85	21	24	9	10	19	0	2	0
Билтен за физ. геогр. (2004 - 2011)	47	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Гласник за соц. еко. гео. (2007 - 2009)	29	28	5	0	3	2	14	0	0	4
Географски разгледи (1962 - 2020)	492	222	71	38	34	16	39	5	5	14
Вкупно	736	335	97	62	46	28	72	5	7	18
%	100	45,5	29,0	18,5	13,7	8,3	21,5	1,5	2,1	5,4

Ако се направи анализа по научни дисциплини, од областа на физичката географија во сите списанија издадени од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 6), вкупно се публикувани 217 труда кои зафаќаат 29,5 % од вкупно издадените трудови. Од нив најголем процент припаѓа на трудовите од областа на геоморфологијата (58,5 %) и хидрологијата (30,4 %). Останатите научни дисциплини од физичката географија се застапени со помал процент.

Од областа на социо-економската географија во сите списанија издадени од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 7), вкупно се публикувани 335 труда кои зафаќаат 45,5 % од вкупно издадените трудови. Од нив со повисок процент се застапени трудовите од областа на географијата на населението (29,0 %) и туризмот (21,5 %). Понатаму со нешто повисок процент се застапени трудовите од географијата на населбите (18,5 %), аграрната географија (13,7 %) и индустриската географија (8,3 %). Останатите научни дисциплини од социо-економската географија се застапени со помал процент.

Табела 8. Вкупно публикувани трудови од гранични географски дисциплини во списанијата на ИГ и МГД

Списание/Период	Вкупно трудови	Гранични научни дисциплини				
		Вкупно трудови од аграр. науч. дисциплин.	Геологија	Заштита на животната средина	Просторно планирање	Методика на настав. по географија
Годишен зборник (1948 - 2013)	168	30	15	3	5	7
Билтен за физ. геогр. (2004 - 2011)	47	14	5	9	0	0
Гласник за соц. еко. гео. (2007 - 2009)	29	1	0	1	0	0
Географски разгледи (1962 - 2020)	492	73	13	27	9	24
Вкупно	736	118	33	40	14	31
%	100	16,0	28,0	33,9	11,8	26,3

Во однос на граничните географски дисциплини во сите списанија издадени од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 8), вкупно се публикувани 118 труда кои зафаќаат 16,0 % од вкупно издадените трудови. Од нив со повисок процент се застапени трудовите од областа на заштита на животната средина (33,9 %), геологија (28,0 %) и методика на наставата по географија (26,3), додека трудовите од просторното планирање се застапени со помал процент (11,8 %).

Од областа на географските методи и техники во сите списанија издадени од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 9), вкупно се публикувани 41 труд кои зафаќаат 5,6 % од вкупно издадените трудови. Од нив со малку повисок процент се јавуваат трудовите од областа на картографијата (68,3 %), додека трудовите од областа на географските информациски системи се застапени со помал процент (31,7 %).

Табела 9. Вкупно публикувани трудови од географски методи и техники и регионална географија во списанијата на ИГ и МГД

Период	Вкупно трудови	Географски методи и техники			Регионална географија
		Вкупно трудови од геогр. мет. и техн.	Картографија	ГИС	
Годишен зборник (1948 - 2013)	168	3	1	2	0
Билтен за физ. геогр. (2004 - 2011)	47	4	3	1	1
Гласник за соц. еко. геогр. (2007 - 2009)	29	0	0	0	0
Географски разгледу (1962 - 2020)	492	34	24	10	19
Вкупно	736	41	28	13	20
%	100	5,6	68,3	31,7	2,7

Со најмал процент во сите списанија издадени од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 9) се застапени трудовите од регионалната географија каде вкупно се публикувани 20 труда и тие зафаќаат 2,7 % од вкупниот број на објавени трудови.

3. ЗБОРНИЦИ НА ТРУДОВИ ОД СИМПОЗИУМИ И КОНГРЕСИ ОРГАНИЗИРАНИ ОД ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА И МАКЕДОНСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО

3.1. Зборници на трудови од Симпозиуми

Во организација на Институтот за географија и Македонското географско друштво се организирани следните симпозиуми:

- Југословенскиот симпозиум за проблемите на селските населби и земјоделското производство, Охрид 1972 година (во организација на Географското друштво на СР Македонија);

- Научниот собир по повод 25 години од формирањето на Македонското географско друштво, одржан во 1974 година во Скопје (во организација на Географското друштво на СР Македонија),
- Републичкиот симпозиум Туризам и зашгита на животната средина, одржан во Скопје 1976 година (во организација на Географското друштво на СР Македонија);
- Првиот Југословенски симпозиум за проблемите во наставата по Географија, одржан во Охрид 1978 година (во организација на Сојуз на географските здруженија на СР Македонија);
- Републичкиот симпозиум за природните и социо економските проблеми на ридските и планинските подрачја, одржан во Берово 1980 година (во организација на Сојуз на географските здруженија на СР Македонија);
- Југословенскиот симпозиум за социогеографски и економско географски проучувања и проблеми на животната средина, одржан во Охрид 1982 година (во организација на Сојуз на географските здруженија на СР Македонија);
- Научниот симпозиум со меѓународно учество „Руралниот простор во новите развојни услови“, одржан 30.3 - 1.4.2006 година во Охрид (во организација на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје).
- Научниот симпозиум со меѓународно учество „Географијата и одржливиот развој“, одржан 22 - 25.10.2009 година во Охрид (во организација на Македонското географско друштво);
- Научен симпозиум со меѓународно учество „Ридско - планински подрачја - проблеми и перспективи, одржан 12 - 15.09.2013 година во Охрид (во организација на Македонското географско друштво);
- Научниот симпозиум со меѓународно учество „Новите трендови во географијата“, одржан 3 - 4.10.2019 година во Охрид (во организација на Македонското географско друштво).

Од гореспоменатите одржани симпозиуми се публикувани Зборници на трудови во кои се објавени многубројни трудови кои третираат различни проблематики од географската наука.

Табела 10. Број на публикувани трудови во Зборници на трудови од симпозиуми

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Физичка географија				
			Геоморфологија	Климатологија	Хидрологија	Биогеографија	Педагогеографија
1972 - 2019	387	642	20	3	18	3	2

Табела 10. Број на публикувани трудови во Зборници на трудови од симпозиуми (продолжение)

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Социо-економска географија						
			Географија на население	Географија на населби	Аграрна географија	Индустриска географија	Туристичка географија	Сообраќајна географија	Политичка географија
1972 - 2019	387	642	53	28	25	18	51	5	10

Табела 10. Број на публикувани трудови во Зборници на трудови од симпозиуми (продолжение)

Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Гранични научни дисциплини					Географски методи и техники		Регионална географија
			Геологија	Заштита на жив. средина	Просторно планирање	Медицинска географија	Методика на наст. по геогр.	Картографија	ГИС	
1972-2019	387	642	5	33	24	1	47	8	18	15

Во Зборниците на трудови од горенаведените симпозиуми, објавени се вкупно 387 трудови од 642 автори и коавтори. Гледано по научни географски дисциплини, најмногу трудови има од областа на географијата на населението (13,7 %) туристичката географија (13,2 %) и методика на наставата по географија (12,1 %). Понатаму следат: заштита на животната средина (8,5 %), географија на населби (7,2 %), аграрна географија (6,5 %), просторно планирање (6,2 %), геоморфологија (5,2 %), хидрологија (5,2 %), индустриска географија (5,2 %), ГИС (4,7 %), регионална географија (3,9 %) и политичка географија (2,6 %). Останатите научни дисциплини се застапени со помалку од 10 трудови.

3.2. Зборници на трудови од Конгреси

Во организација на Македонското географско друштво, од осомостојувањето до денес вкупно се одржани вкупно пет конгреси и тоа:

- Првиот конгрес на географите од Република Македонија, одржан 26-28.10.1995 година во Охрид, на кој се поднесени 51 реферат и биле присутни гости од неколку држави;
- Вториот конгрес на географите од Република Македонија, одржан 3-5.11.2000 година во Охрид на кој се поднесени 58 реферати и биле присутни гости од Австрија, Словенија, Хрватска, Србија, Бугарија, Романија, Албанија и Канада;
- Третиот конгрес на географите од Република Македонија, одржан 15-16.10.2005 година во Скопје, на кој се поднесени 69 реферати и биле

присутни гости од Босна и Херцеговина, Бугарија, Словенија, Србија и Хрватска;

- Четвртиот конгрес на географите од Република Македонија, одржан 7-10.10.2010 година во Дојран, на кој се поднесени 36 реферати и биле присутни гости од неколку држави;
- Петтиот конгрес на географите од Република Македонија, одржан 15-16.10.2015 година во Скопје, на кој се поднесени 22 реферати и биле присутни гости од неколку држави.

Од гореспоменатите одржани конгреси се публикувани Зборници на трудови во кои се објавени многубројни трудови кои третираат различни проблематики од географската наука.

Табела 11. Број на публикувани трудови во Зборници на трудови од конгреси

Зборници од Конгреси	Вкупно трудови	Вкупно автори	Физичка географија			Социо-економска географија						
			Геоморфологија	Климатологија	Хидрологија	Географ. на население	Географ. на населби	Аграрна географија	Индустриска географ.	Туристичка географ.	Сообраќајна географ.	Политичка географ.
I до V-ти Конгрес	236	349	15	8	16	22	8	10	10	45	5	4

Табела 11. Број на публикувани трудови во Зборници на трудови од конгреси (продолжение)

Зборници од Конгреси	Вкупно трудови	Вкупно автори	Гранични научни дисциплини					Географски методи и техники		Регионална географија
			Геологија	Заштита на животна средина	Просторно планирање	Медицинска географија	Методика на наст. географија	Картографија	ГИС	
I до V-ти Конгрес	236	349	1	14	11	2	41	8	8	8

Во Зборниците на трудови од горенаведените конгреси, објавени се вкупно 236 трудови од 349 автори и коавтори. Гледано по дисциплини, најмногу трудови има од областа на туристичката географија (19,1 %) и методика на наставата по географија (17,4 %). Понатаму следат: географија на население (9,3 %), хидрологија (6,8 %), геоморфологија (6,4 %), заштита на животна средина (5,9 %), просторно планирање (4,7 %), аграрна географија (4,2

%) и индустриска географија (4,2 %). Останатите научни дисциплини (климатологија, географија на населби, картографија, ГИС, регионална географија, сообраќајна географија, политичка географија, медицинска географија и геологија) се застапени со помалку од 10 трудови.

3.3. Вкупно публикувани трудови во Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од ИГ и МГД по географски области

Во табелите што следат ќе биде прикажан вкупниот број на трудови објавени во Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од Институтот за географија и Македонското географско друштво распоредени по географски области.

Табела 12. Вкупно публикувани трудови од физичка географија во Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од ИГ и МГД

Зборници/Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Физичка географија					
			Вкупно трудови од физ. географија	Геоморфологија	Климатологија	Хидрологија	Биогеографија	Педогеографија
Симпозиуми (1972 - 2019)	387	642	46	20	3	18	3	2
Конгреси (1995 - 2015)	236	349	39	15	8	16	0	0
Вкупно	623	991	85	35	11	34	3	2
%	100	100	13,6	41,2	13,0	40,0	3,5	2,3

Табела 13. Вкупно публикувани трудови од социо-економска географија во Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од ИГ и МГД

Зборници/Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Социо-економска географија							
			Вкупно трудови социо-екон. географија	Географ. на население	Географ. на населби	Аграрна географија	Индустриска географија	Туристичка географија	Сообраќајна географија	Политичка географија
Симпозиуми (1972 - 2019)	387	642	190	53	28	25	18	51	5	10
Конгреси (1995 - 2015)	236	349	104	22	8	10	10	45	5	4
Вкупно	623	991	294	75	36	35	28	96	10	14
%	100	100	47,2	25,5	12,2	11,9	9,5	32,7	3,4	4,8

Ако се направи поединечна анализа по научни дисциплини, од областа на физичката географија во сите Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 12), вкупно се публикувани 85 труда кои зафаќаат 13,6 % од вкупно издадените трудови. Од нив најголем процент припаѓа на трудовите од областа на геоморфологијата (41,2 %) и хидрологијата (40,0 %) а нешто помалку се трудовите од областа на климатологијата (13,0 %). Останатите дисциплини од физичката географија (биогеографија и педогеографија) се застапени со помал процент.

Од областа на социо-економската географија во сите Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 13), вкупно се публикувани 294 труда кои зафаќаат 47,2 % од вкупно издадените трудови. Од нив со повисок процент се застапени трудовите од областа на туризмот (32,7 %) и географијата на населението (25,5 %). Понатаму со нешто повисок процент се застапени трудовите од областа географијата на населбите (12,2 %), аграрната географија (11,9 %) и индустриската географија (9,5 %). Останатите научни дисциплини од социо-економската географија (политичка географија и сообраќајна географија) се застапени со помал процент.

Во однос на граничните географски дисциплини во сите Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 14), вкупно се публикувани 179 труда кои зафаќаат 28,7 % од вкупно издадените трудови. Од нив со повисок процент се застапени трудовите од областа на методика на наставата по географија (49,2 %), а понатаму следат трудовите од областа на заштита на животната средина (26,2 %) и просторно планирање (19,6 %). Останатите научни дисциплини (геологија и медицинска географија) се застапени со помал процент.

Табела 14. Вкупно публикувани трудови од гранични географски дисциплини во Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од ИГ и МГД

Зборници/ Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Гранични научни дисциплини					
			Вкупно трудови од гран. гео. дисц.	Геологија	Заштита на жив. средина	Просторно планирање	Медицинска географија	Методика на наст. по географија
Симпозиуми (1972 - 2019)	387	642	110	5	33	24	1	47
Конгреси (1995 - 2015)	236	349	69	1	14	11	2	41
Вкупно	623	991	179	6	47	35	3	87
%	100	100	28,7	3,3	26,2	19,6	1,7	49,2

Од областа на географските методи и техники во Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 15), вкупно се публикувани 42 труда кои зафаќаат 6,8 % од вкупно издадените трудови. Од нив со повисок процент се јавуваат трудовите од областа на картографијата (61,9 %) додека трудовите од областа на географските информациски системи се застапени со 38,1 %.

Табела 15. Вкупно публикувани трудови од географски методи и техники и регионална географија во Зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од ИГ и МГД

Зборници/Период	Вкупно трудови	Вкупно автори	Географски методи и техники			Регионална географија
			Вкупно трудови од геогр. метод. техн.	Картографија	ГИС	
Симпозиуми (1972 - 2019)	387	642	26	8	18	15
Конгреси (1995 - 2015)	236	349	16	8	8	8
Вкупно	623	991	42	16	26	23
%	100	100	6,8	38,1	61,9	3,7

Со најмал процент во Зборниците на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 15) се застапени трудовите од областа на регионалната географија каде вкупно се публикувани 23 труда и тие зафаќаат 3,7 % од вкупниот број на објавени трудови.

4. ВКУПНО ПУБЛИКУВАНИ ТРУДОВИ ВО СПИСАНИЈА И ЗБОРНИЦИ НА ТРУДОВИ ОД СИМПОЗИУМИ И КОНГРЕСИ

Во однос на вкупниот број на трудови во списанијата и зборниците од трудови издадени од страна на Институтот за географија и Македонското географско друштво (Табела 16), може да се забележи висока бројка на трудови кои се објавиле во периодот од 1948 до 2020 година. Во анализираниот период вкупно се обавиле 1359 труда. Од нив најголем процент (46,3 %) отстаѓа на трудовите објавени од социо-економската географија кои опфаќаат генерално трудови од седум дисциплини (географија на население, географија на населби, аграрна географија, индустриска географија, туризам, сообраќајна географија и политичка географија). Со повисок број се јавуваат трудовите од географија на

население (172 труда), туризам (168 труда) и географијата на населбите (98 труда).

Табела 16. Вкупно и публикувани трудови од сѝисанија и зборници на трудови од симпозиуми и конгреси организирани од ИГ и МГД

Сѝисанија/Зборници Период	Вкупно	Физичка географија	Социо-економска географија	Гранични географски дисциплини	Географски методи и техники	Регионална географија	Останато
Сѝисанија (1948 - 2020)	736	217	335	118	41	20	5
Симпозиуми и конгреси (1972 - 2015)	623	85	294	179	42	23	0
Вкупно	1359	302	629	297	83	43	5
%	100	22,2	46,3	21,8	6,1	3,2	0,4

Понатаму следат трудовите од физичка географија (22,2 %) кои опфаќаат генерално трудови од пет дисциплини (геоморфологија, климатологија, хидрологија, биогеографија и заштита на природното наследство). Со повисок број се јавуваат трудовите од геоморфологијата (162 труда), хидрологијата (100 труда) и климатологијата (25 труда).

Висок процентот имаат и трудовите од граничните географски дисциплини (21,8 %) кои опфаќаат генерално пет дисциплини (геологија, заштита на животната средина, просторно планирање, медицинска географија и методика на наставата по географија). Со повисок број се јавуваат трудовите од методика на наставата по географија (118 труда), заштита на животната средина (87 труда), просторно планирање (49 труда) и геологија (39 труда).

Со помал процент (6,1 %) се јавуваат трудовите од областа не географски методи и техники кои опфаќаат две дисциплини (картографија и географски информациски системи). Со малку поголем број се јавуваат трудовите од картографија (44 труда) но приближно се и трудовите од географските информациски системи (39 труда). Трудовите од регионалната географија учествуваат со најмал процент (3,2 %), сосема разбирливо бидејќи се работи за една дисциплина, каде се јавуваат вкупно 43 труда. Останатите 0,4 % отстајуваат на напишани јубилеи и посвети.

5. НАУЧЕН И НАСТАВЕН ОПУС НА ЧЛЕНОВИТЕ НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА

Научниот опус на членовите на Институтот за географија од самото формирање до денес е мошне обемен и разновиден. Во самите почетоци на создавањето на географската група на Филозофскиот факултет во Скопје во

1922 година, започнале поинтензивни географски истражувања како од областа на општествената така и од физичката географија. Со зголемување на научниот кадар и можноста за објавување на студиите, географските проучувања станале поинтензивни како во квалитативна така и во квантитативна смисла.

Развојот на географските проучувања, продолжил и по Втората светска војна на формираната Катедра за географија, каде малиот број на научни работници покрај наставните активности се занимавале и со географски истражувања. Во периодот 1956 - 1976 година, кога созреале младите научни кадри и кога сферата на научната проблематика се проширила во државата, биле постигнати доста продуктивни резултати, особено од македонските географи. На тој начин, географската наука во нашата држава постигнала релативно солиден успех и напредок, така што, добивала сè поголемо признание и афирмација во останатите географски центри во Европа и пошироко.

За време на опстојувањето на Географскиот факултет (1977 - 1985), карактеристично е кадровското зајакнување како резултат на повеќегодишната континуирана работа на студиите по географија. Тоа е третата генерација на наставно-научни работници, која имала огромен придонес во развојот на географската наука во Република Македонија.

Со трансформирањето на Географскиот факултет во Институтот за географија во рамките на Природно-математичкиот факултет во 1985 година, продолжува наставно-научната работа каде четвртата генерација на наставно-научни работници особено се истакнува во процесите на осовременување на универзитетската настава, но и со плодна публицистичка дејност. Под нивно авторство се објавени поголем број универзитетски учебници по различни научни географски дисциплини, голем број монографски изданија и секако голем број научни трудови објавени во домашни и странски списанија. Во овој период се воведени иновациите со примена на новите информатички техники и технологии кои ги тангираат географските содржини, така што се разви примената на Географските информациски системи во географската наука. Развојот на географската наука продолжува со петтата генерација на наставно-научни работници на Институтот за географија која се одликува со мошне плодна наставна и научна работа. Наставно-научниот и соработничкиот кадар активно учествува со реферати на различни видови научни манифестации, главно на научни конгреси, конференции и симпозиуми, но и на семинари и работилници како во земјата така и во странство. Наставниците и соработниците на Институтот за географија објавуваат голем број научни трудови, во домашни и меѓународни списанија. За високата научно-истражувачка активност на членовите на Институтот говори и големиот број на трудови објавени во списанија со фактор на влијание (IF).

Научниот и наставниот опус на членовите на Институтот за географија поединечно ќе биде прикажан во табелата што следи (Табела 17), каде е прикажана нивната плодна работа.

Табела 17: Научен и наставен ојус на членовите на Институтот за географија

Генерација на сѝ- научни работници	Вк. бр. на трудови	Универзитетски учебници	Интерни скрийпи, праќаќикуми	Монографии	Учебници за основно и средно образование	Проекции	
						Рак.	Уче.
Прва генерација	94	2	/	1	/	/	/
Втора генерација	382	2	/	28	1	7	15
Трета генерација	558	22	4	26	34	12	38
Четврта генерација	585	26	13	31	21	31	68
Петта генерација	541	14	27	16	5	27	140
Вкупно:	2160	66	44	102	61	77	261

Кај првата генерација на наставно-научни работници, се забележува дека бројот на трудови е помал пред сè поради малиот број научен кадар вработен на Катедрата за географија. Согласно нивната научна преокупација, според вкупниот број на објавени трудови најмногу внимание се обрнувало на антропогеографијата односно на географијата на населението и населбите, а од физичката географија главно се пишувало од областа на геоморфологијата и мал дел бил посветен на хидрографијата. Од економската географија повеќе внимание е посветено на примарната дејност, односно на земјоделството и сточарството, а во регионалната географија повеќе внимание се посветувало за одредени географски области отколку за целата држава во целост.

Кај втората генерација наставно-научни работници, поради бројното ширење на научниот кадар, се забележува зголемена публицистичка дејност каде се интензивираат научните истражувања кои зафаќаат повеќе географски дисциплини. Од вкупниот број на трудови (382 труда) најмногу се од областа на географијата на населението и населбите но голем број е и на трудовите од областа на хидрологијата и геоморфологијата. Со оваа генерација поинтензивно започнало да се истражува и од областа на економската географија каде најголемо внимание е обрнато на примарната дејност посебно на земјоделството и сточарството. Втора карактеристика на оваа генерација е нивната насоченост кон апликативната географија со комплетно вклучување на речиси сите географски дисциплини во сферата на просторно-планското уредување на Република Македонија.

Кај третата генерација наставно-научни работници, која била во поголем број, се забележува доста висока публицистичка дејност каде покрај истражувањата во подрачјето на традиционалните географски дисциплини, се јавуваат истражувања и во некои нови области како: урбана географија, индустриска географија, туристичка географија, заштита на животната средина и др. Од вкупниот број на трудови (558 труда) најмногу се од областа

на терцијарните дејности поточно од туристичката географија. Висок процент според бројот на трудовите се забележува и во областа на физичката географија особено кај геоморфологијата и климатологијата. Висок е бројот и на трудови од областа на геологијата. Проучувањата во областа на географијата на населението и населбите продолжиле со ист интензитет каде се поставени нови концепции и методологии на проучување. Не отсутвуваат и трудовите од економската географија каде покрај аграрната географија започнале поинтензивни истражувања и на полето на индустриската географија. Кај оваа генерација започнале да се интензивираат и истражувањата во областа на заштитата на животната средина и просторното планирање. Понатаму, кај оваа генерација евидентна е и високата бројка на публикувани универзитетски учебници (22), монографии (26) и учебници по географија за учениците од основните и средните училишта (34). Следна карактеристика на научно-истражувачката работа на оваа генерација е изработката на поголем број на научно-истражувачки проекти со комплексни географски истражувања на поедини регионални целини во Република Македонија, каде членовите се појавуваат како носители (12) или учесници во истите (38). Со оваа генерација исто така продолжила изработката на разновидни апликативни секторски студии за потребите на просторното планирање.

Кај четвртата генерација наставно-научни работници, кои иако се во помал број, се забележува особено плодна публицистичка дејност со голем број на трудови од повеќе географски дисциплини. Во овој период се воведени иновациите со примена на новите информатички техники и технологии кои ги тангираат географските содржини, така што се разви примената на Географските информациски системи во географската наука. Од вкупниот број на трудови (585 труда) најмногу се од областа на картографијата и географските информациски системи. Висок процент според бројот на трудовите се забележува и во областа на физичката географија особено кај геоморфологијата и хидрологијата, но висок е бројот и на трудови од областа на геологијата. Со исто темпо продолжиле и проучувањата во областа на географијата на населението и населбите, каде бројот на објавени трудови е исто така висок. Понатаму висока е и бројката на трудови од областа на аграрната географија, туристичката географија, а за прв пат започнуваат да се пишуваат и трудови од областа на политичката географија. Понатаму, кај оваа генерација исто така е висока и бројката на објавени универзитетски учебници (26), монографии (31) и учебници по географија за учениците од основните и средните училишта (21). Евидентна е големата бројка на научно-истражувачки проекти каде во однос на претходната генерација бројот на проекти кои се работат под раководство на членовите на Институтот за географија е видно зголемен (31). Кај оваа генерација исто така е зголемено и учеството во проекти кои се работени за потребите на Институтот за географија како и разни институции од нашата држава (71).

Кај петтата генерација наставно-научни работници исто така се забележува голема публицистичка дејност, каде поинтензивно се објавуваат трудови како во домашни така и во странски списанија скоро од сите географски дисциплини. За високата научно-истражувачка активност на оваа генерација говори и големиот број на трудови (51) објавени во списанија со фактор на влијание (IF). Од вкупниот број на трудови (515 труда) најмногу се од областа на физичката географија каде започнуваат да се објавуваат трудови и од областа на геонаследството. Висок процент според бројот на трудовите се забележува и во областа на заштитата на животната средина, економската и индустриската географија. Понатаму висока е бројката и на трудови од областа на хидрологијата и климатологија како и од географските информациски системи. Евидентен е и зголемениот број на трудови од областа на туризмот, просторното планирање и политичката географија. Во однос на претходните периоди се зголемува и бројот на трудовите од областа на регионалната географија. Понатаму, и кај оваа генерација е висока бројката на објавени универзитетски учебници (14), интерни скрипти и практикуми од различни географски дисциплини (24), монографии или дел, односно поглавја во книги (16) како и учебници по географија за учениците од основните и средните училишта (5). И кај оваа генерација е висока бројката на научно-истражувачки проекти, со тоа што бројот на проекти со кои раководат членовите на Институтот за географија (27) е помал во однос на оној број каде се појавуваат како учесници (140) во истите. Кај оваа генерација се забележува и поголема активност во однос на објавување статии во разни пишани или електронски изданија, со цел поголема промоција на географијата во нашата држава.

ЗАКЛУЧОК

Напоредно со развојот на географската настава во Република Македонија која започнала во 1922 година, се развивала и научната работа. Во периодот до Втората светска војна откако се создале услови за печатарска дејност се објавиле повеќе трудови кои се однесувале за територијата на Македонија (95 труда). Географските проучувања најмногу биле насочени кон областа на антропогеографијата, но се зголемил интересот и за проучувања во физичката географија особено во геоморфологијата и хидрологијата. Додека во претходниот период се поставени основите на оваа географска гранка, таа особено помеѓу двете светски војни, далеку повеќе еволуирала и тоа не само по бројот на објавените трудови туку и по методите на истражувачката работа. Во овој период исто така се проучувани појавите, процесите и проблемите од економската географија. Во однос на регионалната географија, за разлика од претходниот период каде биле пишувани регионални патеписи, во овој период се појавуваат трудови со подетално проучување на одредени области од нашата држава.

По Втората светска војна, веќе со формирањето на Катедра за географија, во 1946 година, започнал и интензивно да се развива научниот и наставниот опус на членовите на: Катедрата за географија, подоцна Институт за

географија, Географски факултет и Институт за географија во рамките на Природно-математичкиот факултет од 1985 година до денес. Резултатите од нивните истражувањата се објавуваат во научни и стручни списанија како и во зборници на трудови од одржани симпозиуми и конгреси. Од страна на Институтот за географија се публикуваат: Годишен зборник (1948-), Билтен за физичка географија (2004-2011) и Гласник за социо-економска географија (2007-2009), додека од страна на Македонското географско друштво тоа се Географски разгледи (1962-) и Географски видик (1970-1981). Во организација на Институтот за географија и Македонското географско друштво се одржани 10 симпозиуми. Во организација на Македонското географско друштво досега вкупно се одржани 5 конгреси. Според анализата по научни дисциплини, во сите горенаведени списанија, од вкупно 1359 труда, најмногу се публикувани трудови од социо-економската географија (629 труда) кои зафаќаат 46,3 % од вкупно публикуваните трудови. Од нив со повисок процент се застапени географијата на населението (27,3 %) и туризмот (26,7 %). Понатаму со нешто повисок процент се застапени географијата на населбите (15,6 %) и аграрната географија (12,9 %). Останатите дисциплини од социо-економската географија се застапени со помал процент. На второ место се трудовите од областа на физичката географија (302 труда) кои зафаќаат 22,3 % од вкупно издадените трудови. Од нив најголем процент припаѓа на геоморфологијата (53,6 %) и хидрологијата (33,1 %). Останатите дисциплини од физичката географија се застапени со помал процент. Понатаму следат трудовите од граничните географски дисциплини (297 труда) кои зафаќаат 21,8 % од вкупно издадените трудови. Од нив со повисок процент се застапени методика на наставата по географија (40,1 %), заштита на животната средина (29,3 %), просторно планирање (16,5 %), геологија (13,1 %) и медицинска географија (1,0 %). Од областа на географските методи и техники вкупно се публикувани 83 труда кои зафаќаат 6,1 % од вкупно издадените трудови. Од нив со малку повисок процент се јавува картографијата (53,0 %) додека трудовите од областа на географските информациски системи се застапени со 47,0 %. Со најмал процент во сите списанија се застапени трудовите од регионалната географија каде вкупно се публикувани 43 труда и тие зафаќаат 3,2 % од вкупниот број на објавени трудови.

Научниот опус на членовите на Институтот за географија од самото формирање до денес е мошне обемен и разновиден, каде се објавени вкупно 2160 труда, 66 универзитетски учебници, 44 интерни скрипти и практикуми, 102 монографии, учебници за основно и средно образование (64), 77 проекти под раководство и 261 учество во проекти на членовите на Институтот за географија. Во самите почетоци со зголемување на научниот кадар и можноста за објавување на студиите, географските проучувања станале поинтензивни како во квалитативна така и во квантитативна смисла. Развојот на географските проучувања, продолжил и по Втората светска војна на формираната Катедра за географија, каде малиот број на научни работници покрај наставните активности се занимавале и со географски

истражувања, каде биле публикувани вкупно 94 труда кои зафаќаат 4,4 % од вкупниот број на објавени трудови.

Во периодот 1956 - 1976 година, кога созрале младите научни кадри и кога сферата на научната проблематика се проширила во државата, биле постигнати доста продуктивни резултати, особено од македонските географи. Во овој период се објавени вкупно 382 труда кои зафаќаат 17,7 % од вкупниот број објавени трудови. Започнала и изработката на научно-истражувачки проекти кои биле од апликативен карактер каде биле вклучени сите географски дисциплини во сферата на просторно-планското уредување на Македонија. На тој начин, географската наука во нашата држава постигнала релативно солиден успех и напредок, така што, добивала сè поголемо признание и афирмација во останатите географски центри во Европа и пошироко.

За време на опстојувањето на Географскиот факултет (1977 - 1985), карактеристично е кадровското зајакнување како резултат на повеќегодишната континуирана работа на студиите по географија. Тоа е третата генерација на наставно-научни работници, која имала огромен придонес во развојот на географската наука во нашата држава. Се забележува доста висока публицистичка дејност со објавени 558 труда кои зафаќаат 25,8 % од вкупниот број на објавени трудови. Евидентна е и високата бројка на публикувани универзитетски учебници (22) со учество од 33,4 % од вкупниот број на објавени учебници, како и на монографии (26) со 25,5 % учество во вкупниот број и учебници по географија за учениците од основните и средните училишта (34) со високо учество од 55,8 % од вкупниот број на истите. Следна карактеристика на научно-истражувачката работа на оваа генерација е изработката на поголем број на научно-истражувачки проекти со комплексни географски истражувања на поедини регионални целини во Македонија, каде членовите се појавуваат како носители (12 проекти) или учесници во истите (38 проекти). Со оваа генерација исто така продолжила изработката на разновидни апликативни секторски студии за потребите на просторното планирање.

Четвртата генерација особено се истакнува во процесите на осовременување на универзитетската настава, но и со плодна публицистичка дејност. Кај оваа генерација се забележува највисок научен и наставен опус каде нивното учество во вкупниот опус на Институтот за географија е најголемо. Со вкупно објавени 585 труда тие зафаќаат 27,1 % од вкупниот број на објавени трудови. Понатаму, кај оваа генерација исто така е висока и бројката на објавени универзитетски учебници (26) со учество од 39,4 % од вкупниот број на објавени учебници, монографии (31) или со 30,4 % учество во вкупниот број и учебници по географија за учениците од основните и средните училишта (21) со учество од 34,4 % од вкупниот број на истите. Евидентна е големата бројка на научно-истражувачки проекти каде во однос на претходната генерација бројот на проекти кои се работат под раководство на членовите на Институтот за географија е видно зголемен (31 проект). Кај оваа генерација исто така е зголемено и учеството во проекти кои се работени

за потребите на разни институции од нашата држава (68 проекти). Во овој период се воведени иновациите со примена на новите информатички техники и технологии кои ги тангираат географските содржини, така што се разви примената на Географските информациски системи во географската наука.

Развојот на географската наука продолжува со петтата генерација на наставно-научни работници на Институтот за географија која се одликува со мошне плодна наставна и научна работа. Наставно-научниот и соработничкиот кадар активно учествува со реферати на различни видови научни манифестации, главно на научни конгреси, конференции и симпозиуми, но и на семинари и работилници како во земјата така и во странство. Наставниците и соработниците на Институтот за географија објавуваат голем број на научни трудови, во домашни и меѓународни списанија. За високата научно-истражувачка активност на членовите на Институтот говори и големиот број на трудови (51) објавени во списанија со фактор на влијание (IF). Со вкупно објавени 541 труд тие зафаќаат 25,0 % од вкупниот број на објавени трудови. Понатаму и кај оваа генерација е висока бројката на објавени универзитетски учебници (14) со учество од 21,2 % од вкупниот број објавени учебници, интерни скрипти и практикуми (27) со 61,4 % од вкупниот број како и издадени монографии или дел односно поглавја во книги (16) или 15,7 % од вкупниот број издадени монографии. Со помал број се застапени учебниците по географија за учениците од основните и средните училишта (5) со учество од 8,2 % од вкупниот број на истите. И кај оваа генерација е висока бројката на научно-истражувачки проекти, со тоа што бројот на проекти со кои раководат членовите на Институтот за географија (27 проекти) е помал во однос на оној број каде се појавуваат како учесници во истите (140 проекти). Кај оваа генерација се забележува и поголема активност во однос на објавување статии во разни пишани или електронски изданија, со цел поголема промоција на географијата во нашата држава.

Врз основа на напред изнесеното, а во чест на јубилејот над 150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование, слободно може да се заклучи дека научниот и наставниот опус на членовите на Институтот за географија е извонредно богат и разновиден. И покрај континуираните кадровски, материјални и други потешкотии со кои се соочувала и се соочува географската наука, објавени се многубројни публикации, универзитетски учебници, монографии, а на високо ниво е и изработката на научно-истражувачки проекти, со што македонската географија е издигната на многу високо рамниште. Со енормно брзиот развој на информациско-телекомуникациските системи географијата ја надмина формата на фактографија, така што денес таа се наоѓа во фазата на комплетно изградена методологија на истражувањата во сите географски дисциплини. Овие достигнувања се незаобиколен дел од науката, културата и вкупното национално богатство.

ЛИТЕРАТУРА

1. Василески Д. (1999): Четириесет и пет години научна дејност на проф.д-р Миливој Гашевски, Годишен зборник на ИГ кн.33-34, Скопје, стр.5-13
2. Василески Д. (2010): Проф.д-р Михаило Зиков (по повод шеесет години од животот), Годишен зборник на ИГ кн.38, Скопје, стр.5-23
3. Гашевски М. (2001): 50 години Македонско географско друштво, Географски разгледи, кн.36, Скопје, стр.231-242
4. Географски разгледи кн.1 до 15-16, Географско друштво на Македонија, Скопје, 1962-1976 година
5. Географски разгледи кн.17 до 27, Сојуз на географските здруженија на СР Македонија, Скопје, 1979-1989 година
6. Географски разгледи кн.28-29 до 30, Сојуз на географските здруженија на Р Македонија, Скопје, 1991-1995 година
7. Географски разгледи кн.31-53, Македонско географско друштво, Скопје, 1996-2020 година
8. Годишен зборник кн.1-11, Филозофски факултет на Универзитетот, природно-математички оддел, Скопје, 1948-1958 година
9. Годишен зборник кн.12 до 21, Природно-математички факултет на Универзитетот, Скопје, 1959-1975 година
10. Годишен зборник кн.22 до 27-28, Географски факултет на Универзитетот „Кирил и Методиј“, Скопје, 1976-1984 година
11. Годишен зборник кн.29 до 39-40, УКИМ, ПМФ, Институт за географија, Скопје, 1985-2013 година
12. Горин С. (2019): Проф. д-р Благоја Маркоски (по повод шеесет години од животот), Географски разгледи кн.52, Скопје, стр.5-36
13. Даскаловски В. (2001): Проф. д-р Александар Стојмилов (по повод шеесет години од животот), Географски разгледи кн. 36, Скопје, стр.5-22
14. Зборник на VIII конгрес на географите од СФРЈ во Македонија, 9-14.9.1968, Географско друштво на СР Македонија, Скопје, стр. 1-621
15. Зборник на Југословенскиот симпозиум за Проблемите на селските населби и земјоделското производство, 11-13.5.1972, Географско друштво на СР Македонија Скопје, стр. 1-338
16. Зборник од научниот собир по повод 25-годишнината од формирањето на географското друштво на СР Македонија, 1974, Географско друштво на СР Македонија, Скопје, стр. 1-170
17. Зборник на трудови од републичкиот симпозиум - Туризам и заштита на животната средина, 1976, Географско друштво на СР Македонија, Скопје, стр. 1-197
18. Зборник на трудови од IV Југословенски симпозиум „Проблеми на наставата по географија“, 20 - 22. 4. 1979, Сојуз на географските здруженија на СР Македонија, Скопје, стр. 1-274
19. Зборник на трудови од републичкиот симпозиум „Природни и социо-географски проблеми на ридско - планинските подрачја“, 13 - 15. 6. 1981, Сојуз на географските здруженија на СР Македонија, Скопје, стр. 1-252

20. Зборник на трудови од југословенскиот симпозиум „Социогеографски и економскогеографски проучувања и проблеми на животната средина“, 24 - 26. 9. 1983, Сојуз на географските здруженија на СР Македонија, Скопје, стр. 1-187
21. Зборник од I Конгрес на географите од Република Македонија одржан во Охрид од 26-28.10. 1995, Македонско географско друштво, Скопје, стр. 1-445
22. Зборник од II Конгрес на географите на Република Македонија, 3 - 5.11.2000, Македонско географско друштво, Охрид, стр. 1-476
23. Зборник од III Конгрес на географите во Република Македонија, 15-16. 10. 2005, Македонско географско друштво, Скопје, стр. 1-493
24. Зборник на трудови од IV Конгрес на географите на Република Македонија, 7-10.10. 2010, Македонско географско друштво, Дојран, стр. 1-342
25. Зборник на трудови од V Конгрес на географите од Република Македонија, 26-29.9.2015, Македонско географско друштво, Скопје, стр. 1-194
26. Зборник на трудови, научен симпозиум со меѓународно учество, РУРАЛНИОТ ПРОСТОР ВО НОВИТЕ РАЗВОЈНИ УСЛОВИ, Том 1, 30.3.-1.4.2006, ПМФ, Институт за географија, Охрид, стр. 1-403
27. Зборник на трудови, научен симпозиум со меѓународно учество, РУРАЛНИОТ ПРОСТОР ВО НОВИТЕ РАЗВОЈНИ УСЛОВИ, Том 2, 30.3.-1.4.2006, ПМФ, Институт за географија, Охрид, стр. 405-795
28. Зборник на трудови, меѓународен научен симпозиум, ГЕОГРАФИЈАТА И ОДРЖЛИВИОТ РАЗВОЈ, 22-25.10.2009, Македонско географско друштво, Охрид, стр. 1-506
29. Зборник на трудови, меѓународен научен симпозиум, РИДСКО - ПЛАНИНСКИ ПОДРАЧЈА - ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ, Том 1, 12-15.9.2013, Македонско географско друштво, Охрид, стр. 1-365
30. Зборник на трудови, меѓународен научен симпозиум, РИДСКО - ПЛАНИНСКИ ПОДРАЧЈА - ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ, Том 2, 12-15.9.2013, Македонско географско друштво, Охрид, стр. 369-676
31. ЗБОРНИК од Интернационалниот научен симпозиум, НОВИТЕ ТРЕНДОВИ ВО ГЕОГРАФИЈАТА, 3-4.10. 2019, Македонско географско друштво, Охрид, стр. 1-433
32. Колчаковски Д., Даскаловски В. (1996): Библиометриска анализа на списанието Географски разгледи (1962-1995), Географски разгледи кн.31, Скопје, стр.169-174
33. Кондев Т. (1966): Географски институт при ПМФ во Скопје во периодот 1446-1966 година, Географски разгледи кн.4, Скопје, стр.153
34. Манаковиќ Д. (1978): In memoriam проф.д-р Иван Несторовски, Годишен зборник кн.24, Скопје, стр.5-6
35. Маркоски Б., Даскаловски В. (1996): По повод шеесетгодишнината од животот и работата на проф.д-р Васил Граматниковски, Географски разгледи кн.31, Скопје, стр.7-9
36. Маркоски Б., Василески Д., Даскаловски В. (2000): Проф.д-р Томе Андоновски (по повод шеесет години од животот), Географски разгледи кн.35, Скопје, стр.5-12
37. Маркоски Б. (2001): In memoriam, Проф.д-р Митко Панов, Географски разгледи кн.36, Скопје, стр.225-227
38. Маркоски Б. (2001): In memoriam, Проф.д-р Мирјана Ѓоргиева, Географски разгледи кн.37, Скопје, стр.243-244

39. Маркоски Б., Маџевиќ М. (2004): In меморијам, Проф.д-р Васа Даскаловски, Географски разгледи кн.38-39, Скопје, стр.155-165
40. Маркоски Б. (2005): Институт за географија – по повод 60 години високо образовна и научно истражувачка дејност, Географски разгледи кн.40, Скопје, стр.153-164
41. Маркоски Б. (2005а): Проф.д-р Аслан Селмани (по повод 60 години од неговиот живот), Географски разгледи кн.40, Скопје, стр.5-14
42. Маркоски Б. (2009): 60 години Македонско географско друштво, Географски разгледи кн.43, Скопје, стр.5-25
43. Маркоски Б., Димитровска О. (2004): In меморијам, Проф.д-р Аслан Селмани, Географски разгледи кн.44-45, Скопје, стр.153-155
44. Маркоски Б. (2004): In меморијам, Проф.д-р Драган Василески, Географски разгледи кн.38-39, Скопје, стр.156-159
45. Маркоски Б. (2019): Македонската географска мисла по повод 70 години Македонско географско друштво, МГД, стр.1-116
46. Маџевиќ М., Апостоловска-Тошевска Б. И Димитриевски М. (2008): Институт за географија - 85 години. Скопје. Стр.1-132
47. Мијалов Р. (2013): Проф.д-р Никола Панов (по повод шеесет години од животот), Годишен зборник на ИГ кн.339-40, Скопје, стр.5-20
48. Милевски И., Апостоловска Тошевска Б. Тодорова А. (2017): Кон јубилејот: 50-ти број на списанието Географски разгледи, Географски разгледи кн.50, Скопје, стр.5-12
49. Милески Г. (1968): Дваесет години од постоењето на географското друштво на СР Македонија, Географски разгледи кн.6, Скопје, стр.5-8
50. Панов М, (1969): Географски проучувања на Македонија со библиографски податоци од половината на XX век до денес, Географски разгледи кн.17, Скопје, стр.173-212
51. Панов М. (1973): По повод седумдесетгодишнината од животот и работата на Тодор Кондев, Географски разгледи кн.11, Скопје, стр.5-10
52. Селмани А., Стојмилов А. (1989): Доктрина на географскиот материјализам, Студентски збор, Скопје, стр.1-184
53. Стојмилов А. (1986): 40 години високошколска и научно истражувачка работа на Институтот за географија на ПМФ, Годишен зборник на ИГ кн.30, Скопје, стр.5-16
54. Стојмилов А. (1986а): Проф.д-р Миливој Гашевски (по повод шеесетгодишнината од раѓањето), Географски разгледи кн.23-24, Скопје, стр.5-8
55. Стојмилов А. (1987): Проф.д-р Митко Панов (по повод шеесетгодишнината од раѓањето), Географски разгледи кн.23-24, Скопје, стр.5-8
56. Тодорова А. (2018): Проф.д-р Драган Колчаковски (по повод шеесет години од животот), Географски разгледи кн.51, Скопје, стр.5-7
57. Урошевиќ А. (1974): Развитие на географската наука и настава во СР Македонија, Зборник од научниот собир по повод 25-годишнината од формирањето на географското друштво на СР Македонија, Географско друштво на СР Македонија, Скопје, стр. 17-22

Ивица Милевски
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Природно-математички факултет,
Институција за географија.
email: ivicamilevski@gmail.com

МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА ВО СКОПЈЕ

UDC: 378.096:911:005.56(497.711:4)

АПСТРАКТ

Во изминатите 70-тина години, Институтот за географија при ПМФ во Скопје, имал солидна меѓународна соработка која била тесно поврзана со техничките, финансиските, геополитичките и општествените можности и услови во одреден период. Денес, наставниот кадар на Институтот одржува соработка со професори, истражувачи и членови на географски (или слични) научно-истражувачки институции од над 30 држави, особено Србија, Бугарија, Хрватска, Словенија, Грција, БиХ, Црна Гора, Косово, Унгарија, Германија, Италија, Турција, Полска, Романија, Египет и др. Соработката е главно во форма на индивидуални иницијативи, проектни задачи, коавторства, познанства и комуникации од конференции и сл. Сепак, поради објективни и субјективни причини, недоволно се користат можностите на ERASMUS, CEEPUS, COST и други европски програми, кои нудат одлични поволности за патувања, соработка, размена на идеи, проекти и сл.

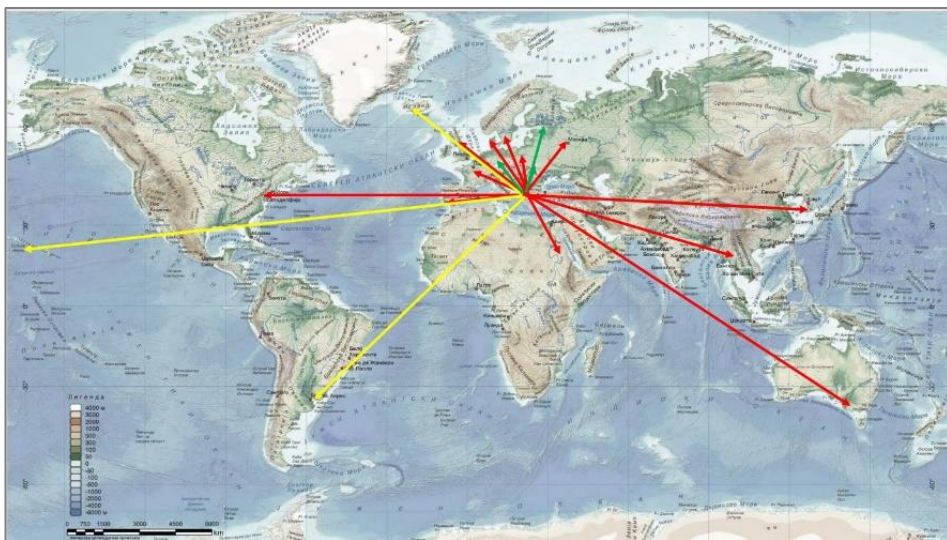
ABSTRACT

In the past 70 years, the Institute of Geography at the Faculty of Natural Sciences and Mathematics in Skopje has had intensive international cooperation usually closely related to technical, financial, geopolitical and social opportunities and conditions in a certain period. Today, the teaching staff of the Institute maintains cooperation with professors, researchers and members of geographical (or similar) research institutions from over 30 countries, especially Serbia, Bulgaria, Croatia, Slovenia, Greece, BiH, Montenegro, Kosovo, Hungary, Germany, Italy, Turkey, Poland, Romania, Egypt, etc. Cooperation is mainly in the form of individual initiatives, project tasks, co-authorships, acquaintances and conference communications, etc. However, due to objective and subjective reasons, the opportunities of ERASMUS, CEEPUS, COST and other European programs, which offer excellent benefits for travel, cooperation, exchange of ideas, projects, etc., are not used enough.

ВОВЕД

Во изминатите децении од своето постоење, Институтот за географија и Македонското географско друштво имале солидна и плодна меѓународна соработка. Квалитетот и интензитетот на соработката секако бил тесно поврзан со техничките, финансиските, геополитичките и општествените можности и услови во одреден период. Во таа смисла, особено е значајна соработката со следните институции:

- Бугарското географско друштво;
- Бугарската академија на науките и уметностите;
- Географскиот факултет при ПМФ во Белград;
- Геолошко-географскиот факултет на Софискиот Универзитет;
- Катедра за географија и угостителство при ПМФ во Нови Сад;
- Институтот Јован Цвијик во Белград;
- Одел за географија при ПМФ во Сараево;
- Оддел за географија на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Љубљана;
- Руската академија на науките;
- Српското географско друштво;
- Сојузот на географски друштва на Словенија;
- Српската академија на науките и уметностите;
- Словенечката академија на науките и уметностите;
- Универзитетот „Неофит Рилски“ во Благоевград;
- Хрватското географско друштво и други.

Слика 1. Картографски приказ на досегашната меѓународна соработка на Институтот за географија со сродни институции низ Светот (со зелени линии е означена соработката и размената до 1991 година, со жолти и црвени линии пак, соработката и размената од 1991 до 2022 година)

На Слика 1 е претставена позначајната меѓународна соработка на Институтот за географија и нејзините членови, од 1946 до 2022 година. Се

забележува дека членовите на Институтот престојувале и оствариле соработка со географи од речиси сите континенти.

Особено богата соработка има во последните 30-тина години (црвени линии), со престој на наставниот кадар на разни настани, конгреси, симпозиуми и предавања во САД, Австралија, Тајланд, Јужна Кореја, Египет, повеќе европски држави и сл.

Табела 1. Преглед на позначена престој во странска научна или високообразовна институција во странска држава од 2003 до 2022 година.

Престој (подолг од 3 дена) во институција	Држава	Цел (престој, проект, конференција, симпозиум, семинар, ERASMUS, СЕЕПУС...)	Период
Универзитет во Белград	Србија	Меѓународна конф., научен собир, симпоз.	2003
Institute Geographic National (IGN) - Париз	Франција	Стручна посета	2006
Универзитет во Бохум	Германија	Меѓународна конф. и средба на CBDRWG	2008
Фатих Универзитет	Турција	Меѓународна конференција	2008
Факул. за туризам и менаџмент во Котор	Црна Гора	Меѓународна конференција	2009
Универзитет во Букурешт	Романија	Меѓународна конференција	2011
Универзитет во Острава	Чешка	Меѓународна конференција и средба на CBDRWG	2011
Универзитет во Келн	Германија	32 светски географски конгрес	2012
Париз	Франција	Меѓународна конференција и средба на IAG	2013
Универзитет во Краков	Полска	Меѓународна регионална конференција	2014
Универзитет во Бања Лука	БиХ	Меѓународна конференција	2014
Универзитет во Познањ	Полска	Меѓународна конференција Geomorphometry	2015
Постојна	Словенија	Меѓународна конф. и теренски истражувања	2016
Универзитет во Печ	Унгарија	Меѓународна конференција и тренинг	2017
Мунстер Универзитет	Германија	Меѓународна конференција	2017
Универзитет во Канчанабури	Тајланд	Меѓународна гео-олимпијада IESO-2018	2018
Универзитет во Даегу	Ј Кореја	Меѓународна гео-олимпијада IESO-2019	2019
Лезбос	Грција	Меѓународен семинар за геопаркови	2019
Хумболт Универзитет во Берлин	Германија	Работилница Open dialog in didactics in Geography	2019
Врије Универзитет Амстердам	Холандија	Експо: Amsterdam Drone Week, RAI	2019
Универзитет во Мостар	БиХ	СЕЕПУС	2021
Луксор	Египет	Меѓународна конференција и средба	2022

Во однос на претходното, меѓународната соработка на Институтот за географија, може да се подели на 3 периоди:

- Период од 1946 до 1991 година (т.е. до осамостојувањето на Македонија);
- Период од 1991 до 2002 година (до завршувањето на воените конфликти на Балканот);
- Период од 2002 година до денес.

МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО ПЕРИОДОТ 1946 ДО 1991 ГОДИНА

Првиот период е од 1946 година до осамостојувањето на Република Македонија, односно до 1991 година, кога соработката била главно во

рамките на другите републики од поранешна Југославија. Исто така, дел од таа соработка се остварувал преку програмите и договорите на поранешната држава, претежно со земјите од тогашниот источен блок (особено Советскиот Сојуз, Полска, Чехословачка, Бугарија и др.). Сепак, интересно е што паралелно имало солидна соработка и со држави како што се Германија, Франција, Австрија и др. Сосема јасно, комуникацијата во тој период била главно преку традиционални писма, размена на книги, трудови, а поретко учество на конференции, конгреси, симпозиуми и престои во партнерските земји, односно Универзитети. Посебно треба да се потенцираат повеќедневните и повеќенеделните престои, како што се:

- Проф. д-р Митко Панов (Варшава, Москва, Минхен, Краков, Прага, Софија и др.);
- Проф. д-р Васил Граматниковски (Варшава и Минхен);
- Проф. д-р Гиго Милевски (Атина, Минхен, Варшава и др.);
- Проф. д-р Александар Стојмилов (Краков, Вороњеж, Малага, Братислава и др.);
- Проф. д-р Мирјана Георгиева (Солунски Унив., Рејкјавик, Хавајски острови);
- Проф. д-р Томе Андоновски (Вороњеж, Варшава).

Мошне важно е да се напомене големото значење на тогашната соработка со сродните институции од поранешна Југославија, честите (редовни) конгреси, симпозиуми и други настани преку кои била обезбедена континуирана соработка. Во тој период и преку тие настани било лесно да се следи што се случува и како напредува географијата во другите републики, да се разменуваат најнови искуства, сознанија, идеи и слично. Покрај самиот Институт за географија, во овој период слична меѓу република, па и меѓународна активност пројавува и Македонското географско друштво со своите членови. Во овој период е воспоставена и функционира студентска размена со Вороњеж (СССР), сè до некаде 1983 година.

МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО ПЕРИОДОТ 1991 ДО 2002 ГОДИНА

Вториот период започнува од 1991 година, па сè до почетокот на 2000-те години. Во овој период, заради војните на подрачјето на поранешна Југославија, делумно или целосно се прекинуваат претходно воспоставените извонредни меѓу републички релации, а соработката постепено се насочува кон останатите држави на Балканот и Европа, особено кон Бугарија и Албанија. Всушност, поинтензивна меѓународна соработка, главно започнува по завршувањето на војните во 1995 година и тоа првин со обновување на врските со поранешните Југословенски републики, особено Србија, како и со Бугарија, Турција, Словенија и др. Во поглед на меѓународната соработка во овој период, особено активни се:

- Проф. д-р Благоја Маркоски (Мелбурн, Женева, Њујорк, Будимпешта, Софија, Загреб, Белград и др.);
- Проф. д-р Аслан Селмани (повеќето европски држави и Рио Де Жанеиро - главно како министер за наука во тогашната Влада на РМ);

- Проф. д-р Никола Панов (повеќето европски држави - главно како државен секретар во тогашното Министерство за животна средина и просторно планирање);
- Проф. д-р Михаило Зиков (Софија, Загреб, Варшава, Стокхолм);
- Проф. д-р Ристо Мијалов (Краков, Белград, Стокхолм);
- Проф. д-р Мирјанка Маџевиќ (Краков, Белград, Љубљана).

Во овој период се изведуваат и повеќе меѓународни теренски настани со студенти и тоа до Кападокија – Турција (2000 година), потоа до Словенија (2004 година), Италија, Чешка, Грција (2007 година), Бугарија и др.

МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО ПЕРИОДОТ ОД 2002 ГОДИНА ДО ДЕНЕС

Третиот период ги опфаќа последните две децении, кога интернетот стана една од основните комуникациските алатки, а патувањето со авион стана многу подостапно и поедноставно. Едновремено, благодарение на издвојувањето на наменски институтски средства, се подобрија финансиските можности за патувања на членовите на Институтот за географија во странство, односно за почеста и поплодна меѓународна соработка. Во таа смисла, значајни се учествата на повеќедневни меѓународни конференции, склучување договори за меѓусебна соработка со слични институции, потоа проектни соработки и слично. Во овој период, особена меѓународна активност пројавуваат помладите членови на Институтот за географија, воспоставувајќи лични контакти поврзани со тематика од својата област. Во последните десетина години, забележително е обновувањето на контактите и соработката со колегите од поранешните југословенски републики. Истите се остваруваат преку учество на симпозиуми, конференции, заемни посети, гостувачки предавања, теренски истражувања и сл. За овој период, особено значајна е соработката со географите од Бугарија, Словенија, Србија, Турција, Хрватска, Романија, БиХ и други.

Покрај наведеното, се воспоставија релации со мошне реномирани високообразовни институции и Универзитети, каде што се изучува географијата (Универзитетот во Пиза - Италија, Аристотеловиот Универзитет во Солун - Грција, Универзитетот во Букурешт - Романија, Универзитетот во Печуј - Унгарија, Универзитетот во Бохум - Германија и сл. За овој период, особено значајно е што за прв пат професори на Институтот за географија учествуваат како ментори на ученици на големите светски олимпијади за геонауки, и тоа во 2018 година во Тајланд (И. Милевски) и во 2019 година во Јужна Кореја (И. Милевски, С. Горин, Б.А. Тошевска). На овие олимпијади, покрај натпреварувачкиот елемент, беа воспоставени бројни контакти и соработка со истражувачи од различни делови на светот.

Како позначајни престои, посети и соработки на членовите на Институтот за географија, за периодот 2002-2022 година, треба да се издвојат следните:

- Проф. д-р Благоја Маркоски: Љубљана (Словенија), Загреб (Хрватска), Истанбул (Турција), Букурешт (Романија) и др.;

- Проф. д-р Ивица Милевски: Бохум (Германија), Букурешт (Романија), Острава (Чешка), Познањ (Полска), Париз (Франција), Виена (Австрија), Печуј (Унгарија), Канчанабури (Тајланд), Лезбос (Грција), Даегу (Јужна Кореја), Дебрецен (Унгарија), Пиза (Италија), Луксор (Египет) и др.;
- Проф. д-р Иван Радевски: Лисабон (Португалија), Сарагоса (Шпанија), Монпелје (Франција), Манчестер (Британија), Берлин (Германија), Виена (Австрија), Оломуц (Чешка), Загазиг (Египет) и др.;
- Проф. д-р Свемир Горин: Париз (Франција), Мунстер (Германија), Истанбул (Турција), Даегу (Јужна Кореја), Москва (Русија), Солун (Грција) и др.;
- Проф. д-р Билјана Апостоловска Тошевска: Келн (Германија), Краков (Полска), Истанбул (Турција), Букурешт (Романија), Даегу (Јужна Кореја), Белград, Загреб и др.;
- Проф. д-р Олгица Димитровска: Букурешт (Романија), Истанбул (Турција), Белград, Љубљана и др.;

Во истиот период, членови на Институтот за географија одржуваат предавања на странски универзитети, но и обратно, повеќе истражувачи, професори и студенти од странски универзитети, престојуваат и одржуваат предавања на Институтот за географија.

Табела 2. Одржани предавања на членови на ИГ во странство во последните 10 години

Одржано тематско предавање во странство (тема, институција)	Држава	Период
Социо-економски карактеристики на РМ, ГФ, Универзитет во Белград	Србија	2011
Социо-економски карактеристики на РМ; Миграциски движења во РМ, Оддел за географија во Задар	Хрватска	2016
Трендови на протекот кај водотеци со природен режим, Мунстер Универзитет	Германија	2017
Природни непогоди, ГФ, Универзитет во Белград	Србија	2017
Климатски промени, ПМФ, Косовска Митровица	Косово	2021
Глацијално геонаследство во РСМ, ПМФ-ИГ-Загреб, Перушиќ	Хрватска	2022

Значајно е да се напомене дека освен членови на Институтот за географија, плодна соработка во овој период имаат и студентите преку друштвото на студенти географи „Природник“. Имено, „Природник“ како членка на ЕГЕА (EGEA Skopje), има мошне богата меѓународна размена на студенти, особено во периодот 2008-2015 година.

Во тој период, преку 50 студенти од Институтот за географија реализираат повеќемесечни престои на странските универзитети (главно преку ERASMUS, CEERUS и др.).

Како резултат на глобалната пандемија која владееше во периодот 2020 - 2022 година, бројни претходно планирани и договорени активности, беа одложени или прекинати, а сите настани и севкупната комуникација се одвиваше преку интернет во онлајн-формат. Сепак, периодот на пандемијата беше искористен да се креираат или обноват ЕРАЗМУС-договори со повеќе универзитети. Така, на

иницијатива на проф. д-р Ивица Милевски, ЕРАЗМУС-договори се воспоставија со Универзитетот во Пиза (Италија), потоа со Универзитетот Ескишехир (Турција), Универзитетот во Орадеа (Романија) и други.

Табела 3. Воспоставена соработка со институции

Воспоставена соработка со институција	Држава	Цел (проект, теренски посети, размена)	Период
ГФ-Универзитет во Белград/група професори	Србија	Проект, индивид. соработка	2000-тековно
Универзитет во Љубљана	Словенија	ASO-PROEKT	2005-2006
Софиски Универзитет	Бугарија	Проект, индивид. соработка	2006-2022
Институт за водни ресурси, ТУ Виена, Блошл, Бергола	Австрија	Повеќе трудови	2011-тековно
Institute of Meteorology, Лисабон/Џулија Хол	Португалија	Научна соработка, неколку труда	2011-2022
Институт Антон Мелик, Словен. Акад. на науки и уметности	Словенија	Размена и рецензент	2014-тековно
Александру Јоан Куза Унив. /Романеску, Алин, Јонут	Романија	Индивидуална научна соработка и размена	2015-тековно
Ломоносов Универзитет во Москва	Русија	Работилница, индивидуална соработка	2015
Универзитет во Манчестер	Об. Кралство	Рецензент	2015-тековно
Оломуц Универзитет /Бурјан	Чешка	Индив. Научна соработка во научен труд и размена	2015-2016
Аристотелис Универзитет, Солун/Каракојас	Грција	Индивидуална научна соработка	2016-тековно
Универзитет во Пиза /Занчета, Бини, Риболини	Италија	Проекти, трудови	2017-тековно
Институт за нуклеарни истр. Дебрецен/Темовски, Рудигер	Унгарија	Проект, индивид. соработка	2017-тековно
Хумболт Универзитет /Петер Б. Симо	Германија	Проект и научна соработка	2018-тековно
Greek Biotope – Wetland Centre (ЕКВУ) во Солун	Грција	Проектни активности	2019
Универзитет во Перуџа /Бромбин, Џанлука	Италија	Проект, индивид. соработка	2019-тековно
Загребски Универзитет/ПМФ-Гео/Бузјак	Хрватска	Индивид. научна соработка	2019-тековно
Загазит Универзитет, А. Нигм	Египет	Индивидуална научна соработка и коав. Спрингер	2020-тековно
Универзитет во Монпеље/Ив Тромблај	Франција	Научен проект	2021-2022
Универзитет во Сарагоса/Серхио Виценте Серано	Шпанија	Научен проект	2021-2022
Словенечка Агенција за Научни Истражувања (ARRS)	Словенија	Репортер и рецензент на научни проекти	2020-2022
Загребски Универзитет/ПМФ-Гео/Чањевац и Орешкиќ	Хрватска	Индивидуална научна соработка	2021-тековно
Универзитет во Орадеа /Морар	Романија	Научна сор., трудови	2021-тековно

За жал, голем проблем со овие договори е мошне лимитираниот број членови на академската заедница од УКИМ и ПМФ (а со тоа и од Институтот за географија), кои во текот на годината може да престојуваат на други универзитети (само еден до најмногу двајца годишно од ПМФ). Исто така, од 2022 година, за прв пат член на Институтот (И. Милевски) учествува во голем академски и меѓународен COST проект (COST Action HARMONIA), финансирана од ЕУ, во која учествуваат над 30 држави од Европа.

Овде мора да се напомене дека за разлика од првиот период (во рамките на Југославија), во последните две децении, меѓународната соработка речиси целосно е оставена на ентузијазмот на наставниот и помошниот кадар на Институтот. Поради тоа, забележителна е голема нерамномерност во меѓународната активност и соработка. Токму од тие причини, во идниот период треба да се направат максимални напори за поголемо активирање, особено на помладите членови на Институтот, бидејќи постојат големи можности во тој поглед. Како пример може да се посочат COST акциите, потоа можностите преку програмата ERASMUS, CEEPUS и други, кои што се слабо искористени на нашиот Институт.

ЗАКЛУЧОК

Според сето претходно, во изминатите 70-тина години, Институтот за географија при ПМФ во Скопје, имал солидна меѓународна соработка. Во последните 10-тина години, членовите на Институтот одржуваат соработка со професори, истражувачи и членови на географски (или слични) научно-истражувачки институции од над 30 држави, особено Србија, Бугарија, Хрватска, Словенија, Грција, БиХ, Црна Гора, Косово, Унгарија, Германија, Италија, Турција, Полска, Романија, Египет и др. Соработката е главно во форма на индивидуални иницијативи, проектни задачи, коавторства, познанства и комуникации од конференции и сл. Сепак, поради објективни и субјективни причини, недоволно се користат можностите на ERASMUS, CEEPUS, COST и други европски програми, кои нудат одлични поволности за патувања, соработка, размена на идеи, проекти и сл.

Во време на забрзана глобализација, добрата и постојана меѓународна соработка станува нераскинлив дел од развојот во сите домени на човечкото ангажирање, особено на високото образование. Во таа смисла, потребно е склучување на што е можно повеќе договори со сродни институции низ светот, а особено треба да се поттикне сè уште недоволната меѓународна соработка и активност кај помладите наставни и помошни кадри на Институтот. Ова се однесува и на меѓународната соработка на студентите, која од периодот 2010 - 2015 година, кога го достигна својот врв (ERASMUS, EGEA, учество на приматијади и др.) значително опадна и денес е сведена на минимум. За подобрување на таквата состојба, неопходни се мотивирачки мерки и активности од страна на државата (Владата, МОН), потоа УКИМ, но и поголема иницијативност и флексибилност на раководството на Институтот. Тоа треба да биде насочено кон поголема поддршка на помладите кадри за нивна меѓународна мобилност. Исто така, неминовна е потребата за

изнаоѓање начини, поголем број наставници од Институтот да одржуваат гостувачки предавања во странство и обратно (главно преку разни европски програми за размена и соработка), со што ќе се подигне меѓународното реноме и квалитет на нашата институција. Ова е од особено значење за подмладокот на Институтот за географија, кој треба да се поттикнува кон поинтензивна соработка и размена на драгоцените искуства и знаења.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гашевски М. (2001): 50 години Македонско географско друштво, Географски разгледи, кн.36, Скопје, стр.231-242
2. Географски разгледи кн.1 до 15-16, Географско друштво на Македонија, Скопје, 1962-1976 година
3. Зборник од научниот собир по повод 25-годишнината од формирањето на географското друштво на СР Македонија, 1974, Географско друштво на СР Македонија, Скопје, стр. 1-170
4. Маркоски Б. (2005): Институт за географија – по повод 60 години високо образовна и научно истражувачка дејност, Географски разгледи кн.40, Скопје, стр.153-164
5. Маркоски Б. (2009): 60 години Македонско географско друштво, Географски разгледи кн.43, Скопје, стр.5-25
6. Маркоски Б. (2019): Македонската географска мисла по повод 70 години Македонско географско друштво, МГД, стр.1-116
7. Мацевиќ М., Апостоловска-Тошевска Б. И Димитриевски М. (2008): Институт за географија - 85 години. Скопје. Стр.1-132
8. Стојмилов А. (1986): 40 години високошколска и научно истражувачка работа на Институтот за географија на ПМФ, Годишен зборник на ИГ кн.30, Скопје, стр.5-16

Мирјанка Мацевик
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Природно-математички факултет,
Институт за географија.
email: mira.madzevikj@gmail.com

ПРЕГЛЕД НА СТУДИСКИТЕ ПРОГРАМИ НА ИНСТИТУТОТ ЗА ГЕОГРАФИЈА

UDC: 378.096.22.091.214:911(497.711)

АПСТРАКТ

Институтот за географија на Природно-математичкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје претставува високо - образовна институција со најдолга традиција во државата на којашто се формира кадар од областа на географијата. Воедно, институтот е и научна институција каде што се реализираат научни и апликативни истражувања од областа на географската наука. Неговата дејност е мошне разновидна и богата, а низ времето континуирано се надополнувала, збогатувала и проширувала со воведување нови насоки за студирање. Освен формирање на кадар којшто ги задоволува потребите во основното и средното образование, се оспособува кадар за вработување во други институции, во зависност од насоката на која дипломираше. Институтот е препознатлив и по создавање и развивање научен кадар преку воведување на постдипломски студии и докторски студии. Комплексноста во овој сегмент се огледа преку постоењето на студиските програми кои се реализираат во рамките на истиот, а се наменети за студентите од прв, втор и трет циклус на студии.

Во трудот акцентот на проучување е ставен на студиските програми кои постоеле или се актуелни во моментот, за секој од образовните степени посебно, сè со цел да се види развојниот пат на истите, а преку нив и на самиот институт.

Клучни зборови: Институт за географија, студиски програми, насоки, додипломски студии, постдипломски студии, докторски студии.

ABSTRACT

The Institute of Geography from the Faculty of Natural sciences and Mathematics at St. Cyril and Methodius, University in Skopje is a higher-education institution that has the longest tradition in creating cadre in the field of geography in the country. At the same time, the Institute is a scientific institution where various scientific and applied research is carried out in the field

of geographic science. The activity of the Institute of geography is quite diverse and rich and throughout time it was continuously complemented and expanded. Apart from producing staff that fulfills the needs for primary and secondary education, it grew into an institution that is well recognized for creating and developing a specialized cadre through implementing postgraduate and doctoral studies. The complexity in this segment can be seen through the study programs that are being realized at the Institute and are aimed at students in the first, second, and third cycle of study.

In the paper, the study emphasis is placed on the study programs that existed or are actual at the moment, for each degree separately, in order to see their developmental path, and through them, the institute itself.

Keywords: Institute of geography, study programs, study fields, graduate studies, postgraduate studies, and doctoral studies.

ВОВЕД

Географската наука како посебна научна дисциплина зазема посебно место во комплексот науки. Преку нејзиниот пристап во проучувањето на појавите и процесите коишто се одвиваат во просторот, таа е препознаена како научна дисциплина која допринесува кон суштинско разбирање на светот околу нас. За нејзиниот развој се значајни повеќе фактори, вклучувајќи го и почетокот на оформување на стручниот кадар од областа на географијата. Воспоставувањето на студии по географија на академско ниво е еден од значајните моменти во развојот на географската наука и нејзините дисциплини, бидејќи се создава стручен географски кадар којшто е наменет за основното и средното образование, а потоа и на повисоко ниво. Во периодот на забрзано отворање на катедри за географија на универзитетите ширум Европа кон крајот на деветнаесеттиот и првите децении на дваесеттиот век, се случува формирање катедра за географија во Скопје. Поставувањето на темелите на изучување на географијата на академско ниво создава услови за изучување на географијата, формирање стручен кадар од областа на географијата и унапредување на географските истражувања. Благодарение на ентузијазмот и посветеноста на претходните генерации професори, катедрата за географија постепено прераснува во високообразовна институција во рамките на Филозофскиот факултет во Скопје, а потоа во рамките на Природно-математичкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Во моментот, на Институтот за географија се актуелни неколку студиски програми. Во трудот накратко ќе дадеме осврт на студиските програми на сите три нивоа на образование: додипломски (прв циклус на студии), постдипломски (втор циклус) и докторски студии (трет циклус). Во методолошка смисла, прегледот е направен врз основа на анализа на постоечката литература и материјали кои се однесуваат на развојот на институтот, поконкретно на студиските програми коишто биле застапени во минатото или се актуелни денес. Воедно, употребен е методот на компарација

за да се прикажат состојбите и промените на сегашните и претходните студиски програми.

1. ДОДИПЛОМСКИ СТУДИИ

На Институтот за географија, на самиот почеток од воспоставување високо образование на македонски јазик, додипломските студии по географија најдолг временски период беа организирани само по една насока - наставната насока, на којашто со образование се стекнуваа идните наставници и професори за основното и средното образование. Студиите се со времетраење од осум семестри. Во еден краток период се студирало и етнологија, а од средината на осумдесеттите години како посебни насоки егзистираа наставната насока и применетата насока. За применетата насока во првите две години наставата беше заедничка со наставната насока, додека во трета година студентите кои беа на оваа насока освен заедничките предмети имаа и предмети наменети само за неа. Во рамките на применета насока за прв пат беа воведени предмети коишто порано не биле застапени како на пример: карстологија, сообраќајна географија, урбана географија и други. Воедно, беа воведени и студии по етнологија, најнапред двегодишни, а потоа четиригодишни кои на Институтот за географија беа застапени до 2005-та година. На овие студии се слушаа географски и етнолошки предмети. По извесен период применетата насока беше ставена во мирување, а после прераснувањето на Заводот за етнологија во посебен институт во рамките на Природно-математичкиот факултет, на Институтот за географија повторно постојеа четиригодишни студии само за наставна насока. Студентите со одбраната на дипломската работа се стекнуваа со звањето дипломиран географ, односно дипломиран професор по географија.

Во услови на интензивни промени во општеството и воопшто во образовниот систем, оваа насока претрпе одредени трансформации. Институтот како сериозна високо - образовна институција постојано ги следи состојбите, промените и потребите во општеството и во сферата на образованието, заинтересиран е за осовременување на наставата и нејзино приближување кон европските стандарди. Во таа насока, од учебната 2006/2007 година во работењето се пристапи кон современите европски текови и се студира според студиски програми организирани во согласност со принципите на Болоњската декларација, односно според Европскиот кредит трансфер систем (ЕКТС). Во тој период од дотогаш вообичаениот начин на студирање со доминантно учество на двосеместралните предмети, се премина на студиска програма во која се воведоа едносеместрални предметни програми, вклучувајќи задолжителни и изборни предмети. Како предмети се воведоа научни дисциплини или нивни потесни области коишто порано не биле застапени во студиските програми како посебни предмети (тематска картографија, вовед во ГИС, култури и цивилизации и други).

На Институтот денес се акредитирани, односно има можност да се студира на следните насоки (Слика.1.).

- Наставна насока, која оспособува кадар за училиштата и се изучуваат фундаменталните предмети од: физичка, социјална, економска и регионална географија. На неа се образуваат студенти кои се стекнуваат со титула дипломиран географ со главна работна преокупација професор во основно и средно училиште. Треба да се напомене дека најголем дел од професорскиот кадар по географија во образовниот систем во Македонија се формира на Институтот за географија при ПМФ во Скопје. (Маркоски Б., 2019)

Слика 1. Студиски програми од прв циклус на студиуми

Во услови на современите процеси во општеството, вклучително и развојот на географската наука, во периодот после 2009 година освен постоечката наставна насока се воведоа неколку нови насоки кои егзистираа како посебни. Во 2010 година, по процесот на акредитација, на Институтот за географија, како четиригодишни студии се отворени уште 4 насоки и тоа: Географски информациски системи (ГИС), Физичка географија, Демографија и насока Туризам. (ПМФ, 2016)

- Географски информациски системи (ГИС) е насока на којашто се образуваат стручни кадри кои се стекнуваат со звањето дипломиран географ – географски информациски системи. Тие стекнуваат знаења и вештини кои придонесуваат студентите да се оспособат да ги совладуваат техниките и технологијата на организација и втемелување на географски информациски системи. Тие слушаат предмети од сите географски области и соодветни предмети за насоката (геоинформатика, бази на податоци, далечинска детекција, гис апликации и други). Стекнатото знаење и компетенции се основа овие дипломирани студенти да се вработат во разновидни институции и фирми кои во својата дејност опфаќаат ваква проблематика.

- Физичка географија е конципирана за студирање на дисциплини од областа на физичка географија.

- Демографија е насока каде што за прв пат во државата имаше можност да се образува кадар од областа на демографијата. Студентите стекнуваа знаења и компетенции за проучување на населението, компонентите на неговата бројна динамика, демографските структури, популациона политика итн.

- Туризам е насока на која студентите се стекнуваат со знаења и вештини од областа на туризмот и се вработуваат во туристичкиот сектор на дејности.

Од академската 2021/2022 година се акредитирани студиски програми според модуларниот пристап каде што првите три години се заеднички за сите насоки, а во четврта година студентите се насочуваат во потесна област на студирање. Во моментот актуелни се насоките географија- модул наставна географија, географија - модул географски информациски системи, географија - физичка географија со геоекологија и географија - модул демографија. Како индивидуални четиригодишни студии се студиите на насоката туризам.

Сите насоки од прв циклус се во согласност со Европскиот кредит трансфер систем и Болоњската декларација, каде што студиите се со времетраење од осум семестри, а во структурата на програмите до 60 % се задолжителни предмети, до 30 % изборни од Институтот за географија и до 10 % изборни предмети од Универзитетската листа на слободно избрани предмети. Во текот на студирањето се реализира теренска настава и студентска пракса. Студиите се завршуваат со одбрана на дипломска работа. На сите овие насоки се образува кадар кој стекнува знаења и вештини кои му помагаат да биде препознаен, лесно и квалитетно да ги совладува работните обврски и да се вклопи на пазарот на трудот. Освен во училиштата, дипломираните студенти се вработуваат во разновидни фирми и институции, а можат да започнат и развијат свој сопствен бизнис.

2. ПОСТДИПЛОМСКИ СТУДИИ

По дипломирањето, доколку имаат интерес, студентите имаат можност образованието да го продолжат на повисок степен на образование, може да се запишат на некоја од насоките на втор циклус на студии т.е. на постдипломски студии. Преку постдипломските студии, кандидатите ги прошируваат знаењата од одделни географски и други дисциплини и постепено, со помош на наставниот кадар се воведуваат во научно-истражувачкото работење. Во реализација на наставата учествуваат наставниците од Институтот за географија, секој покрива предмети од дадена област, а доколку има потреба се ангажираат и наставници од другите институти при Природно-математичкиот факултет, како и од други факултети и научни институции од земјата. Овие студии на почетокот и долг временски период после тоа беа со времетраење од четири семестри. Во 2010 и 2011 година е извршено прилагодување на постдипломските магистерски и докторски студии (студии од втор и трет циклус), според новиот Закон за високо образование. Особено значајна новина е воведувањето студии, според највисоките стандарди и критериуми. Со воведувањето на Европскиот кредит трансфер систем и Болоњската декларација, се направија одредени измени и сега студиите во најголем дел со времетраење од два семестри. Отворањето на постдипломски студии се одвиваше постепено, така што различен бил бројот на организирани студиски програми на вториот циклус студии, односно во текот на неколкуте децении организирани постдипломски студии постоеја повеќе насоки.

До 1976 година надградбата на додипломските студии (односно постдипломски студии) се реализираше надвор од Република Македонија, најчесто во Белград, Загреб, Љубљана и поретко на други места. Во текот на 70-тите години на 20-ти век во општеството интензивно започна да се работи на изготвување на планска документација, така што географските и просторните аспекти на проучување се појавија како неминовност. Поради таа причина и дотогашното формирање на кадар од географија во други центри во 1976 година на Институтот за географија при ПМФ во Скопје е формиран првиот постдипломски студиум од Просторно планирање (Маркоски Б., 2019).

По нивното отворање, следуваа постдипломски студии по Тематска картографија, постдипломски студии Географски основи на планирањето на туризмот и постдипломски студиум по Физичка географија, а во последно време по географски информациски системи, по демографија и по туризам.

Втемелувањето на постдипломските студии по просторно планирање е поврзано со периодот кога започна изготвувањето на просторни планови друга просторно-планска документација на државно ниво или за одредени региони. Во тој момент се увиде недостатокот на соодветен стручен кадар којшто може да учествува во изготвувањето на документацијата. Тогаш професорите од Институтот за географија заеднички со професори од неколку други факултети ги поставија темелите на овие студии. Наставата ја реализирале проф. д-р Митко Панов, проф. д-р Гиго Милески, проф. д-р Душан Манаковиќ, проф. д-р Васил Граматниковски, проф. д-р Томе Андоновски, проф. д-р Александар Стојмилов, проф. д-р Михаило Зиков и други, а биле вклучени и професори од Институтот за математика. Поради специфичноста на студиите и нивниот интердисциплинарен карактер беа вклучени и професори од други факултети кои држеа предмети од нивата област: економски, архитектура како и професори од Универзитетот во Белград. Студиите беа со траење од две години, додека бројот на предмети се движел и до 15 предмети, а кој потоа се намали помеѓу седум и девет предмети. После положувањето на сите предвидени предмети се брани магистерскиот труд со што кандидатите се стекнуваат со научно звање магистер на географски науки. Овие студии бидејќи имаат интердисциплинарен карактер, беа атрактивни за дипломираните студенти на географија, но на нив се запишуваа и дипломирани на архитектонскиот факултет и други факултети. Ова звање го имаат стекнато голем дел од вработените на Институтот за географија и во други институции во државата коишто се поврзани со просторното планирање или некоја друга дејност. Одреден временски период студиите беа во мирување.

Постдипломски студии од Тематска картографија. Во 1998 година на иницијатива и под раководство на проф. д-р Благоја Маркоски, а во функција на развој на картографско производство во Република Македонија се отвори постдипломскиот студиум од Тематска картографија. Овој студиум функционираше 11 години, односно 1998 - 2009 г. На него се школуваа голем број постдипломци од географија, геодезија, воена академија и други. Од

него се формираа картографските кадри кои работат на Институтот за географија, во Агенцијата за катастар и недвижности, на Воената академија и други институции. Постдипломскиот студиум од Тематска картографија во 2009 г. се трансформира и реакредитира во Постдипломски студиумод ГИС (географски информациски системи) каде што се образуваат кадри од најновиот правец на развој на географијата. Во текот на 2018 г. студиумот од ГИС се реакредитира во Постдипломски студиум од Картографија и Географски информациски системи. Студиумот е во функција и на истиот редовно се запишуваат по неколку кандидати од различни институции (Институтот за географија, Воената академија, Градежниот факултет, Архитектонскиот факултет и други стопанско-проектантски ориентирани институции. (Маркоски Б., 2019)

Постдипломски студиум по Физичка географија се организира од 2004 година. Овие студии постоеле краток временски период и од 2010 година се во мирување. На овие постдипломски студии се слушале предмети од областа на физичка географија. На овие студии и успешно се одбранети неколку магистерски трудови.

Во 2009 г. се акредитира постдипломскиот студиум Географски основи на планирањето на туризмот по иницијатива и раководство на проф. д-р Никола Панов. На студиумот главно се формираат кадри од областа на туризмот, поточно на него се образувани дел од асистентите на Институтот за географија и дел на лица кои работат во терциерниот сектор. (Маркоски Б., 2019)

Втор циклус студии по демогеографија за прв пат се акредитирани во 2013 година, додека последна акредитација е во академската 2016/17 година. Истите се организирани на тој начин што студентите слушаат предмети поврзани со проучување на компонентите на бројната динамика, структура и планирање на населението. Студиите сега се ставени во мирување.

Во моментот на Институтот за географија од втор циклус на студии постојат следните насоки: географија, картографија и географски информациски системи, туризам (едногодишни и двегодишни) и студиите по просторно планирање.

Слика 2. Постдипломски студии на Институтот за географија

Постдипломски студии по Географија одреден период беа во мирување, а од академската 2018/19 година е добиена реакредитација. Студиите по Картографија и Географски информациски системи се акредитирани исто

така во 2018/19 година. Постдипломски студии по Просторно планирање се акредитирани во 2021 година. Туризам едногодишните и двегодишните студии се акредитирани во 2022 година. Сите студии на втор циклус се организирани според препораките на Болоњската конвенција, со времетраење од два семестри, во себе вклучуваат помеѓу шест и седум предмети и носат вкупно 60 кредити. Единствено по туризам двегодишните студии имаат девет предмети и со вкупно 120 кредити. Структурата на програмите на втор циклус студии е таква што во себе вклучува три групи на предмети: до 60 % задолжителни предмети, до 30 % изборни од институтот за географија (еден до два предмети) и до 10 % (еден предмет) од Универзитетска слободна листа на изборни предмети. На сите постдипломски се брани магистерска работа и се стекнуваат со соодветно звање: магистер на географски науки, магистер на географски науки - географски информациски системи, магистер на демографски науки, магистер по просторно планирање.

На сите наведени насоки студиите се одвиваат низ процес на предавања и вежби, консултации, изработка и презентирање на семинарски работи и проектни задачи. За изработката и одбраната на магистерскиот труд постои востановена процедура. Темата се пријавува откако ќе бидат положени сите предвидени испити, предлог наслов на темата за изработка на магистерска работа, а потоа и изработената магистерска работа најнапред кандидатот ги поднесува до Стручниот совет на Институтот за географија, а потоа истите се проследуваат до Наставно-научниот совет на Природно-математичкиот факултет кој треба да ги потврди. Студиите завршуваат со јавна одбрана на магистерската работа.

3. ДОКТОРСКИ СТУДИИ

На Институтот за географија со децении наназад егзистираат докторски студии по географија каде што кандидатите се стекнуваат со научен степен доктор на географски науки. Првата одбрана на докторат од областа на географската наука, поконкретно економска географија, се случила на 28.3. 1958 година кога Мане Чучков го одбрал својот докторат на тема „Овче Поле: географско стопанска студија“ и тој е всушност првиот кој се стекнал со научниот степен доктор на географски науки. После тоа следел период на одбрана на други докторски трудови, изработени од лица кои биле вработени на институтот за географија, но исто така и вработени на други факултети или во други институции. Одреден број докторанти кои ги одбрале своите докторски дисертации на Институтот за географија доаѓале и од соседството. Она што е карактеристично е тоа дека на самите почетоци одбранета магистратура не била услов за бранење на докторска дисертација, туку кандидатите биле дипломирани студенти. Подоцна состојбата е променета и неопходно било да се завршат постдипломски студии, да се одбрани магистерски труд, па дури потоа да можат да пријават докторска дисертација. Подготовката и одбраната на докторските тези се одвива според одредена правно регулирана постапка. Стекнувањето со звањето доктор на географски

науки претходно се постигнуваше со јавна одбрана на пријавена и оценета докторска дисертација од соодветна рецензентска комисија, составена според научната област во којашто се изработува дисертацијата. Со воведувањето на законските измени во високото образование од 2009 година овој начин на стекнување научен степен доктор на науки подлезеше на промени. Како новина се воведоа задолжителен процес на акредитација на самите студиски програми и на менторите под чие менторство се работат дисертациите. Според законската регулатива прецизно се дефинирани обврските коишто треба да ги исполнат докторантите за да можат да пријават, изработат и одбранат докторска дисертација. На ниво на Универзитетот беше воведена Школа за докторски студии, студиите се акредитираат на временски период од пет години, а се акредитираат и потенцијалните ментори на докторски дисертации, кои можат да бидат ментори на тројца докторанди во ист период. Во 2012 година се акредитирани, докторски студии, тие се со времетраење од шест семестри, а се застапени неколку различни потпрограми кои се од дадени области на географијата: физичка географија, социјална географија, економска географија, регионална географија, картографија и географски информациски системи и интердисциплинарни области.

Сите активности поврзани со докторските студии ги регулира Совет на Школата за докторски студии при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, тело кое има свој претседател и во коешто членуваат акредитираните ментори кои можат да бидат од редот на вработените професори, како и професорите во пензија. Докторските студии се со вкупно 180 кредити, а кандидатите имаат конкретни обврски кои треба да ги реализираат во текот на шест семестри. Во структурата на програмите застапени се соодветен број на задолжителни и изборни предмети, од кои задолжителни предмети со кои стекнуваат генерички знаења и вештини за истражување, изборни предмети, кои се избираат од листата на изборни предмети за дадената студиска програма и изборни предмети кои може да се изберат и од листите од другите факултети на Универзитетот. За време дури траат докторските студии кандидатите полагаат одреден број едносеместрални предмети, учествуваат во организирани семинари и научни конференции, учествуваат во работилници и објавуваат трудови. На докторските студии на Институтот за географија се запишуваат кандидати со завршени постдипломски студии во главно од областа на географија, но исто така и со завршени магистерски студии по економија, архитектура, воена академија, геодезија други науки. Последната акредитација на трет циклус студии по географија беше добиена во 2018 година и сега е во фаза на подготовка елаборатот за акредитација на трет циклус студии по географија. Преку докторските студии кандидатите се оспособуваат да дефинираат научен проблем и истиот да го истражуваат.

ЗАКЛУЧОК

Од презентираниите содржини во трудот може да се согледа развојот и воспоставувањето на одредени студиски програми во рамките на Институтот за географија. Даден е преглед на насоките кои биле застапени во минатото или се актуелни денес, а се однесува на сите три нивоа на студии. Од изнесеното очигледен е заклучокот дека се одвивал процес на развивање и надградување на студиските програми, воведувани се нови насоки кои во себе вклучувале нови предмети програми.

Да напоменеме дека во својот развој студиите бележат тренд на зголемување на насоки и степени на студирање. Од прв циклус студии карактеристични за почетниот период, постепено се преминало и на организирање на втор и трет циклус на студии. На прв циклус студии најдолга традиција има постоењето на наставната насока каде што во текот на четири години се слушале предмети соодветни за истата. Потоа се воведени неколку нови насоки на кои се слушале соодветни предмети. Во поглед на самата организираност, застапени биле насоки каде што се слушаат предмети заеднички во текот на две години, а потоа се раздвојуваат (наставна насока и насоката географски информациски системи), но исто така има и насоки кои егзистираат како посебни, а тоа се насоките туризам и демографија. Во 2021 година, со добиената акредитација воведен е модуларниот пристап каде што студентите првите три години ги слушаат заеднички, а во четврта година слушаат предмети соодветни за конкретен модул. На прв циклус студентите можат да одберат една од четирите насоки од модуларниот пристап и насоката туризам. По дипломирањето, институтот нуди можност студентите своето образование да го продолжат на втор циклус студии, на неколку насоки: географија, картографија и географски информациски системи, туризам (едногодишни и двегодишни) и студиите по просторно планирање. По завршување на постдипломски студии, студентите можат да се запишат на трет циклус студии - докторски студии по географија. На овој циклус студии можат да се образуваат во потесна географска област, притоа бирајќи предмети соодветни на секоја од конкретните области.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кондев Т (1966): Географски институт при природно-математичкиот факултет во Скопје во периодот 1946-1966. Географски разгледи. Кн.4. Скопје.
2. Маркоски Б. (2005): Институт за географија-по повод 60 години високообразовна и научно истражувачка дејност, Географски разгледи, кн.40, стр. 153-162, Скопје.
3. Благоја Маркоски Б. (2019). Македонска географска мисла, по повод 70 години Македонско географско друштво. МГД, Скопје.
4. Мацевик М., Апостоловска-Тошевска Б. и Димитриевски М. (2008): Институт за географија - 85 години. Скопје.
5. Милески Г. (1968): Дваесет години од постоењето на географското друштво на СР Македонија, Географски разгледи, книга 6, Скопје

6. Панов М. (1974): 25 години на географското друштво на СР Македонија, Зборникот од научниот собор по повод 25-годишнината од формирањето на географското друштво на СР Македонија.
7. Природно математички факултет (1996): Природно математички факултет 1946-1996. ПМФ, Скопје.
8. Природно математички факултет (2006): Природно математички факултет 1996-2006. ПМФ, Скопје.
9. Природно математички факултет (2016): 70 години Природно математички факултет 1946-2016, ПМФ. Скопје.
10. Стојмилов А. (1986): 40 години високошколска и научно-истражувачка работа на Институтот за географија на Природно-математичкиот факултет. Годишен зборник на Институтот за географија. Кн.30. Природно-математички факултет, Скопје.

ДОДЕЛУВАЊЕ НА ПРИЗНАНИЈА

Во развојот на географската наука и настава, продефилирале поголем број географи. Меѓутоа, секогаш соодветно на условите некои личности и институции дале релативно поголем придонес. Во минатото се поделени соодветни признанија.

На свечената академија по повод над 150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование во Република Македонија, претседателот на Организациониот одбор на Свечената академија проф. д-р Благоја Маркоски во име на Македонското географско друштво за посебен придонес во развојот на географијата и географското образование во Македонија додели плакети на:

- **Проф. д-р Билјана Апостоловска Тошевска,**
долгогодишен Секретар и Претседател на МГД
- **Природно-математичкиот факултет во Скопје,**
за перманентна децениска поддршка на Друштвото
- **Тримакс ДОО Скопје,**
носител на картографското производство за потреби во образовниот систем и долгогодишен поддржувач на активностите на Друштвото.

РЕЗОЛУЦИЈА ОД СВЕЧЕНАТА АКАДЕМИЈА

I

Македонските географи, произлезени од образовниот процес на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје, организирани во Македонското географско друштво досега постигнаа значајни резултати во областа на науката, образованието и апликацијата на географијата.

II

Македонските географи се обврзуваат низ процесите на образованието и воспитувањето да продолжат да ја јакнат националната свест и љубов кон својата татковина. Соодветно на тоа географијата, како фундаментален образовен предмет со широк спектар на културолошки знаења кај индивидуата во образовниот процес мора да има респект на национална дисциплина, со која не смее да се експериментира во образовниот систем во државата.

III

Македонските географи се обврзуваат да градат заеднички ставови и предлагаат политики за образованието од областа на географијата во основното, средното и високото образование согласно постигнувањата и развојот на светската географија.

IV

Географијата, како комплексна наука со задача да врши спој меѓу фундаменталните и општествените науки и во иднина ја има обврската да ги проучува природните и антропогените компоненти и нивните законитости со цел, што порамномерен одржлив развој и заштита и унапредување на географската средина.

V

Членовите на Македонското географско друштво и Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје се обврзуваат да го поттикнуваат и помагаат пренесувањето и примената на нови научни знаења во областите на географијата, како и подобрување на иновативната мисла и претприемништвото кај географите.

VI

Членовите на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје се обврзуваат одредени научни дисциплини, кои се

недоволно афирмирани или не се застапени во наставната практика во наредниот период да им се посвети посебно внимание.

VII

Да се иницира продолжување на практиката на развој и воспоставување на Географски информациски системи во разни области од стопанските и нестопанските дејности, како фундамент за посоодветна организација на политиките за развој на општеството во Република Македонија.

VIII

Да се иницира зголемување на практиката за меѓународна соработка со географски институции и организации на полето на географијата како целина и географските дисциплини поединечно.

IX

Се охрабрува натамошно поттикнување на организација на научни и стручни собири на географите, како на национално така на меѓународно ниво.

X

Македонските географи се обврзуваат да продолжат со практиката на публицистичката дејност во полето на географијата.

XI

Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје во содејство со Македонското географско друштво имаат обврска постојано да ја одржуваат виталноста на кадровскиот потенцијал во полето на географијата.

Организациски одбор на Свечената Академија

Проф. д-р Благоја Маркоски,
Проф. д-р Мирјанка Мацевик
Проф. д-р Олгица Димитровска
Проф. д-р Ивица Милевски
Проф. д-р Билјана Апостоловска – Тошевска
Проф. д-р Свемир Горин
Проф. д-р Иван Радевски
Доц. д-р Христина Димеска Трајкова
Доц. д-р Владимир Златаноски

БЛАГОДАРНОСТ

- Благодарност до географите кои ги воспоставиле основите, ја развивале и ја развиваат географската наука и практика на територијата на македонската земја и Република Македонија.
- Благодарност до државните и приватните институции за улогата во публицистичката, образовната и воспитната дејност и поддршката при реализација на разни конкретни активности поврзани со географската наука и образование.
- Благодарност до Деканот и Деканската управа на ПМФ во Скопје за финансиската поддршка.
- Благодарност до колешките и колегите од Организациониот одбор, како за организациската подготовка, така за припремата на наменски поставените предавања и нивна реализација.
- Благодарност до членовите на Институтот за географија (особено помладите колешки и колеги) со нагласена благодарност до колегата доц. д-р Владимир Златаноски креатор и реализатор на низа организациски и дизајнерски подготовки.
- Благодарност до Студентскиот сервис за несебичната помош при обезбедувањето на потребните материјали за Свечената академија.

ОДЕЦИ ВО ЈАВНОСТА

Статија на географски портал (gp.edu.mk)

СВЕЧЕНА АКАДЕМИЈА ПО ПОВОД НАД 150 ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ГЕОГРАФСКА МИСЛА И 100 ГОДИНИ ОРГАНИЗИРАНО ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје во содејство со Македонското географско друштво на ден 21.12.2022 г. во просториите на Природно математичкиот факултет во Скопје одржа СВЕЧЕНА АКАДЕМИЈА ПО ПОВОД НАД 150 ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ГЕОГРАФСКА МИСЛА И 100 ГОДИНИ ОРГАНИЗИРАНО ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО МАКЕДОНИЈА.

На Свечената академија покрај членовите на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје и Управниот одбор на Македонското географско друштво присуствуваа и претставници на Македонската академија на науките и уметностите, Филозофскиот факултет и Градежниот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Универзитетот „Гоце Делчев“ од Штип, Бирото за развој на образованието, Државниот завод за статистика на Република Македонија, Агенцијата за просторно планирање, Агенцијата за катастар на недвижности, претставници на Институтите за биологија, етнологија, математика, физика и хемија при Природно математичкиот факултет во Скопје и други гости.

Учесниците на Свечената академија беа поздравени од:

- Претседателот на Организациониот одбор на Свечената академија проф. д-р Благоја Маркоски,
- Деканот на Природно математичкиот факултет проф. д-р Александар Скепаровски, како домаќин на настанот,
- Раководителот на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје, проф. д-р Мирјанка Мацевик,
- Претседателот на Македонското географско друштво доц. д-р Христина Димеска Трајкова и
- Деканот на Филозофскиот факултет, проф. д-р Ратко Дуев, како претставник на факултетот во чиј состав пред 100 години е започнато организираното географско образование во Македонија.

Свечената академија по повод над 150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование во Македонија беше збогатена со серија стручни предавања за настаните во развојот на географската мисла и образование. Стручните предавања претставуваа сет од

хронолошки подредени содржини, така што беа презентирани неколку предавања:

- Проф. д-р Никола Димитров, зборуваше на тема:
Македонската географска мисла во 19-от и почетокот на 20-ти век
- Проф. д-р Благоја Маркоски, говореше за:
Географското образование и наука во Македонија во изминатите 100 години
- Проф. д-р Олгица Димитровска, го прикажа
Научниот и наставен опус на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје
- Проф. д-р Ивица Милевски, зборуваше за:
Меѓународна соработка на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје, а
- Проф. д-р Мирјанка Маџевиќ, го прикажа
Прегледот на студиските програми на Институтот за географија при Природно математичкиот факултет во Скопје.

Свечената академија, како настан беше искористена и за доделување на признанија. Така, овој пат, Плакета за придонес во развојот на географијата им беше доделена на:

- Проф. д-р Билјана Апостоловска Тошевска, долгогодишен секретар и претседател на Македонското географско друштво,
- Природно-математичкиот факултет во Скопје за перманентна децениска поддршка на Македонското географско друштво и на
- ДПУ Тримакс ДОО од Скопје, носител на картографското производство за потреби во образовниот систем и долгогодишен поддржувач на активностите на Македонското географско друштво.

На Свечената академија по повод над 150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование во Македонија со акламација беше донесена Резолуција за состојбата и правците на идниот развој на географската наука и образование во Македонија.

Свечената академија се заврши со благодарности, кои ги изрази претседателот на Организациониот одбор проф. д-р Благоја Маркоски до членовите на организациониот одбор, предавачите на настанот, деканот и деканатската управа на Природно математичкиот факултет во Скопје и учесниците на Свечената академија, кои со своето присуство го овековечија овој редок културолошки настан во развојот на науките и образованието во Македонија.

Проф. д-р Благоја Маркоски,
Доц. д-р Владимир Златаноски

Утринска програма на Македонска радио телевизија

Во врска со свечената академија по повод „Над 150 години македонска географска мисла и 100 години организирано географско образование“ во утринска програма на Македонската радио телевизија Претседателот на Организациониот одбор проф. д-р Благоја Маркоски оствари гостување во кое беа најавени планираните активности на Македонското географско друштво и Институтот за географија, каде беа објаснети аспектите на организацијата на настанот.

Интервју за Македонска радио телевизија

При непосредната реализација на Свечената Академија, Претседателот на Организациониот одбор проф. д-р Благоја Маркоски и Раководителот на Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје дадоа издвоени интервјуа за Македонската радио телевизија.

